

Institut za uporedno pravo
Beograd, 26.12.2021.

UVOD

U ovom radu izloženi su rezultati istraživanja čiji je predmet analiza pravne regulative i sudske prakse o rešavanju pitanja punovažnosti klauzula u ugovorima o kreditu kojima banke (kreditne institucije) od korisnika kredita naplaćuju troškove obrade kredita. Institut za uporedno pravo je obavio navedeno istraživanje na zahtev Advokatske komore Srbije. Tražena je analiza pravne regulative i sudske prakse u nekoliko država članica Evropske unije kao i država sa prostora bivše SFRJ i istraživanje je obuhvatilo: Češku, Poljsku Mađarsku, Nemačku, Austriju, Francusku, Slovačku, Bugarsku, Hrvatsku, Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu, Severnu Makedoniju i Crnu Goru. Dodatno su analizirani propisi Evropske unije kao i praksa Suda pravde Evropske unije o ovom pitanju. Poseban deo ima za predmet i zakonsku regulativu u Republici Srbiji.

U okviru analize propisa obuhvaćeni su samo oni propisi i njihova pravila koji su, na osnovu sprovedenog uporednopravog istraživanja, ocenjena kao relevantna za pitanje naknade troškova obrade kredita. U pogledu sistematike, analiza svakog pojedinog pravnog sistema započinje definicijom ugovora o kreditu u opštem propisu koji uređuje ugovorne odnose, kako bi se ispitalo da li je tim odredbama regulisano i pitanje naknade troškova kredita. Takođe, predstavljena su i zakonska pravila koja regulišu pitanje nepravičnih ugovornih odredbi s obzirom da se (ne)zakonitost ugovornih odredbi kojima se uređuje pravo banke da od klijenta naplati i troškove kredita razmatra upravo u svetlu tih pravila, na osnovu kojih se utvrđuje da li su te ugovorne odredbe ništave ili su punovažne. Nakon toga, izložena su rešenja specijalnih propisa iz oblasti potrošačkih ugovora o kreditu i to onih pravnih normi koje su značajne za pitanje troškova kredita i njihove naplate. Imajući u vidu da je praksa stranih nacionalnih sudova objektivno u manjoj meri dostupna za analizu nego strani nacionalni propisi, deo analize tog pitanja u radu je obavljen na osnovu raspoloživih podataka.

U okviru domaćeg prava izloženi su relevantni domaći propisi, bez prakse domaćih sudova. Naime, u javnosti su dovoljno poznati stavovi domaćih sudova o pitanju prava banaka na naplatu troškova kredita s obzirom da ono već neko vreme privlači značajnu pažnju i najšire javnosti. Deo izlaganja o domaćim propisima obuhvata, međutim, i odabране stavove pravne nauke o načelima obligacionih odnosa koja su posebno značajna za ovo pitanje.

U istraživanju i sastavljanju analize učestvovalo je četiri istraživača Instituta za uporedno pravo: prof. dr Vladimir Čolović, naučni savetnik, dr Katarina Jovičić, viši naučni saradnik, dr Jelena Kostić, viši naučni saradnik i dr Miloš Stanić, naučni saradnik. U analizi su navedeni izvori koji su korišćeni prilikom istraživanja i na koje se rezultati istraživanja oslanjaju. Imajući u vidu da su određeni strani propisi i drugi izvori bili dostupni samo na zvaničnim jezicima, članovi istraživačkog tima su ih, za potrebe ovog istraživanja, prevodili.

I DEO - STRANI NACIONALNI PROPISI I SUDSKA PRAKSA - uporednopravni pregled

I.1. Republika Češka

Osnovni izvori prava:

1. Građanski zakonik (Zakon br. 89/2012 Coll), koji je noveliran 2016. godine.¹

Određenje ugovora o kreditu: § 2395 GZ predviđa: Ugovorom o kreditu se davalac kredita obavezuje da će, na zahtev primaoca kredita i u njegovu korist, primaocu kredita da stavi na raspolaganje sredstva do određenog iznosa, a primač kredita se obavezuje da ta sredstva vrati i plati kamatu.²

Pravila o nepoštenim ugovornim odredbama (uskladena sa Direktivom 1993/13³ i Direktivom 2011/83⁴)

§ 1800 (2) GZ predviđa: Ako ugovor sadrži klauzulu koja je za slabiju stranu posebno nepovoljna a za to nema opravdanog (značajnog) razloga, posebno ako ugovor značajno odstupa od uobičajenih uslova koji se ugovaraju u sličnim slučajevima a da za to nema opravdanog (značajnog) razloga, takva ugovorna odredba je nevažeća. Ako je potrebno da se prava i obaveze ugovornih strana regulišu na pravičan način o tome će odlučiti sud na osnovu § 577.⁵

§ 1813 GZ glasi: Odredbe koje suprotno zahtevu ekvivalencije stvaraju značajnu neravnotežu prava i obaveza strana ugovornica na štetu potrošača se smatraju zabranjenim. Ovo se ne primenjuje na dogovore o predmetu obaveze ili cene ako su sastavljeni na način koji je za potrošača jasan i razumljiv.

§ 1814 GZ sadrži popis odredbi koje se naročitno smatraju zabranjenim i to su odredbe koje:

- isključuju ili umanjuju prava potrošača koja on stiče na osnovu neizvršenja ili nepravilnog izvršenja ugovora od strane trgovca, ili pravo na naknadu štete;
- obavezuju potrošača da ispuni svoje ugovorne obaveze dok realizacija ugovora od strane trgovca zavisi isključivo od njegove volje;

¹ Zakon br. 89/2012 sa novelama iz 2016 godine dostupan je u prevodu na engleski jezik na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Civil-Code.pdf>.

² U okviru odredbi kojima se uređuje ugovor o kreditu (§§ 2035-2400 GZ) ne pominju se troškovi kredita.

³ Direktiva 1993/13 Saveta od 5 aprila 1993. godine o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima.

⁴ Direktiva 2011/83/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2011 godine o pravima potrošača, izmeni Direktive Saveta 93/13/EEZ i Direktive 1999/44/EZ Evropskog parlamenta i Saveta te o stavljanju van snage Direktive Saveta 85/577/EEZ i Direktive 97/7/EZ Evropskog parlamenta i Saveta.

⁵ Heidenhain Stephan, „Reform of Consumer Rights 2014 in the NOZ (New Czech Civil Code)”, *Elite Law Journal 2014/2*, dokument je dostupan na: <https://eltelawjournal.hu/harmonisation-czech-consumer-rights-new-civil-code/>.

§ 577 GZ ovlašćuje sud da, ako je razlog nevažnosti odredbe u nezakonitom određivanju količine, mesta ili vremena, može da promeni te odredbe tako da budu u skladu sa pravičnim uređenjem prava i obaveza stranaka; čineći tako sud nije vezan zahtevima stranaka, već uzima u obzir da li bi stranka izvršila tako korigovan ugovor da je blagovremeno bila svesna njegove nevažnosti.

- c) trgovcu daju pravo da zadrži ono što je primio od potrošača, čak i u slučaju da potrošač ne zaključi ugovor ili odustane od ugovora;
- d) daju pravo trgovcu ali ne i potrošaču da odustane od ugovora bez razloga;
- e) ovlašćuje trgovca da jednostrano raskine ugovor bez ozbiljnog razloga i bez primerenog roka;
- f) obavezuje potrošača na odredbe sa kojima nije imao prilike da se upozna pre zaključenja ugovora;
- g) daju pravo trgovcu da jednostrano menja ugovorna prava i obaveze;
- h) daju pravo trgovcu da odloži određivanje naknade (cene) sve do momenta dospeća obaveze potrošača;
- i) daju pravo trgovcu da poveća naknadu (cenu) bez davanja prava potrošaču da odustane od ugovora u slučaju da se cena značajno poveća;
- j) isključuju ili ometaju pravo potrošača da podnese tužbu ili drugo procesno sredstvo ili obavezuje potrošača da svoje pravo ostvaruje isključivo pred arbitražnim sudom ili arbitrom koji nije dužan da primjenjuje zakonske propise o zaštiti potrošača;
- k) prenose na potrošača teret dokazivanja da je trgovac izvršio svoje obaveze iz ugovora o pružanju finansijskih usluga;
- l) isključuje pravo potrošača da odredi koja obaveza će biti pokrivena iz plaćenja koje je prioritetno obezbeđeno.

2. Zakon o potrošačkim kreditima (Zakon br. 257/2016 Coll)⁶

Član 3. st. 2. tač. d) Zakona propisuje da su „ukupni troškovi potrošačkog kredita“ svi troškovi, uključujući kamate, provizije, administrativne takse, naknade ili druge slične finansijske beneficije i bilo koja druga plaćanja koja padaju na teret potrošača u vezi sa potrošačkim kreditom i koja su poznata davaocu kredita, sa izuzetkom troškova usluga notara.

Član 83. stav 1. glasi: Pre zaključenja ugovora o potrošačkom kreditu, davalac kredita ili posrednik nema pravo na naknadu ili drugu isplatu, osim prava na naknadu poreza, administrativnih taksi i druge slične novčane obaveze kao i razumne troškova za vrednovanje kolateralala za potrošački kredit.

Član 83. stav 2. glasi: Ako davalac kredita ili posrednik zahteva od potrošača da nadoknadi troškove procene vrednosti nepokretne imovine koja je data kao obezbeđenje (hipoteka) za potrošački kredit on će potrošaču, bez nepotrebnog odlaganja, dostaviti rezultat te procene.

3. Zakon o finansijskom arbitru (Zakon br. 229/2002Coll)⁷

Od 1. februara 2016. godine finansijski arbitar je nadležan da rešava sve sporove koji proizađu iz ugovora o kreditu odnosno ugovora zaključenih za vreme važenja Zakona o potrošačkim kreditima iz 2016. godine ili ranijih zakona koji su uređivali potrošačke kredite, uključujući i sporove proizašle iz ugovora o kreditu koji nisu obuhvaćeni navedenim propisima,

⁶ Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon br. 257/2016 od 5. avgusta 2016. godine, sa izmenama i dopunama 2017. godine (Zakon br. 183/2017 i Zakon br. 303/2017). Zakon je u prevodu na engleski jezik dostupan na: <https://www.mfcr.cz>.

⁷ Zakon o finansijskom arbitru iz 2002 godine, sa izmenama i dopunama 558/2004 Coll; 57/2006 Coll; 264/2006 Coll; 285/2009 Coll; 281/2009 Coll; 180/2011 Coll; 241/2013 Coll; 278/2013 Coll; 336/2014 Coll; 378/2015 Coll; 452/2016 Coll; 171/2018 Coll. dostupan je na:

https://www.finarbitr.cz/galerie/tinymce/kestazeni/Act_on_Financial_Arbitrator.pdf.

pod uslovom da je reč o ugovorima zaključenim između potrošača i preduzetnika (privrednog subjekta). To, između ostalog, uključuje i sporove o zahtevima za određena plaćanja od strane potrošača, kao i sporove o naknadama iz ugovora o kreditu ili iz ugovora o posredovanju koji je u vezi sa ugovorom o kreditu.⁸

I.2. Republika Poljska

I.2.1. Osnovni izvori prava:

1. Građanski Zakonik iz 1964 godine⁹

Određenje ugovora o zajmu: §720 predviđa:¹⁰ (1) Davalac zajma se obavezuje da će preneti određenu sumu novca ili drugih stvari određenih po rodu primaocu zajma, a primalac zajma se obavezuje da će vratiti istu količinu novca ili istu količinu stvari iste vrste i kvaliteta. (2) Ugovor o zajmu čija vrednost je veća od hiljadu zlota mora biti sačinjen u pismenoj formi.

Ovim zakonikom su obuhvaćena i pravila o nepoštenim uslovima ugovora:

Član 385. § 1. GZ glasi: Ako su ugovorne odredbe i opšti uslovi poslovanja međusobno kontradiktorni, primeniće se odredbe ugovora.

Član 385 § 2. GZ glasi: Opšti uslovi poslovanja treba da budu sačinjeni tako da su nedvosmisleni i sveobuhvatni. Dvosmislene odredbe se tumače u korist potrošača. Navedena pravila se ne primenjuju u postupcima u kojima se zahteva utvrđenje da su odredbe formularnog ugovora ništave.

Član 385¹ § 1. GZ glasi: Odredbe ugovora zaključenog sa potrošačem, koje nisu pojedinačno pregovarane, ne obavezuju potrošača ako se njima njegova prava i obaveze određuju na način koji je suprotan dobrim običajima i koji grubo povređuju njegove interese (nedozvoljene ugovorne odredbe). Ovo pravilo se ne primenjuje na odredbe koje uređuju glavne obaveze strana ugovornica, uključujući i cenu ili naknadu, pod uslovom da su one jasno formulisane.

Član 385¹ § 2. GZ glasi: Ako ugovorna odredba ne obavezuje potrošača na osnovu § 1, strane su vezane ugovorom u preostalom delu.

Član 385¹ § 3. GZ glasi: Oredbe ugovora na koje potrošač nije mogao da utiče ne smatraju se odredbama o kojima se individualno pregovaralo. To se posebno odnosi na odredbe ugovora koje su formulisane na obrascu koji je potrošaču predložila druga strana.

Član 385¹ § 3. GZ glasi: Teret dokazivanja da je pravilo individualno dogovoren je na strani koja se na to poziva.

Član 385² GZ glasi: Ocena uskladenosti ugovorne odredbe sa dobrom praksom se vrši u momentu zaključenja ugovora, uzimajući u obzir njegovu sadržinu, okolnosti pod kojima je ugovor zaključen, kao i s obzirom na ugovore koji povezani sa ugovorom čija je odredba predmet ispitivanja.

⁸ Više: <https://finarbitr.cz/en/areas-of-competence/consumer-credit.html>.

⁹ Poljski Građanski zakonik iz 1964 godine (Kodeks cywilny, Dz. U. 1964 Nr 16 poz. 93). Prečišćen tekst na poljskom jeziku dostupan je na: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>. Verzija na engleskom jeziku Dostupna je na: <https://supertrans2014.files.wordpress.com/2014/06/the-civil-code.pdf>.

¹⁰ Građanski zakonik ne uređuje posebno ugovor o kreditu.

2. Zakon o potrošačkim kreditima od 12. maja 2011. godine¹¹

Razlozi koji su doveli do donošenja ovog zakona su, između ostalog, (navedeno prema Saopštenju za javnost koje je povodom donošenja ovog zakona sačinila Kancelarija za konkureniju i zaštitu potrošača): previsoke naknade za troškove kredita koje ne odgovaraju stvarnim troškovima poslovanja. To se, prema navodima iz Saopštenja za javnost, odnosi i na naknade obaveštenja o kašnjenju sa plaćanjem (koje treba da odgovaraju troškovima poštarine, ako takvih troškova ima); prekomerne naknade koje opšti uslovi poslovanja davaoca kredita predviđaju za slučaj kašnjenja sa plaćanjem; naknade koje naplaćuju neki nepošteni privredni subjekti koji posluju kao kreditne organizacije a zapravo ne daju potrošačke kredite već samo naplaćuju naknade za pripremu ili obradu zahteva za kredit...¹²

Član 5. stav 1. tačka 6) Zakona propisuje da su ukupni troškovi kredita svi troškovi koje je potrošač dužan da snosi u odnosu sa ugovorom o kreditu, posebno:

- a) kamate, naknade, provizije, porezi i marže ako su poznate davaocu kredita, i
- b) troškove pomoćnih usluga potrebnih ako je njihovo plaćanje nužno za dobijanje kredita osim troškova notara koji padaju na potrošača.

Član 5. stav 1. tačka 6a)¹³ propisuje da nekamatni troškovi kredita obuhvataju sve troškove koje potrošač snosi u vezi sa ugovorom o potrošačkom kreditu, isključujući kamate.

Član 5. stav 1. tačka 7) propisuje da ukupan iznos kredita predstavlja ukupan iznos koji zajmodavac stavlja na raspolaganje potrošaču po ugovoru o kreditu;

Član 5. stav 1. tačka 8) propisuje da ukupan iznos koji potrošač plaća predstavlja zbir ukupnih troškova kredita i ukupnog iznosa kredita

Član 36.a) propisuje formulu po kojoj se obračunava maksimalni iznos troškova kredita.

3. Aktivnosti Komisije za nadzor finansijskih tržišta, ustanovljene Zakonom o nadzoru finansijskih tržišta iz 2006 godine¹⁴

U Poljskoj deluje posebno vladino telo - Komisija za nadzor finansijskog tržišta (Komisja Nadzoru Finansowego)¹⁵, koja je donela nekoliko podzakonskih akata od značaja za potrošačke kredite

Prema Saopštenju za javnost koji je dala Vladina Kancelarija za konkureniju i zaštitu potrošača 7. marta 2016. godine¹⁶, od 11. marta 2016 godine (kada stupa na snagu nova regulativa Komisije) maksimalni iznos nekamatnih troškova kredita je jednak zbiru 25% ukupnog iznosa kredita i 30% promenljivog iznosa u zavisnosti od perioda trajanja kredita. Pored toga, nekamatni troškovi više ne mogu da prelaze 100 procenata ukupnog iznosa kredita. Davalac kredita je dužan

¹¹ Zakon o potrošačkim kreditima od 12. maja 2011. godine je dostupan na poljskom jeziku na: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20111260715/O/D20110715.pdf>. Prečišćen tekst Zakona koji obuhvata izmene i dopune iz 2016 godine dostupan je na: <https://dziennikustaw.gov.pl/D2016000152801.pdf>.

¹² Dokument je dostupan na: https://www.uokik.gov.pl/news.php?news_id=12256.

¹³ Zakon je stupio na snagu 11. marta 2016 godine.

¹⁴ Član 1. Zakona o nadzoru finansijskih tržišta, Zakon je na poljskom jeziku dostupan na <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20061571119/T/D20061119L.pdf>, a u prevodu na engleski jezik dostupan je na: <https://www.ebrd.com/downloads/legal/securities/polfims.pdf>.

¹⁵ Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK), <https://www.uokik.gov.pl/>.

¹⁶ Saopštenje je na engleskom jeziku dostupno na https://www.uokik.gov.pl/news.php?news_id=12246.

da potrošaču vrati sve troškove kada kredit nije isplaćen, uključujući i slučaj kada ugovor o kreditu nije zaključen.

Pored toga, Komisija je uočila da su naknade koje terete potrošače previsoke i donela je odluku kojom se zabranjuje (takve ugovorne odredbe neće proizvoditi pravno dejstvo) da davalac kredita naplaćuje naknade koje ne odgovaraju stvarnim troškovima poslovanja. Po mišljenju Komisije, naknade za obaveštenja - 50 PLN (oko 12 evra) za prvo obaveštenje o kašnjenu sa piaćanjem, 80 PLN (oko 19 evra) za drugo, na primer, treba da odgovaraju troškovima poštarine koje je davalac kredita stvarno imao ako je koristio usluge pošte, ili prema tarifi operatera ako korisnika kredita odluči da o tome obavesti putem telefona.

4. Specijalni zakon usvojen 28 marta 2020 godine odnosno paket mera čiji je cilj da suzbije negativne efekte pandemije virusom COVID 19.¹⁷

U oblasti potrošačkih kredita to se odnosi na nove (niže) maksimalne iznose nekamatnih troškova kredita. Ovo pitanje rešava se po novom algoritmu za obračun maksimalnog iznosa nekamatnih troškova potrošačkog kredita. Tako, za kredite sa rokom vraćanja ispod 30 dana troškovi ne mogu biti viši od 5% od ukupnog iznosa kredita. Za zajmove koji se plaćaju u roku od najmanje 30 dana ti troškovi ne mogu suštini biti viši od 15% ukupne sume kredita plus 6 procenatnih poena za svaku godinu trajanja kredita.

Primer koji se navodi kao ilustracija novih pravila:

Loan period	Current cost of the loan	Cost of the loan in accordance with the COVID-19 Special Litigation
7 days	PLN 256	PLN 50
30 days	PLN 275	PLN 155
90 days	PLN 324	PLN 165

I.3. Republika Mađarska

I.3. 1. Osnovni izvori prava

1. Građanski zakonik (Knjiga četvrta) iz 1959. godine¹⁸

Određenje ugovora o kreditu: §522 GZ predviđa: (1) Ugovorom o bankarskom kreditu se finansijska institucija obavezuje da će drugoj ugovornoj strani staviti na raspolaganje kreditnu liniju uz naknadu i da će zaključiti ugovor o zajmu ili drugi kreditni aranžman u skladu sa uslovima navedenim u ugovoru. (2) Za punovažnost ugovora o bankarskom kreditu potrebno je da ugovor bude sačinjen u pisanoj formi.

§523 GZ predviđa: (1) Na osnovu ugovora o zajmu, kreditna institucija ili bilo koji drugi zajmodavac dužan je da zajmoprimecu stavi na raspolaganje ugovoren i znos a zajmoprimec je

¹⁷ Videti: <https://www.bakermckenzie.com/en/insight/publications/2020/03/covid19-special-legislation-maximum-prices>.

¹⁸ Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. Törvénny. Dokument je na mađarskom jeziku dostupan na: <http://www.c3.hu/~civital/PTK.html>.

dužan iznos otplatiti u skladu sa ugovorom. (2) Ako nije drugačije propisano, dužnik je obavezan da plati kamate ako je zajmodavac kreditna institucija (bankarski zajam)

Ovim zakonikom su obuhvaćena i pravila o nepoštenim uslovima ugovora:

Član 209/B stav 1. GZ (Zakon br. IV) propisuje: Opšti uslovi poslovanja ili odredba u ugovoru zaključenom sa potrošačem nepošteni su ako su njima, suprotno načelu savesnosti i poštenja, jednostrano, bez razloga i na štetu jedne od strana utvrđena ugovorna prava i obaveze;

Član 209/B stav 2 GZ glasi: Smatra se da su nepovoljna prava i obaveze jednostrano i bez razloga utvrđene:

- a) ako značajno odstupaju od bitne odredbe primjenjive na ugovor; ili
- b) ako nisu u skladu sa predmetom ili svrhom ugovora.

Član 209/B stav 3 GZ glasi: Radi ocene nepoštenosti uslova uzimaju se u obzir sve okolnosti koje su dovele do zaključenja ugovora, kao i priroda pruženih usluga i odnos između tog uslova s jedne strane i ostalih odredbi ugovora ili drugih ugovora, s druge strane.

Član 209/B stav 4 GZ glasi: Posebnim pravilima mogu se odrediti uslovi koji se smatraju nepoštenim u ugovoru zaključenim sa postrošačem ili koje treba smatrati nepoštenim dok se ne dokaže suprotno.

Član 209/B stav 5 GZ glasi: Odredbe u vezi sa nepoštenim uslovima ugovora se ne primenjuju na odredbe kojima se određuju usluge i njene protivčinice, pod uslovom da je njihov tekst sastavljen jasno i razumljivo za obe strane ugovornice.

Član 209/B stav 6. GZ glasi: Ne može se smatrati nepoštenom ugovornom odredba koja je propisana zakonskom ili podzakonskom normom.

2. Zakon o kreditnim i finansijskim institucijama iz 1996. godine (Zakon br. CXII)¹⁹

Član 210. st. 2. Zakona glasi: Ugovor o finansijskim uslugama ili pomoćnim finansijskim uslugama treba nesumnjivo da utvrđuje kamate, troškove i sve druge naknade ili uslove, uključujući i pravne posledice neblagovremenog ispunjenja kao i načine i posledice izvršenja pomoćnih obaveza kojima se obezbeđuje ispunjenje ugovora.

Član 212. stav 1. Zakona glasi: Ugovor o zajmu zaključen sa potrošačima ili pojedincima mora sadržati efektivnu kamatnu stopu izraženu godišnjim procentom i utvrđenu u skladu sa posebnom odredbom.

Član 212. stav. 2. glasi: Ukupni trošak kredita je teret koji potrošač plaća za zajam i koji uključuje kamate, isplatne naknade i sve druge troškove koje je potrebno da se plate u vezi sa korišćenjem zajma.

Član 212. stav 3. glasi: Efektivna kamatna stopa je kamatna stopa u okviru koje glavnica i ukupni trošak kredita koji korisnik kredita plaća predstavlja iznos zajma umanjen za plaćene troškove finansijskoj instituciji u trenutku isplate zajma.

Tačka I.10.2.a) Priloga br. 2. Zakona o kreditnim i finansijskim institucijama predviđa da se pod pojmom "dodela novčane pozajmice" podrazumeva: stavljanje na raspolaganje, u skladu

¹⁹ Hitelintézetkről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény, dokument je na mađarskom jeziku dostupan na: <https://mkogy.jogtar.hu/jogsabaly?docid=99600112.TV>.

sa ugovorom o zajmu ili kreditu zaključenom između zajmodavca i primaoca zajma, iznosa koji će primalac zajma isplatiti sa kamatama ili bez njih u trenutku predviđenom ugovorom.

Tačka I.10.03. istog priloga predviđa: Pružanje finansijskih usluga koje se odnose na dodeljivanje kredita i novčanih zajmova uključuju formalnosti povezane sa ocenom kreditne sposobnosti, stavljanje ugovora o kreditu ili zajmu i upis isplaćenih zajmova, kao i njihovo praćenje, nadzor i vraćanje.

Tačka II.7. navedenog priloga predviđa da se kamata određuje kao iznos ili druga vrednost koju dužnik treba da plati zajmodavcu (ili deponentu) za korišćenje i rizik preuzetog depozita ili dobijenog zajma, izražen procentualnom vrednošću iznosa depozita ili pozajmice i koji je potrebno platiti (ili namiriti) *pro rata temporis*.

I.4. Savezna Republika Nemačka

I.4.1. Osnovni izvor prava:

1. Nemački Građanski zakonik (BGB)²⁰

Određenje ugovora o zajmu: § 488 predviđa: (1) Ugovor o zajmu obavezuje zajmodavca da zajmoprimcu stavi na raspolaganje ugovoreni novčani iznos. Zajmoprimac se obavezuje da plati dužnu kamatu kao i da, u vreme predviđeno ugovorom, otplati zajam koji mu je stavljen na raspolaganje. (2) Ugovorena kamata, ako nije drugačije određeno, plaća se na kraju svake godine a ako se kredit otplati pre isteka jedne godine, po otplati. (3) Ako rok za otplatu zajma nije određen, njegov rok dospeća određuje zajmodavacili zajmoprimac izjavom o raskidu. Otkazni rok je tri meseca. Ako se kamate ne duguje, zajmoprimac ima pravo da otplati dug i bez prethodnog obaveštenju o raskidu ugovora.

§§ 491-505 regulišu posebno potrošački ugovor o kreditu i to pravilima koja su uskladena sa relevantnim propisima EU (direktive koje se odnose na potrošačke kredite).²¹ U okviru tog dela troškovi kredita se pominju u okviru dva člana i to:

§ 501 BGB predviđa da u slučaju da zajmoprimac prevremeno izmiri svoje obaveze ukupni troškovi se umanjuju za kamatu i druge naknade zavisne od trajanja kredita, dok § 502 BGB predviđa pravo zajmoprimca na naknadu u slučaju prevremene otplate kredita sa fiksnom kamatnom stopom, koja naknada ne sme da pređe propisane iznose (1%, ako period između prevremene i ugovorene otplate nije duži od godinu dana, 0,5% prevremeno otplaćenog iznosa; iznos kamate koju bi zamoprimac platio u periodu između prevremene i ugovorene otplate).

UNemačkoj se pitanje zaštite potrošača uglavnom reguliše u okviru Građanskog zakonika, čija pravila o nepoštenim ugovornim odredbama su takođe uskladena sa relevantnim pravilima EU.²²

Prema §307 BGB stav 1 propisano je da su odredbe u opštim uslovima poslovanja bez pravnog dejstva ako, suprotno zahtevu savesnosti i poštenja, neopravdano stavljuju u nepovoljan

²⁰ BGB u prevodu na engleski jezik dostupan je na: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf. Na nemačkom jeziku Zakonik je dostupan na adresi: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>.

²¹ Videti deo studije koji se odnosi na Izvore prava EU.

²² Videti deo studije koji se odnosi na Izvore prava EU.

položaj drugu stranu u ugovoru (neprimereno štete drugoj strani). Smatra se da je položaj druge strane ugovornice (koja pristupa opštim uslovima poslovanja) nepovoljan bez razumnog razloga ako su pravila formulisana u okviru opštih uslova ugovora (unapred pripremljeni formular ugovora od strane zajmodavca) nejasna i nerazumljiva.

§307 stav 2. BGB predviđa da se se, u slučaju sumnje, pretpostavlja da ugovorna odredba stavlja drugu stranu u nerazumno nepovoljan položaj (neprimereno šteti drugoj strani) ako odredba značajno odstupa od relevantnih dispozitivnih zakonskih odredbi ((§307(2) 1), kao i ako odredba ograničava osnovna prava i obaveze koje su karakteristične za određeni ugovor i to do te mere da se dovodi u pitanje ostvarivanje svrhe ugovora.

§307 stav 3 BGB predviđa da se pravila navedena u st. 1. i 2. §307 BGB, kao i §§ 308 i 309 BGB primenjuju samo na odredbe u opštim uslovima poslovanja kojima je ugovorenod odstupanje od zakonskih odredbi ili na dogovore koji dopunjaju zakonske odredbe. Ostale odredbe opštih uslova poslovanja mogu suštini bez pravnog dejstva na osnovu st. 1. druga rečenica ovog člana, u vezi sa st. 1. prva rečenica ovog člana.

O zabranjenim klauzulama opštih uslova poslovanja, BGB sadrži dva paragrafa, pri čemu se jedan odnosi na nagodbe sa neodređenim pravnim pojmovima, a drugi na nagodbe bez neodređenih pravnih pojmoveva. Kada je reč o nagodbama sa neodređenim pravnim pojmovima (zabranjenim klauzulama) **§ 308. BGB-a** u vezi sa rokom za prihvat i činidbu izričito propisuje da je u opštim uslovima poslovanja naročito bez dejstva odredba kojom korisnik (primjenjivač) rezerviše za sebe neprimereno dugačke ili nedovoljno određene rokove za prihvat ili za odbijanje ponude ili za izvršenje činidbe (s tim da ovo ne važi za zadržavanje prava da činidbu izvrši po isteku roka opoziva ili povraćaja iz §-a 355. st. 1. do 3. i §-a 356).²³

U vezi sa zabranjenim klauzulama i to nagodbama bez neodređenih pravnih pojmoveva, u **paragafu 309. stav 7. BGB-a** izričito je propisano: čak i ako je dozvoljeno odstupanje od zakonskih propisa, u opštim uslovima poslovanja je bez dejstva isključenje odgovornosti u slučaju povrede života, tela, zdravlja i grube krivice.²⁴

I.4.2. Sudska praksa

Savezni Vrhovni sud (BGH) je još u maju 2014. godine stao na stanovište da je naplata troškova obrade kredita u situaciji kada je to predviđeno u okviru opštih uslova poslovanja nedopuštena u potrošačkim ugovorima.²⁵ Komentarišući ovu odluku profesor M. Živković navodi da je Sud našao da je odredba o naplati troškova kredita bila opšti uslov poslovanja koji nije, shodno § 307 BGB izuzet od sadržinske kontrole od strane suda, te je sud ustanovio da je ta odredba ništava.²⁶ U obrazloženju svoje odluke Sud je naveo da je takva odredba ništava zato što,

²³ Videti više: Slobodan Vukadinović, Opšti uslovi poslovanja u obligacionom i međunarodnom trgovinskom pravu: pojam, zaključenje, tipične klauzule i kontrola, doktorska disertacija, str. 99 i dalje. Doktorat je dostupan na: <http://union.edu.rs/wp-content/uploads/2019/08/SV-PhD.pdf>.

²⁴ Videti više: Slobodan Vukadinović, *ibidem*.

²⁵ Odluka BGH XI ZR 170/13 od 13.5.2014. godine, dokument je dostupan na: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=68177&pos=0&anz=1>.

²⁶ M. Živković, O dozvoljenosti ugovaranja troškova obrade kredita u pravu Srbije, Bankarstvo 2/2018, str. 18.

protivno načelu savesnosti i poštenja, preterano otežava položaj potrošača - korisnika kredita.²⁷ U junu 2017 je BGH doneo još dve presude u kojima je potvrdeo napred navedeni stav.²⁸

U presudi BGH XI ZR 233/16 od 4.7.2017. godine, u okviru obrazloženja za izloženi stav Sud potvrđuje da u sudskej praksi nije sporno da odredba o plaćanju jednokratne naknade za obradu kredita podleže kontroli sadržaja od strane suda u skladu sa § 307 st 3 tač (1) BGB, te da ona ne proizvodi pravno dejstvo u potrošačkim ugovorima u skladu sa § 307 st 1 tač (1) BGB, st. 2 (1) BGB.²⁹ S tim u vezi Sud dalje navodi da naknada za obradu kredita ne predstavlja samostalnu, posebno nadoknadivu naknadu davaoca kredita, već da bi se pre reklo da je reč o naknadi troškova za obavljanje registrovane privredne delatnosti kreditne institucije (dalje: banke), koje banka treba da plati u sopstvenom interesu ili na osnovu postojećih zakonskih obaveza, a koje ona prenosi na korisnika kredita.

U konkretnom predmetu je utvrđeno da je banka naplatila korisniku kredita vanredni trošak provere boniteta kao i usluge savetovanja tužioca (u ovom slučaju preduzetnika). Po oceni Suda (BGH) takvo postupanje nije razumno, odnosno tako ne bi postupio razuman i pošten čovek.³⁰ Ovo zato što stavljanje sume zajma na raspolažanje korisniku kredita nije posebna naknada banke koja se nadoknađuje pored naknade za ustupanje kapitala. Nabavka kapitala koji banka plasira u kredite ima za cilj njeno sopstveno refinansiranje. Provera boniteta i procena ponuđenih obezbeđenja je, po pravilu, u interesu banke kao i u javnom interesu kreditne privrede jer ima za cilj saniranje posledica u slučaju da klijent ne izmiri potraživanje banke.³¹

Osnovni cilj zaštite koja se ogleda u utvrđenju ništavosti klauzula opštih uslova poslovanja (unapred pripremljenih formulara ugovora) je da ograniči upotrebu moći jedne ugovorne strane da jednostrano reguliše svoja prava i obaveze u ugovornom odnosu. Ta moć proizlazi iz činjenice da je ta ugovorna strana iskusna (on ima posebno i značajno iskustvo u poslovima kreditiranja), odlično informisana, stručna i finansijski nadmoćna u odnosu na drugu ugovornu stranu. U tim okolnostima nadmoćna ugovorna strana ima mogućnost da na neprimeren način - jednostrano reguliše svoja prava i obaveze, što je posebno slučaj u situacijama kada se ugovori zaključuju uz primenu formulara koje je ta strana unapred pripremila.³² Drugim rečima, smisao i cilj kontrole unapred pripremljenih formulara ugovora (opštih uslova poslovanja) je da spreči rizik iskorisćavanja jednostrane moži pregovaranja, čime se dovodi u pitanje načelo ravnopravnosti ugovornih strana.

²⁷ Ibidem.

²⁸ M. Živković, str. 20. Reč je o presudama BGH XI ZR 233/16 od 4.7.2017, dokument je dostupan na:

<http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=79293&pos=0&anz=1>, kao i o presudi BGH XI ZR 562/15 od 4.7.2017.g., dokument je dostupan na: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=79293&pos=0&anz=1>.

²⁹ Tač. 27.a) na str. 9 obrazloženja presude. Pored toga, Sud smatra da isto pravilo treba primenjivati i u ugovorima sa preduzetnicima, iako u sudskej praksi kao i u literaturi ima i suprotnih gledišta (tač. 32.3) na str. 11. obrazloženja presude). Ta, suprotna gledišta se obrazlažu navedenjem da preduzetnici imaju stručna znanja i dovoljno iskustva i razumeju ekonomiju (tač. 68.aa) obrazloženja presude). Međutim, Sud ne prihvata to mišljenje i ukazuje da činjenica da preduzetnik možda može da proceni ukupno opterećenje zbog naknade obrade troškova kredita ne dokazuje primerenost takve klauzule, te da kontrola sadržaja takvih ugovornih odredbi nema za cilj samo zaštitu od netransparentnih klauzula, već pre svega da zaštititi od klauzula kojima se stavljuju van snage dispozitivna zakonska pravila (tač. 73. na str. 25. obrazloženja presude). U nastavku (na str. 26. obrazloženja u okviru tač. 74) sud dodaje da se preduzetnici, čiji poslovni uspeh zavisi od kredita, nalaze u zavisnom položaju u odnosu na banke čak i u većoj meri nego potrošači koji uzimaju kredite radi uređenja doma ili potrošačke kredite.

³⁰ Tač. 39.b) na str. 13. obrazloženja presude.

³¹ Tač. 41.2) na str. 14 i tač. 42.3) na str. 15. obrazloženja presude.

³² Tač. 69 i 79 na strani 24 obrazloženja presude.

U konkretnom predmetu sud je odlučio da je ugovorna klauzula kojom se propisuje naknada za obradu kredita ništava (bez pravnog dejstva) zato što tom klauzulom tuženi prenosi na tužioca (korisnika kredita) troškove koji nastaju u vezi sa ispunjenjem glavne ugovorne obaveze banke, čime se korisniku kredita nanosi neprimerena šteta.³³

I.5. Republika Austrija

I.5.1. Izvori prava

1. Austrijski Građanski zakonik (ABGB)

Određenje ugovora o kreditu: § 988 ABGB predviđa da zajmodavac stavlja određenu sumu novca zajmoprimcu na raspolaganje. Naknada se obično sastoji od kamate koju plaća zajmoprimac i na ovu obavezu primenjuje se § 1000 (1)³⁴

Prema § 989 ABGB (2) predviđeno je da je zajmoprimac, nakon isteka ugovora o kreditu, dužan da zajmodavcu vrati iznos kredita kao i kamatu.

Pravila o nepoštenim ugovornim odredbama:

§ 879 ABGB uređuje pitanje ništavosti ugovornih klauzula koje su protivne zakonu ili moralu.

§ 879 ABGB stav 3. propisuje da je ništava klauzula sadržana u unapred formulisanim uslovima poslovanja, koja ne uređuje jednu od glavnih činidbi strana ugovornica, ako, uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja, stvara značajnu neravnotežu ugovornih prava i obaveza na štetu ugovorne strane.

2. Zakon o potrošačkim kreditima (VKrG)³⁵

§2 (5) VKrG propisuje da ukupan trošak kredita za potrošača obuhvata sve troškove uključujući kamatu, provizije, na primer, za ugovaranje kredita, takse i troškove svih vrsta - osim naknade za notarske usluge - koje potrošač mora da plati u vezi sa ugovorom o kreditu i koji je poznat zajmodavcu. Ovo takođe uključuje troškove za pomoćne usluge u vezi sa ugovorom o kreditu, posebno premije osiguranja ako je to uslov za zaključenje ugovora o kreditu.

§2 (6) VKrG predviđa da ukupna cena kredita koju potrošač treba da plati predstavlja zbir ukupnog iznosa kredita i ukupnog troška kredita za potrošača.

§2 (10) VKrG predviđa da je ukupan iznos kredita gornja granica ili zbir svih iznosa koji se duguju po osnovu ugovora o kreditu.

³³ Tač. 47 na strani 16 obrazloženja presude.

³⁴ § 1000 (1) ABGB propisuje da kamata koja nije ugovorena odnosno kojoj nije određena visina ili dospeva po zakonu iznosi 4% godišnje, osim ako zakonom nije drugačije propisano.

³⁵ Bundesgesetz über Verbraucherkreditverträge und andere Formen der Kreditierung zu Gunsten von Verbrauchern (Verbraucherkreditgesetz – VKrG). Prečišćen tekst Zakona je na nemačkom jeziku dostupan na adresi: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung/Bundesnormen/20006780/VKrG%2c%20Fassung%20vom%2006.12.2021.pdf>.

3. Zakon o hipotekarnim potrošačkim kreditima (HiKrG)³⁶

Prema § 1 stav 1. tač. (8) Zakona ukupan iznos kredita je gornja granica ili zbir svih iznosa koji su stavljeni na raspolaganje potrošaču na osnovu ugovora o kreditu.

Prema § 1 stav 1. tač. (9) Ukupni trošak kredita obuhvata sve troškove, uključujući kamate, provizije na primer za posrednika, takse i troškove bilo koje vrste osim taksi koje se plaćaju notaru, koje padaju na teret potrošača i u vezi su sa ugovorom o kreditu, a koji su poznati davaocu kredita. Ovo uključuje i troškove dodatnih usluga u vezi sa ugovorom o kreditu, posebno premije osiguranja ako je to uslov koji poverilac zahteva da bi kredit bio odobren ili ako je tako ugovoren, kao i trošak procene vrednosti imovine pod uslovom da je ta procena neophodna za davanje kredita, ali ne i naknade za upis prenosa svojine u zemljišne knjige, kao i naknade koje potrošač mora platiti zbog neispunjavanja obaveza ugovorom o kreditu.

Prema § 1 stav 1. tač. (10) Ukupni iznos koji potrošač plaća je zbir ukupnog iznosa kredita i ukupnog troška kredita.

Prema § 20 stav 1. propisano je da primalac kredita ima pravo da u svako doba, pre isteka ugovorenog roka vraćanja kredita, otplati kredit delimično ili u celini. Prevremena otplata celokupnog iznosa kredita zajedno sa kamatom se smatra raskidom ugovora o kreditu. Kamata koju primalac kredita plaća u slučaju prevremene otplate biće smanjena u skladu sa umanjenjem neizmirenog potraživanja kredita i, po potrebi, skraćenim trajanjem ugovora; troškovi dospeća kredita se srazmerno smanjuju.

Prema § 20 stav 2 je propisano da davalac kredita može tražiti od primaoca kredita da mu nadoknadi adekvatnu i obektivno opravdanu naknadu štete, koja će verovatno nastupiti za davaoca kredita odmah od prevremene otplate. Ovo pravilo ne primenjuje se:

1. ako se kredit prevremeno otplaćuje iz ugovora o osiguranju koji je zaključen kao sredstvo obezbedenja isplate kredita u skladu sa ugovorom.

2. ako je ugovorena kamatna stopa u vreme prevremene otplate kredita promenljiva.³⁷

3. prevremeno otplaćeni iznos nije viši od 10.000 evra za period od dvanaest meseci.

4. kredit je odobren u vidu prekoračenja.

Prema § 20 stav 3. iznos naknade štete ne može biti viši od iznosa koju bi potrošač morao da plati na ime ugovorene kamate do isteka roka važenja ugovora. Pored toga, naknada ne sme biti viša od:

1) 0,5% prevremeno otplaćenog iznosa kredita ako period između prevremene otplate i ugovorenog isteka ugovora o kreditu nije duži od godinu dana, i

2) 1% u svim ostallim slučajevima.

1.5.2. Sudska praksa:

Do 1. decembra 2020. godine³⁸ Vrhovni sud Austrije (kao i nižestepeni sudovi) se držao generalnog stava da su jednokratne naknade za obradu kredita koje banke naplaćuju zakonite,

³⁶ Hypothekar - und Immobilienkreditgesetz – HiKrG. Prečišćen tekst Zakona je na nemačkom jeziku dosupan na adresi: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20009367>.

³⁷ Pravo na naknadu štete ima davalac kredita samo ako je ugovorena fiksna kamatna stopa.

³⁸ Tada su stupile na snagu izmene i dopune Zakona o potrošačkim kreditima kao i Zakona o hipotekarnim porošačkim kreditima, koje izmene i dopune su imale za cilj uskladivanje nacionalnog zakonodavstva sa odlukom Suda pravde EU u slučaju *Lexitor* (presuda u predmetu C 383/18 od 11. septembra 2019. godine) koja se odnosi na tumačenje Direktive o potrošačkim kreditima 2008/48/EC. Izmena se sastoji u tome što je amandmanima na navedene austrijske zakone propisano da je davalac kredita, u slučaju prevremene otplate kredita, dužan da korisniku kredita nadoknadi

odnosno, da ugovorne odredbe kojima se to utvrđuje ni ne podležu kontroli sadržaja od strane suda zato što je reč o glavnoj ugovornoj obavezi davaoca kredita (v. § 879 (3) ABGB).³⁹

Međutim, u odnosu na ovo pitanje Vrhovni i nižestepeni sudovi u Austriji su proteklih nekoliko godina rešavali više predmeta kojima se osporavaju klauzule opštih uslova ugovora kao nepravične i netransparentne. Naime, Vrhovni sud strogo primjenjuje veoma visoke standarde u pogledu transparentnosti i brojne klauzule opštih uslova poslovanja banaka su proglašene ništavim, posebno prema Zakonu o hipotekarnim potrošačkim kreditima. U javnosti su s tim u vezi posebnu pažnju privukli sledeći sudske stavovi zauzeti u tim predmetima: a) potrošač mora biti u stanju da obračuna ili razume obračun prilagođavanja promenljive kamatne stope; apelacioni sud je potvrdeo odluku suda da klauzule koje ne ispunjavaju ove kriterijumume nisu transparentne i samim tim su nevažeće;⁴⁰ b) Vrhovni sud je potvrdeo stav suda da su nejasne odredbe nevažeće,⁴¹ kao i da neprecizirani troškovi dugovanja mogu dovesti (u najgorem slučaju) do neopravdanog prenosa troškova na potrošače i takve odredbe su nevažeće;⁴²

I.6. Republika Francuska i I.7. Republika Slovačka

Uvod

Obračun troškova koji su povezani sa izdavanjem kredita sadržani su u zakonodavstvu Francuske i Slovačke. Oni su na jedan opšti način uredeni zakonima kojima se uređuju potrošački i stambeni krediti, a njihov način obračuna detaljnije je ureden podzakonskim aktima. Imajući u vidu da oni ulaze u ukupne troškove kredita, prema zakonodavstvu i jedne i druge zemlje lice koje želi da zaključi ugovor o kreditu mora da bude upoznato sa njima pre zaključena ugovora, a ukoliko je davalac kredita voljan da zaključi ugovor o kreditu. U tim situacijama zajmodavac je u obavezi da zainteresovanom licu dostavi relevantne informacije koje su od značaja za zaključenje ugovora.

Pozitivno rešenje predstavljaju odredbe propisa kojima se uređuju potrošački krediti, a prema kojim **ukoliko dođe do prevremene otplate ili delimične otplate kredita, zajmodavac može od lica koje je prevremeno otplatilo kredit da traži naplatu samo onih troškova koji su u vezi sa kreditom nastali do tada i oni ne mogu da se od strane zajmodavca zadrže na ime obeštećenja zbog prevremene otplate kredita.** U tim situacijama zajmodavac ima pravo na posebnu naknadu, a čija se visina određuje procenualno u zavisnosti od preostalog perioda za otplatu kredita i njena visina je ograničena kako francuskim, tako i slovačkim zakonodavstvom. U

ne samo ukupne troškove koji zavise od trajanja ugovora o kreditu (što je bila sadržina propisa pre amandmana), već i ukupne troškove koji ne zavise od trajanja ugovora o kreditu. Više o ovome: M. Hussein, 2021, Chapter 2: Austria, u: R. Fischer, J. Mandell (eds.) *The Consumer Finance Law Review*; str. Dokument je dostupan na: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-consumer-finance-law-review/austria>.

³⁹ O praksi Vrhovnog suda Austrije do 2016 godine videti: Supreme Court Rules one-off loan processing fees are lawful, Graf - Petkovitz, 2016.

⁴⁰ Odluka 57 Cg 14/16h., navedeno prema: M. Hussein, 2021, Chapter 2: Austria, u: R. Fischer, J. Mandell (eds.) *The Consumer Finance Law Review*; str 40. Dokument je dostupan na:

https://www.wolftheiss.com/fileadmin/user_upload/The_Consumer_Finance_Law_Review_5th_edition_Austria.pdf

⁴¹ Presuda 6 Ob 17/16t. od 27. juna 2016. godine, navedeno prema: M. Husein, *Ibidem*.

Navedena presuda je na nemačkom jeziku dostupna na:

https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20160627_OGH0002_0060OB_00017_16T0000_000.

⁴² Odluka 43 Cg 8/16y., navedeno prema: M. Husein, *Ibidem*.

tom pogledu oba zakonodavstva su u velikoj meri uskladjeni sa evropskim standardima, iako je tokom 2021. godine tek sačinjen predlog Direktive koja nalaže zemljama članicama da svoje zakonodavstvo u narednom periodu usklade sa njenim odredbama. U uvodnom delu u kojem se analizira zakonodavstvo obe zemlje, najpre se polazi od relevantnih definicija sadržanih u odredbama Građanskih zakonika Francuske i Republike Slovačke, a zatim se analiziraju odredbe Zakona o kojima je uređena oblast potrošačkih kredita i stambenih kredita u navedenim zemljama.

I.6. Republika Francuska

Prilikom analize francuskog zakonodavstva najpre smo pošli od analize Građanskog zakonika Francuske, a zatim smo analizirali odredbe Zakona o potrošačima, a čije su odredbe u velikoj meri usalgashene sa Evropskim standardima.

I.6.1. Građanski zakonik

Definicija potrošačkog kredita

Potrošački kredit je na jedan opšti način definisan odredbom člana 1892. Građanskog zakonika Francuske. U skladu sa tom odredbom pod njim se podrazumeva ugovor prema kojem jedna strana isporučuje drugom licu tačnu količinu određenih stvari radi potrošnje, a druga strana se obavezuje da u zamenu vrati istu količinu, vrstu i kvalitet stvari koje su joj prethodno stavljenе na raspolaganje.

Ništavost ugovora

Francuski građanski zakonik u delu kojim se uređuje materija ugovaranja propisuje da ugovorna strana kojoj je poznat podatak koji je od presudnog značaja za pristanak druge strane na zaključenje ugovora, mora da je o tome obavesti ukoliko ona opravdano ne može da bude upoznata sa tom informacijom i ukoliko upoznavanje sa tom informacijom zavisi od druge ugovorne strane.⁴³ Informacija se prema toj odredbi smatra od odlučujućeg značaja ukoliko se neposredno odnosi na sadržaj ugovora ili status ugovornih strana. Dužnost saopštavanja takvih informacija stranke ne mogu ni ograničiti, ni isključiti. Lice kome pripada pravo da mu takve informacije budu saopštene mora da dokaže ukoliko nije dobilo takvu informaciju da je druga ugovorna strana bila u obavezi da ih saopšti, a ta druga ugovorna strana da ih je saopštila.

Istom odredbom definisano je da nedostavljanje informacija propisanih članom 1112-1 Građanskog zakonika Republike Francuske može dovesti do poništenja ugovora pod uslovima propisanim članom 1130, a kojim je predviđeno da je ništav svaki ugovor koji ne ispunjava uslove neophodne za njegovu punovažnost. Ukoliko dođe do poništenja ugovora, smatraće se da ugovor nikada nije ni postojao tj. bio zaključen. Radnje izvršenja koje su izvršene do proglašenja ništavosti dovode do restitucije, pod uslovima propisanim članom 1352 do 1352-9 Građanskog zakonika. Međutim, bez obzira na to da li je ugovor poništen ili ne, oštećenoj strani pripada nadoknada zbog pretrpljene štete pod uslovima utvrđenim zakonom o vanugovornoj odgovornosti.

⁴³ Član 1112-1 Francuskog građanskog zakonika koji sa poslednjim izmenama iz 2016. godine (Ordonnance n° 2016-131 of 10 February 2016. Tekst Zakona dostupan je na: http://translex.uni-koeln.de/601101/_/french-civil-code-2016/ i <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721/#/>.

Ugovor je absolutno ništav ukoliko pravilo koje je prekršeno njegovim zaključenjem ima za cilj zaštitu javnog interesa, dok će se smatrati da je ugovor relativno ništav ukoliko je njime povređeno pravilo koje za cilj ima isključivo zaštitu privatnog interesa.⁴⁴ Apsolutnu ništavnost može tražiti svako lice koje ima interes, dok relativnu isključivo lica čiji je privatni interes povreden.⁴⁵ Ukoliko više od jednog lica ima pravo da podnese tužbu za relativnu ništavost, odricanje jednog od njih ne sprečava druge da pokrenu postupak za poništenje ugovora u skladu sa odredbama francuskog Građanskog zakonika.

I.6.2. Zakon o potrošačima

Prema članu L. 312-2 Zakona o potrošačima Francuske, zajmodavac ili kreditni posrednik ima obavezu da zajmoprimcu dostavi informacije koje se tiču godišnje kamatne stope uz dostavljanje reprezentativnog primera u kojem se navodi osnov koji se koristi za izračunavanje te stope. Zajmodavac tada uzima u obzir elemente kredita koje se odnose na kredit zajmoprimca kao što je trajanje ugovora o kreditu i ukupan iznos kredita. Gde je primenjivo zajmodavac ima obavezu da obavesti zajmoprimca i o tome da se u cilju dobijanja kredita ugovara pomoćna usluga u vezi sa ugovorom o kreditu, osiguranje, troškovi u vezi sa izvršenjem ugovora o kreditu i uslovi pod kojima se ti troškovi mogu menjati, postojanje notarskih taksi kada je to neophodno, a koje dužnik mora da plati prilikom zaključenja ugovora o kreditu, nadoknada u slučaju kašnjenja i kada je primenjivo troškovi neizvršenja koje zajmodavac može da zahteva od zajmoprimca u sklučaju kašnjenja kao i informacije o obračunu naknade i troškova i upozorenje u vezi sa posledicama neispunjerenja obaveza iz ugovora o kreditu.⁴⁶ Osim toga, zajmodavac ima obavezu da zajmoprimca obavesti i o pravu na prevremenu otpлатu kredita, kada je primenjivo pravo zajmodavca na kompenzaciju kao i o načinu izračunavanja naknade u vezi sa primenom člana L. 312-34. U skladu da Zakonom zajmoprimac ima pravo da na svoj zahtev i besplatno dobije kopiju ponude ugovora o kreditu ukoliko je u vreme podnošenja tog zahteva zajmodavac spreman da zaključi ugovor o kreditu. Prema istoj odredbi ukupan trošak kredita za zajmoprimca jesu svi troškovi uključujući kamate, naknade, poreze, provizije ili naknade bilo koje druge vrste, direktnе ili indirektnе koji su poznati zajmodavcu na datum izdavanja kreditne ponude ili izmene i dopune ugovora o kreditu ili čiji se iznos može utvrditi istog datuma, a koji predstavljaju uslov za dobijanje kredita ili za dobijanje kredita pod objavljenim uslovima. Ti troškovi ne uključuju troškove za nabavku nekretnina, kao što su sa njima povezani porezi ili troškovi notarskog akta.

Troškovi koji se odnose na efektivnu godišnju stopu prema članu L.314-1 određuju se dekretom Državnog saveta. Istim članom, u okviru stava 9 propisano je da ukupan iznos koji duguje zajmoprimac predstavlja zbir ukupnog iznosa kredita i ukupnih troškova kredita koje duguje.

Sadržaj ugovora o kreditu

Članom L. 312-33 uređen je sadržaj ugovora o kreditu. Prema toj odredbi on mora da sadrži identifikacione podatke i adrese ugovornih strana, a gde je neophodno i kreditnog posrednika,

⁴⁴ Član 1179. Građanskog zakonika Republike Francuske.

⁴⁵ Član 1180. i 1181.

⁴⁶ Tekst zakona na francuskom jeziku je dostupan na:

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006069565/LEGISCTA000032221965/?anchor=LEGIARTI000034072668#LEGIARTI000034072668.

vrstu kredita, ukupan iznos kredita i uslove za stavljanje sredstava na raspolaganje, trajanje ugovora o kreditu, iznos, broj i učestalost rata koje zajmoprimac mora da plati, redosled dospeća, iznos za prekoračenja, periode, uslove i procedure za prilagođavanje kamatne stope. Ukoliko se primenjuju različite stope zaduživanja u zavisnosti od okolnosti te informacije moraju da pokrivaju i sve primenjive stope. Osim toga izričito se navodi ukupan iznos duga zajmoprimca obračunat u trenutku zaključenja ugovora o kreditu, svi troškovi koji se odnose na izvršenje ugovora o kreditu, uključujući gde je to neophodno i troškove održavanja jednog ili više računa namenjenih za obezbeđivanje sredstava ili plaćanje dospeća kredita i povezane troškove korišćenja određenog instrumenta plaćanja, kao i uslove pod kojima se te naknade mogu modifikovati. Kada je neophodno navodi se i potrebno obezbeđenje i osiguranje i postojanje notarskih taksi. U slučaju zaključenja ugovora o kreditu koji se koristi za finansiranje nabavke određene robe ili usluge, navodi se cena tog dobra ili usluge, uslovi otplate od strane zajmoprimca, identitet i adresa jemca. U okviru odeljka ugovora o uslovima prihvatanja ili povlačenja ugovora o kreditu posebno se spominju redosledom koji odabere zajmodavac informacije koje se odnose na uslove zaključenja ugovora, uključujući uslove zajmoprimca, postojanje prava na odustajanje, rok i uslove za ostvarivanje tog prava, obaveze dužnika i iznos dnenvne kamate koja se koristi za izračunavanje kumulativnog interesa. Osim toga, u okviru ugovora, a gde je to primenjivo navode se prava zajmoprimca i ostale informacije koje se tiču korišćenja. U delu odeljka ugovora koji se odnosi na informacije u vezi sa izvršenjem ugovora posebno se navodi redosledom koji je izabrao zajmodavac: uslovi i modaliteti prema kojima zajmoprimac može da otplati kredit unapred kao i uslovi i način izračunavanja obeštećenja za prevremenu otplatu, a koju zajmodavac može da traži u skladu sa članom L. 312-34, uslovi pod kojima zajmoprimac može da raskine ugovor, upozorenje u vezi sa posledicama neizvršenja obaveza od strane zajmoprimca, naknada u slučaju kašnjenja u plaćanju i gde je primenjivo troškovi neizvršenja koje zajmodavac može da zahteva od zajmoprimca u slučaju kašnjenja, kao i modalitete za izračunavanje obeštećenja za prevremenu otplatu koju zajmodavac može da traži u skladu sa članom L. 312-34, uslove pod kojima zajmoprimac može da raskine ugovor i upozorenje u vezi sa posledicama neizvršenja obaveza od strane zajmoprimca. Kod kreditnih transakcija sa fiksnim iznosom amortizacije koje isključuju opciju kupovine na naplatu i kupovinu na vreme neophodno je navesti i pravo zajmoprimca da dobije obaveštenje u vidu plana amortizacije na svoj zahtev i besplatno u bilo kojem trenutku trajanja ugovora o kreditu.

Zajmoprimac uvek može samoinicijativno da otplati, delimično ili u celini kredit koji mu je odobren. U tom slučaju ne dospevaju kamata i troškovi koji se odnose na preostali rok trajanja ugovora o kreditu.

Od zajmoprimca se ne može tražiti odšteta za prevremenu otplatu u sledećim slučajevima:

1. u slučaju odobrenja prekoračenja;
2. ukoliko je prevremena otplata izvršena po osnovu ugovora o osiguranju koji je namenjen da garantuje otplatu kredita i

3. ukoliko dođe do prevremene otplate u periodu kada stopa zaduživanja nije fiksna.

U drugim slučajevima, kada je iznos prevremene otplate veći od praga utvrđenog uredbom, zajmodavac može da zahteva naknadu koja ne može biti veća od 1% iznosa kredita koji je predmet prevremene otplate ako je period između prevremene otplate i datuma isteka ugovora o kreditu duži od godinu dana. Ukoliko rok nije duži od godinu dana, naknada ne može biti veća od 0,5% iznosa kredita koji se prevremeno vraća. Ni u jednom slučaju moguća

odšteta ne može da prelazi iznos kamate koju bi zajmoprimac platio tokom perioda između prevremene otplate i datuma završetka prвobitno dogovorenog ugovora o kreditu.

Ukoliko se navedene obaveze ne poštuju banka ili drugi pružalac finansijskih usluga biće sankcionisan novčanom kaznom propisanom Zakonom o potrošačkom kreditu.

Isto rešenje koje je propisano članom L. 312-34 sadržano je i u predlogu Direktive o potrošačkim kreditima iz 2021. godine.⁴⁷

Spisak informacija

Ukoliko je zajmodavac spreman da odobri kredit, on izdaje zajmoprimcu na njegov zahtev na papiru ili nekom drugom trajnom mediju, informacije predviđene u drugom stavu člana L.312-87. Prema tom članu, to su informacije koje se utvrđuju dekretom državnog saveta.⁴⁸ U slučaju povećanja stope zaduživanja ili troškova koje je dužan da plati, zajmoprimac se obaveštava u štampanoj formi ili na drugom trajnom medijumu pre stupanja na snagu tih promena. Ukoliko je promena stope zaduživanja rezultat promene referentne kamatne stope, nova stopa se objavljuje na odgovarajući način i informacije koje se odnose na novu referentnu stopu su dostupne u prostorijama zajmodavca. Strane se mogu dogоворити о кредиту уз услов да се те информације налазе у изводу рачуна у складу са članom L.312-88. Zakona о потрошачком кредиту.⁴⁹

I.6.3. Standardizovani informativni list Evropske unije

Najkasnije kada je izdata kreditna ponuda, zajmodavac ili kreditni posrednik obezbeđuje zajmoprimcu, na papiru ili na drugom trajnom mediju, u obliku standardizovanog informativnog lista Evropske unije personalizovane informacije koje mu omogućavaju da uporedi različite kreditne ponude dostupne na tržištu, da proceni njihove implikacije i na osnovu informacija doneše odluku u vezi sa zaključenjem ugovora o kreditu. Dekretom Državnog saveta utvrđuje se lista i sadržaj informacija koje treba da budu uključene u standardizovani informacioni list Evropske unije, a koji se dostavlja kao kreditna ponuda.⁵⁰

I.7. Republika Slovačka

U ovom delu analize najpre polazimo od analize odredaba Građanskog zakonika Republike Slovačke u delu u kojem je uređena materija potrošačkih kredita, a zatim analiziramo Zakon o potrošačkom i Zakon o stambenom kreditu.

⁴⁷ Predlog Direktive o potrošačkim kreditima, Brisel, 30.6.2021. COM(2021)347 final 2021/0171(COD). Tekst predloga je dostupan na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2021%3A347%3AFIN>.

⁴⁸ Član L. 312-86.

⁴⁹ Član L. 312-89.

⁵⁰ Član L. 317-7. Videti: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006069565/>.

I.7.1. Građanski zakonik

Potrošački ugovor

Članom 52. tačka 1. Građanskog zakonika Republike Slovačke propisano je da je potrošački ugovor svaki ugovor bez obzira na pravnu formu koji snabdevač zaključuje sa potrošačem.⁵¹ Snabdevač je prema istom članu tačka 3. lice koje prilikom zaključenja i ispunjenja obaveza iz potrošačkog ugovora deluje u okviru svoje poslovne i druge preduzetničke delatnosti, dok je potrošač prema tački 4. fizičko lice koje prilikom zaključivanja i izvršenja potrošačkog ugovora ne postupa u okviru svoje poslovne ili druge preduzetničke delatnosti.

Prema članu 53. tačka 1. **potrošački ugovori ne mogu da sadrže odredbe koje uzrokuju bitnu neravnotežu u pravima i obavezama strana na štetu potrošača (neprihvatljivo stanje).** To se ne odnosi na ugovorne uslove koji se odnose na glavni predmet i razumnost cene ukoliko su oni izraženi na jasan i razumljiv način ili ukoliko su neprihvatljivi uslovi pojedinačno dogovorenici. Ugovorom ugovorenim odredbama se ne smatraju one odredbe sa kojima je potrošač imao priliku da se upozna pre potpisivanja ugovora, ukoliko nije mogao da utiče na njihovu sadržinu.

Neprihvatljivi uslovi koji su predviđeni potrošačkim ugovorima su nevažeći.⁵² Prema istom članu tačka 6. ukoliko je predmet potrošačkog ugovora obezbeđivanje novčanih sredstava, naknada ne može da bude znatno veća od naknade koja se uobičajeno traži na finansijskom tržištu za potrošačke kredite u sličnim slučajevima.

Ocenjivanje neprihvatljivosti ugovornih uslova i sumnja u sadržaj potrošačkog ugovora

Članom 53. tačka 10. Građanskog zakonika Republike Slovačke, propisano je da se neprihvatljivost ugovornih uslova ocenjuje u svetlu prirode dobara ili usluga za koje je ugovor zaključen, kao i svih okolnosti u vezi zaključenja ugovora u vreme zeključenja i drugih uslova ugovora, kao i drugog ugovora od koga zavisi. **U slučaju sumnje u sadržaj potrošačkih ugovora prema Građanskom zakoniku Republike Slovačke, primenjuje se tumačenje koje je povoljnije za potrošača.**⁵³

I.7.2. Zakon o potrošačkom kreditu

Zakon o potrošačkom kreditu Republike Slovačke uređuje prava i obaveze u vezi sa davanjem potrošačkog kredita na osnovu ugovora o potrošačkom kreditu, uslove za davanje potrošačkog kredita, uslove za zaključenje ugovora o potrošačkom kreditu, načinom obračuna ukupnih troškova potrošača u vezi sa davanjem potrošačkog kredita, uslove za odobravanje potrošačkog kredita, uslove za obavljanje delatnosti kreditora, kao i druge mere koje se tiču zaštite potrošača.⁵⁴

⁵¹ Občiansky zákonník - Zákon č. 40/1964, Zb. - úplné znenie (aktualizované úplné znenie - stav k 4. 2. 2013). Tekst Zakona na slovačkom jeziku je dostupan na: <https://www.mindbank.info/item/2196>.

⁵² Član 53. stav 5.

⁵³ Član 54. stav 2.

⁵⁴ Član 1. tačka 1. Zakona o potrošačkom kreditu. Zákon o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (v znení č. 394/2011 Z. z., 352/2012 Z. z., 132/2013 Z. z., 102/2014 Z. z., 106/2014 Z. z., 106/2014 Z. z., 373/2014 Z. z., 35/2015 Z. z., 35/2015 Z. z., 39/2015 Z. z. (nepriamo), 117/2015 Z. z., 343/2015 Z. z. (nepriamo), 389/2015 Z. z., 438/2015 Z. z., 90/2016 Z. z., 91/2016 Z. z.

Prema odredbama navedenog Zakona, potrošački kredit je privremeno davanje sredstava po osnovu ugovora o potrošačkom kreditu u vidu zajma, kredita, odloženog plaćanja ili slične finansijske pomoći koju davalac kredita pruža potrošaču. Potrošački kredit prema zakonu može da se obezbediti samo bezgotovinskim prenosom sredstava na platni račun potrošača ili na račun građevinske štednje, poštanskom uputnicom upućenom potrošaču ili platnim sredstvom izdatim u ime potrošača. Pod potrošačkim kreditom se smatra i davanje bezgotovinskog potrošačkog kredita za otplatu drugog kredita ili kredita uplatom poveriocu ovlašćenom za davanje kredita u skladu sa Zakonom o potrošačkom kreditu ili posebnim propisom.⁵⁵

Informacije u oglašavanju

Oглаšavanje ili bilo koja ponuda o potrošačkom u kojoj se navodi kamatna stopa potrošačkog kredita ili bilo koje brojke koje se odnose na ukupne troškove potrošača povezane sa potrošačkim kreditom moraju da sadrže na jasan i koncizan način informacije o sledećem: stopi potrošačkog kredita, fiksnoj ili varijabilnoj kamatnoj stopi ili oboje, detaljima o naknadama uključenim u ukupne troškove potrošača u vezi sa potrošačkim kreditom, godišnjoj stopi procenta naknade, roku dospeća potrošačkog kredita, za ugovore o kreditu u obliku odloženog plaćanja za određenu robu ili uslugu, iznos prodajne cene robe ili usluge i iznos bilo kog avansa, kao i ukupnom iznosu koji potrošač plaća i iznosu i broju rata.⁵⁶

Ukoliko je uslov za dobijanje potrošačkog kredita pod ponuđenim uslovima i zaključivanje ugovora o osiguranju u vezi sa ugovorom o potrošačkom kreditu i ukoliko se troškovi po tom ugovoru o osiguranju ne mogu unapred utvrditi, oglas mora jasno, sažeto i jasno da navede i ugovor o osiguranju.⁵⁷

Pružanje informacija pre zaključenja ugovora o potrošačkom kreditu

Kreditor ili finansijski agent je u obavezi da potrošaču pruži informacije o vrsti potrošačkog kredita, kreditoru ili finansijskom agentu sa navođenjem poslovnog imena, sedišta i matičnog broja poverioca ili finansijskog zastupnika ukoliko se radi o pravnom licu, odnosno ime, prezime, mesto poslovanja ili prebivalište i matični broj poverioca ili finansijskog zastupnika u slučaju da se radi o fizičkom licu, ukupan iznos, specifičnu valutu ponuđenog potrošačkog kredita i uslove za njegovo dobijanje, trajanje ugovora o potrošačkom kreditu, robu ili usluge na koje se odnosi ugovor o potrošačkom kreditu i cenu za robu ili usluge kredita u vidu odloženog plaćanja za dostavljenu robu ili pružene usluge ili ugovor povezan sa ugovorom o potrošačkom kreditu, kamatnu stopu na potrošačke kredite, uslove koji regulišu njenu primenu, indeks ili referentnu kamatnu stopu za koju je vezana kamatna stopa na potrošačke kredite, kao i periode u kojima se kamatna stopa na potrošačke kredite menja, uslove i način njenog obračuna, informacije o promenama kamatne stope, ukoliko se pod različitim sulovima primenjuju različite kamatne stope na potrošačke kredite. Te informacije će biti obezbedene za sve važeće kamatne stope na potrošačke kredite. Osim toga, te informacije treba da sadrže i podatke o ukupnom iznosu koji

z., 299/2016 Z. z., 299/2016 Z. z., 299/2016 Z. z., 279/2017 Z. z., 279/2017 Z. z., 279/2017 Z. z., 18/2018 Z. z., 177/2018 Z. z., 177/2018 Z. z., 214/2018 Z. z., 373/2018 Z. z.). Tekst Zakona na slovačkom jeziku je dostupan na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2010-129>.

⁵⁵ Član 1. stav 2. Zakona o potrošačkom kreditu.

⁵⁶ Član 3. stav 1.

⁵⁷ Član 3. stav 2.

potrošač treba da plati i godišnji procenat naknade, ilustrovan reprezentativnim primerom za izračunavanje godišnje procentualne stope naknade. Poverilac je u obavezi da te podatke uzme u obzir prilikom njihovog dostavljanja.⁵⁸

Zajmodavac je u obavezi da dostavi zajmoprimcu nacrt ugovora potrošačkog kredita, uključujući podatke o trajanju ugovora o kreditu i ukupan iznos potrošačkog kredita, podatke o načinu povlačenja potrošačkih kredita sa različitim naknadama ili kamatnim stopama na potrošački kredit kao i mehanizme povlačenja potrošačkih kredita koji mogu da dovedu do veće godišnje procentualne stope naknade. Zajmodavac je u obavezi da navede iznos, broj i učestalost plaćanja ili redosled po kojem će plaćanja biti alocirana na različita neizmirena stanja sa različitim kamatnim stopama, podatke o naknadama za održavanje jednog ili više računa na kojima će se evidentirati platne transakcije i isplate, gde je otvaranje računa obavezno, naknade za korišćenje sredstava plaćanja i isplate, druge naknade koji proizilaze iz ugovora o potrošačkom kreditu i uslove pod kojima se te naknade mogu promeniti, iznos naknade koju potrošač plaća za javnobeležničke radnje prilikom zaključivanja ugovora o potrošačkom kreditu ukoliko je poznat kreditoru, obavezu zaključivanja ugovora o osiguranju ili ugovora o obezbeđenju obaveza potrošača radi dobijanja potrošačkog kredita ili njegovog dobijanja pod određenim uslovima, kamatnu stopu koja će se koristiti u slučaju kašnjenja u plaćanju uz plaćanje rata i arangžmani za njeno uskladivanje i eventualne naknade u slučaju neizvršenja obaveza iz ugovora o kreditu, kao i informacije o efektima kašnjenja uplata na račun kredita, zahteve osiguranja, informacije o pravu na odustanak od ugovora o kreditu, pravo na otplatu potrošačkog kredita pre dospeća, pravo poverioca na naknadu troškova u vezi sa otplatom potrošačkog kredita pre dospeća i način određivanja tog iznosa, pravo potrošača na neposrednu i besplatnu informaciju o ishodu konsultacije baze podataka u cilju procene sposobnosti potrošača da otplati potrošački kredit, pravo potrošača da na zahtev besplatno dobije jedan primerak nacrta ugovora o kreditu, period tokom kojeg je poverilac obavezan informacijama datim pre zaključenja ugovora o potrošačkom kreditu.⁵⁹

Članom 9. uredene su informacije koje mora da sadrži i prava koja moraju da budu definisana ugovorima o potrošačkom kreditu.⁶⁰

⁵⁸ Član 4. stav 1.

⁵⁹ Član 5.

⁶⁰ Prema toj odredbi ugovor mora biti u pisanoj formi, a pored opštih odredaba koje svaki ugovor prema Građanskom zakoniku mora da sadrži, ugovor o potrošačkom kreditu mora da sadrži i poslovno ime, prezime, mesto poslovanja ili adresu prebivališta kreditora, ime o prezime, mesto poslovanja ili adresu prebivališta i matični broj fizičkog lica, ukoliko se potrošački kredit nudi ili je zaključen preko finansijskog agenta. Osim toga, on mora da sadži ime i prezime, jedinstven matični broj građana, adresu prebivališta zajmoprimca, datum rođenja, trajanje ugovora o potrošačkom kreditu, ukupan iznos i specifičnu valutu potrošačkog kredita i uslove koji regulišu njegovo povlačenje, opis robe ili usluga obuhvaćenih ugovorom o potrošačkom kreditu i cenu robe ili usluga kredita u vidu odloženog plaćanja, kamatnu stopu na potrošačke kredite, uslove koji regulišu njenu primenu, indeks ili referentnu kamatnu stopu za koju je kamatna stopa na potrošačke kredite vezana, kao i periode u kojima se kamanta stopa na potrošačke kredite menja, uslove i način izvršenja te promene, godišnji procenat naknade i ukupan iznos koji potrošač treba da plati, izračunat na osnovu podataka koji su na snazi u vreme zaključenja potrošačkog ugovora, pri čemu se primenjuju različite stope potrošačkih kredita pod različitim uslovima, kao i osnov obračuna te godišnje procentualne stope naknade, iznos, broj i učestalost plaćanja, kao i redosled kojim će uplate biti raspoređene na različita neizmirena stanja sa različitim kamatnim stopama, potrošački kredit za otplatu, pravo potrošača da zahteva izvod računa u obliku amortizacije u skladu sa tabelom iz Zakona, ako je amortizovana glavnica prema ugovoru o kreditu na organičeni period (a što mu se bez naknade dostavlja u svakom trenutku tokom trajanja ugovora o kreditu), sažetak koji sadži uslove plaćanja kamate i svih povezanih periodičnih i jednokratnih troškova, ukoliko se troškovi i kamate plaćaju bez amortizacije glavnice, a gde je primenjivo i naknade za vođenje jednog ili više računa na kojima se evidentiraju platne transakcije i isplate, ako je otvaranje računa obavezno, zajedno sa naknadama za korišćenje sredstava platnog prometa

Prema istom članu, stav 10. davaocu kredita je zabranjeno da zahteva od potrošača da plati naknade, naknadu troškova ili drugu naknadu za održavanje, registraciju ili administraciju potrošačkog kredita ili računa ili ukidanje računa na kojem se vodi potrošački kredit ili čije je održavanje uslov za davanje potrošačkog kredita ili kredita pod ponuđenim uslovima. Istim članom u okviru tačke 12. je propisano da sve usluge koje proizilaze ili su u vezi sa davanjem potrošačkog kredita moraju da budu definisane ugovorom o potrošačkom kreditu.

Prema članu 16. Zakona o potrošačkom kreditu Republike Slovačke, potrošač ima pravo da u bilo kojem trenutku tokom trajanja ugovora u potpunosti ili delimično otplati kredit pre ugovorenog roka. U takvom slučaju, potrošač je u obavezi da plati kamatu i troškove nastale samo za period od davanja potrošačkog kredita do njegove otplate.

Ukoliko potrošač otplati potrošački kredit pre dospeća, poverilac ima pravo na naknadu troškova nastalih u vezi sa otplatom potrošačkog kredita pre dospeća, uključujući i izdavanje relevantnih potvrda propisanih Zakonom.

Iznos naknade troškova ne može biti veći od 1% iznosa otplaćenog potrošačkog kredita pre roka dospeća, ako je period između otplate potrošačkog kredita pre roka dosepeća i ugovorenog prestanka potrošačkog kredita duži od godinu dana. Ukoliko taj period nije duži od godinu dana, iznos te naknade ne može biti duži od 0,5% iznosa otplaćenog potrošačkog kredita pre roka.

Poveriocu je zabranjeno da traži naknadu troškova nastalih u vezi sa otplatom kredita pre roka ukoliko je otplata izvršena na osnovu ugovora o osiguranju za garanciju otplate potrošačkog kredita, ukoliko se radi o dozvoljenom prekoračenju, ukoliko takva otplata treba da se desi u periodu za koji kamatna stopa na potrošački kredit nije fiksna, ukoliko iznos rata uplaćenog potrošačkog kredita pre ugovorenog roka dospeća u prethodnih 12 meseci uzastopno, uključujući poslednje izvršene uplate veće od 10.000 evra ili otplata potrošačkog kredita pre ugovorenog roka dospeća izvršiće se u vezi sa istekom roka dospeća fiksnih kamatnih stopa na potrošačke kredite.

Naknada troškova ne može biti veća od iznosa kamate koju bi potrošač platio u periodu između otpate potrošačkog kredita pre roka dospeća i ugovorenog dana raskida ugovora o potrošačkom kreditu.

Potvrda radi procene delimične ili potpune otplate potrošačkog kredita pre roka

Članom 16. stav 6. Zakona o potrošačkom kreditu propisano je da potrošač ima pravo da zahteva od kreditora izdavanje potvrde radi procene posledica delimične otplate ili potpune otplate potrošačkog kredita pre roka. Poverilac je u obavezi da mu je izda bez odlaganja, a ukoliko se radi o složenim slučajevima najkasnije u roku od sedam radnih dana od dana prijema zahteva. Ukoliko

i isplata i drugih naknada koje proizilaze iz ugovora o potrošačkom kreditu, kamatnu stopu koja se primenjuje u slučaju kašnjenja potrošača u plaćanju rata, i način na koji se usklađuje i sve naknade za neizvršenje ugovora o potrošačkom kreditu, odgovornost ili osiguranje koje zahteva poverilac, iznos naknade koju potrošač plaća za javnobežežničke radnje, ako je poveriocu poznato, informacije o pravima i uslovima za njihovo ostvarivanje, informacije o pravu na otplatu potrošačkog kredita pre roka otplate i **način određivanja visine naknade za otplatu potrošačkog kredita pre roka**, način prestanka obaveza prema potrošaču, podatke o mogućnosti vansudskog rešavanja sporova po ugovoru o potrošačkom kreditu, pravo na odustajanje od ugovora o potrošačkom kreditu, period tokom kojeg se to pravo može ostvariti, kao i druge relevantne informacije za njegovo ostvarivanje uključujući i informacije o obavezi potrošača da plati glavnici i relevantnu kamatu, kao i iznos kamate po danu ili način njenog obračuna.

potrošački kredit nije delimično ili potupno isplaćen pre roka dospeća, poverilac ima pravo na naknadu troškova koji su celishodno nastali u vezi sa tim, ali to ne važi ukoliko poverilac nije izdao potvrdu u roku. Ta povrda prema istoj odredbi mora da sadrži oznaku ugovora o potrošačkom kreditu na koji se odnosi otpata potrošačkog kredita pre roka, identifikacione podatke poverioca i potrošača, očekivani datum otplate potrošačkog kredita pre roka dospeća, a to je datum koji je potrošač naveo ili datum izdavanja. Ukoliko potrošač to ne navede, informacija treba da sadrži podatak o iznosu koji potrošač treba da plati kreditoru prilikom otplate potrošačkog kredita pre roka dospeća, **raščlanjen na glavnicu, kamatu i druge troškove, podatke o visini naknade troškova kreditora sa preciziranjem svih stavki za njegovo izračunavanje, uključujući i podatke o tome kada poverilac ne zahteva od potrošača da plati troškove nastale u vezi sa otpatom potrošačkog kredita pre dospeća, kao i podatke o drugim posledicama otplate potrošačkog kredita pre roka.**

Potrošač ima pravo da zaheva potvrdu o posledicama otplate i ukoliko delimično otpati potrošački kredit pre roka. Tada mu se izdaje potvrda u istim rokovima kao i kada želi da se informiše o posledicama otplate kredita u celosti.⁶¹

Obračun godišnje procentualne stope naknade

Obračun godišnje procentualne stope naknade propisan je članom 19. Zakona o potrošačkom kreditu. Prema toj odredbi on se izačunava prema formuli koja je sadržana u prilogu Zakona o potrošačkom kreditu. Za potrebe obračuna godišnje procentualne stope naknade koriste se ukupni troškovi potrošačkog kredita potrošača, uključujući sve usluge u vezi sa potrošačkim kreditom odobrenim pored potrošačkog kredita kreditoru ili bilo kojem trećem licu, osim za obaveze naknada utvrđenih utovorom o potrošačkog kreditu; troškovi vođenja platnog računa, evidentiranje platnih transakcija i isplata, troškovi korišćenja sredstava plaćanja, troškovi za platne transakcije i podizanja novca, kao i drugi troškovi platnog prometa. Oni se uračunavaju u ukupne troškove kredita potrošača ukoliko otvaranje računa nije dobrovoljno i trošak računa nije jasno i posebno iskazan u ugovoru o potrošačkom kreditu ili bilo kojem drugom ugovoru zaključenom sa potrošačem. U slučaju vezanog ugovora o potrošačkom kreditu, ukupni troškovi potrošača se koriste za obračun godišnjeg procenta naknade, uključujući druge stvarne troškove koje je potrošač u obavezi da plati.

Prema istom članu, stav 3. **obračun godišnjeg procenta naknade zasniva se na pretpostavci da će ugovor o potrošačkom kreditu važiti ugovorenog vremena i da će poverilac i potrošač ispunjavati svoje obaveze pod uslovima i u rokovima koji su utvrđeni u ugovoru o potrošačkom kreditu.** Istim članom, stav 4. propisano je da ukoliko je ugovorom o potrošačkom kreditu dozvoljena promena kamatne stope na potrošački kredit i promena naknada koje su uključene u godišnju procentualnu stopu naknade, a koje se ne mogu utvrditi u trenutku njenog obračuna, obračun godišnje procentualne stope naknade će se zasnivati na prepostavci da će kamatna stopa na potrošački kredit i druge naknade ostati nepromenjena i da će važiti do isteka ugovora o potrošačkom kreditu. U skladu sa istim članom, stav 6. Narodna banka Slovačke utvrđuje detalje o obračunu godišnje procentualne stope naknade.

⁶¹ Član 16. stav 7.

I.7.3. Zakon o stambenim kreditima⁶²

Dostavljanje informacija pre zaključenja ugovora

Prema članu 18. Zakona o stambenim kreditima Republike Slovačke, kreditor je u obavezi da besplatno obavesti potrošača pre zaključenja ugovora o postupku davanja kredita, postupku upravljanja kreditom radi provere sposobnosti potrošača da otplati kredit pre zaključenja ugovora o stambenom kreditu, podacima o nadležnim organima koji vrše nadzor nad davaocem kredita, kao i podatke o delokrugu udruženja potrošača. Prema istom članu, stav 6. kreditor je u obavezi da potrošaču pruži opšte informacije putem evropskih standardizovanih informacija (obrazac ESIS, a koji je sastavni deo Zakona).⁶³

Obračun godišnjeg procenta naknade

U okviru istog člana, tačka 7. propisan je način obračuna godišnjeg procenta naknade. On se obračunava prema formuli iz priloga zakona. Za taj **obračun koriste se ukupni troškovi zajmodavca u vezi sa stambenim kreditom**. Troškovi otvaranja i vodenja računa na kojem se evidentiraju platne transakcije, korišćenje platnog prometa i povlačenje sredstava i druge platne transakcije uračunavaju se u ukupne troškove kredita potrošača ako je račun otvoren ili se vodi radi dobijanja stambenog kredita i to pod uslovima pod kojima se nudi i na zahtev potrošača. **Obračun godišnjeg procenta naknade zasniva se na prepostavci da će ugovor o stambenom kreditu važiti ugovorenog vreme i da će poverilac i potrošač ispunjavati svoje obaveze pod uslovima i u rokovima navedenim u ugovoru o stambenom kreditu.** Ukoliko je ugovorom dozvoljena promena kamatne stope i promena naknada koje su uključene u godišnju procentualnu stopu naknade, koja se ne može utvrditi u trenutku obračuna godišnjeg procenta naknade, on se zasiniva na prepostavci da će kamatna stopa na stambeni kredit i druge naknade

⁶² Zakon o stambenim kreditima na slovačkom jeziku (Zákon č. 90/2016 Z. z. Zákon o úveroch na bývanie a o zmene a doplnení niektorých zákonov

(v znení č. 299/2016 Z. z., 279/2017 Z. z., 279/2017 Z. z., 279/2017 Z. z., 214/2018 Z. z., 373/2018 Z. z.)) dostupan je na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2016-90>.

⁶³ Taj opšti podatak se prema istom članu, stav 7. smatra nedvosmislenim i razumljivim ukoliko poslovno ime i registrovano sedište ili mesto poslovanja poverioca ili finansijskog agenta i matični broj, ukoliko se navodi ime, prezime, mesto poslovanja ili stalnog boravka i matični broj poverioca, svrha korišćenja stambenog kredita, oblik obezbeđenja ili osiguranja, uključujući i informaciju gde je primenjivo o mogućnosti da se traženi oblik obzeđenja ili osiguranja može nalaziti u drugoj državi članici, informaciju o trajanju ugovora o stambenom kreditu, vrstama kamatnih stopa na stambene kredite sa kratkim opisom karakteristika fiksne kamatne stope i promenljive stope na stambeni kredit, uključujući povezane posledice po potrošača, stranu valutu ili valute, uključujući i objašnjenje mogućih posledica po potrošača, ukupan iznos stambenog kredita, ukupan trošak potrošačkog stambenog kredita, **ukupan iznos koji potrošač treba da plati i godišnji procenat naknade ilustrovan reprezentativnim primerom**, mogućnost otplate stambenog kredita, uključujući iznos otplate glavnice, učestalost i iznos redovne otplate stambenog kredita, uslove koji se odnose na prevremenu otplate stambenog kredita, potrebu za procenom vrednosti nepokretnosti potrošača, troškove potrošača u vezi sa procenom vrednosti nepokretnosti potrošača i podatke o procenjenoj nepokretnosti, **budućim mogućim troškovima koji nisu uključeni u ukupne troškove potrošačkog kredita**. Zakon sadrži i odredbe o informacijama koje se daju pre zaključenja ugovora o stambenom kreditu. Prema toj odredbi zajmodavac je u obavezi da potrošaču besplatno i blagovremeno dostavi informacije i jasna i razumljiva objašnjenja koja će mu omogućiti da proceni da li ponuđena pomoćna usluga zadovoljava njegove potrebe i odgovara njegovoj finansijskoj situaciji, tako što pojašnjava informacije i osnovne karakteristike kreditnih proizvoda i pomoćnih usluga koje se nude pre zaključenja ugovora o stambenom kreditu, kao i specifičnost uticaja koji to može imati na potrošača, uključujući posledice kašnjenja, ugovore o stambenom kreditu i pomoćne usluge.

ostati nepromenjena i da će važiti do isteka ugovora o stambenom kreditu. U slučaju ugovora o stambenom kreditu za koji je ugovorena promenjiva kamatna stopa na stambeni kredit, poverilac je u obavezi da bez odlaganja obavesti potrošača o mogućem uticaju promene kamatne stope na rate godišnjih procentnih stopa pisanim putem ili putem ESIS obrasca nakon saznanja o takvom mogućem uticaju. Te podatke zajmodavac daje navođenjem dodatne godišnje procentualne stope naknade koja uzima u obzir rizike vezane za značajno povećanje kamatne stope na stambeni krediti. Oni moraju sadžati naročito podatke o uslovima za podnošenje zahteva za stambeni kredit, postupku podnošenja zahteva za kredit, uslovima za podnošenje zahteva za stambeni kredit, postupku podnošenja zahteva za kredit, uslovima za odobravanje stambenog kredita uključujući opštu definiciju vrste, načina i obima obezbeđenja potraživanja po stambenom kreditu iz ugovora o stambenom kreditu i definiciju ukupnih potrošačkih troškova u vezi sa stambenim kreditom, zajam i zaključenje ugovora o stambenom kreditu, postupku poverioca u odlaganju potrošača sa otplatom stambenog kredita ili njegovih podataka, uslovima za otvarivanje založnog prava na nepokretnosti osnovanom radi obezbeđenja stambenog kredita, informacijama o pravima potrošača.

Sadržaj ugovora o stambenom kreditu

Ugovor o stambenom kreditu pored opštih uslova propisanih zakonom mora da sadrži identifikacione podatke zajmodavca, adresu zajmodavca na koju potrošač može da uloži prigovor ili pritužbu, identifikacione podatke potrošača, rok trajanja stambenog kredita, ugovor i krajnji rok dospeća, ukupan iznos i specifičnu valutu kredita i uslove koji regulišu njegovo povlačenje, utvrđivanje da li se radi o ugovoru o stambenom kreditu u stranoj valuti, podatke o mogućnosti promene valute u ugovoru, preciznu oznaku stambenog prostora za koju se odobrava kredit, kamatnu stopu kredita, uslove koji regulišu njegovu prijavu, indeks ili referentnu kamatnu stopu za koju je vezana kamatna stopa i periode u kojima se ona menja, uslove i način vršenja te promene ukoliko se primenjuju različite kamatne stope na stambeni kredit pod različitim uslovima, otpati po posebim propisima, godišnjem procentu naknade u ukupnom iznosu koji potrošač treba da plati, obračunatom na osnovu podataka važećih u vreme zaključenja ugovora u stambenom kreditu, sve pretpostavke korišćene za izračunavanje godišnje procentualne naknade, postupak za optlatu i način utvrđivanja visine naknade za otpatu stambenog kredita pre roka, promene okolnosti na strani potrošača, podatke o mogućnosti vansudskog rešavanja sporova po osnovu ugovora o stambenom kreditu, pravo na razmišljanje pre zaključenja ugovora o stambenom kreditu i odustajanje, način raskida ugovora, naziv i adresa nadležnog nadzornog organa, način prestanka obaveze iz ugovora i podatke o mogućnosti vansudskog rešavanja sporova, pravo na razmišljanje pre zaključenja ugovora i odustajanje, pravo na razmišljanje pre zaključenje ugovora o stambenom kreditu, kao i odustajanje, i podatke o načinu raskida ugovora o stambenom kreditu.

Prema Zakonu davaocu kredita je zabranjeno da od potrošača zahteva plaćanje naknade, naknade troškova ili druge naknade za održavanje, registraciju ili vođenje stambenog kredita ili računa, kao i otkazivanje računa na kojem se vodi stambeni kredit i čije je osnivanje ili održavanje uslov za stanovanje ili davanje stambenog kredita pod ponuđenim uslovima.

Prevremena otplata kredita

Davač kredita je prema članu 28. stav 6. Zakona o stambenom kreditu u obavezi da informiše potrošača o uslovima za prevremenu otplatu stambenog kredita ili njegovog dela čije ispunjenje ne može da zahteva od potrošača plaćanje kamate, naknade i drugih troškova.

Prema članu 18. Zakona o stambenom kreditu Republike Slovačke u slučaju da potrošač ranije otpali stambeni kredit u celosti ili delimično, on je u obavezi da plaća kamatu samo za period od davanja stambenog kredita do njegove otplate, kao i stvarne troškove koji su direktno povezani sa zahtevom za prevremenu otplatu. Stvarni troškovi koji se direktno odnose na zahtev za prevremenu otplatu ne mogu biti veći od 1% unapred otpaćenog iznosa stambenog kredita.

Zajmodavcu je zabranjeno da traži naknadu, sankciju ili nadoknadu od potrošača ukoliko privremena otplata stambenog kredita ne prelazi 20% glavnice stambenog kredita u roku od mesec dana pre godišnjice zaključenja ugovora o stambenom kreditu.

Ukoliko potrošač otpali stambeni kredit pre isteka roka za utvrđivanje kamatne stope, poverilac može da zahteva od potrošača naknadu troškova nastalih u vezi sa otplatom stambenog kredita ili njegov deo na inicijativu potrošača. Naknada ne sme da prelazi iznos finansijskog gubitka zajmodavca, a koji ne može da zahteva novčanu kaznu, druge sankcije ili beneficije od potrošača u vezi sa privremenom otplatom stambenog kredita. U slučaju da potrošač želi da ispuni obaveze iz ugovora o stambenom kreditu pre roka i podnese zahtev za prevremenu otplatu, zajmodavac je u obavezi odmah da potrošaču besplatno dostavi neophodne podatke u štampanoj formi ili u vidu zapisa na drugom trajnom medijumu, a kako bi procenio mogućnost prevremene otplate kredita.

Davaocu kredita je zabranjeno da zahteva od potrošača da plati kamatu, naknade ili druge troškove u vezi sa prevremenom otplatom stambenog kredita ili njegovog dela na inicijativu potrošača ukoliko do prevremene otplate stambenog kredita ili njegovog dela nastupi stambeno zbrinjavanje u slučaju promenjive kamatne stope.

I.8. Republika Bugarska

Osnovni izvori prava

I.8.1. Zakon o potrošačkim kreditima (Službeni list, br. 18/2010) sa izmenama i dopunama⁶⁴

Ovaj Zakon odnosi se na potrošačke kredite od 400 do 147.000 leva (oko 200-75.000 evra). Jedan od noviteta je taj da se potrošačima moraju pružiti preliminarne informacije o uslovima kredita u standardizovanom obliku (prateći standardni obrazac evropskih potrošačkih kredita).

Članom 9. Zakona se definiše ugovor o potrošačkom kreditu kao ugovor na osnovu kojeg poverilac obezbeđuje ili se obavezuje da potrošaču omogući kredit u vidu zajma, odloženog plaćanja i drugog sličnog oblika plaćanja, osim ugovora za pružanje usluga ili za isporuku robe iste vrste na duži vremenski period, pri čemu potrošač plaća vrednost usluga, odnosno robe, periodičnim ratama tokom perioda njihovog pružanja. Strane u ugovoru o potrošačkom kreditu su potrošač i poverilac.

⁶⁴ Tekst zakona o potrošačkim kreditima je dostupan na: <https://www.lex.bg/laws/Idoc/2135666506>

Saglasno članu 10. Zakona ovaj ugovor o potrošačkom kreditu se zaključuje u pisanoj formi, na papiru ili drugom trajnom medijumu, na jasan i razumljiv način, s tim što su svi elementi ugovora predstavljeni u istom tipu, formatu i veličini slova – ne manje od 12, u duplikatu – jedan, za svaku od ugovornih strana. Kada je o troškovima reč, poverilac ne može zahtevati i naplatiti od potrošača plaćanje, uključujući kamate, naknade, provizije ili druge troškove u vezi sa ugovorom o kreditu, a koji nisu predviđeni zaključenim ugovorom o potrošačkom kreditu.

Poverilac u skladu sa članom 10a može naplatiti od potrošača naknade i provizije za dodatne usluge u vezi sa ugovorom o potrošačkom kreditu, ali ne može zahtevati plaćanje naknada i provizija za radnje u vezi sa korišćenjem i upravljanjem kreditom. Takođe, poverilac ne može više puta naplatiti naknadu i/ili proviziju za istu radnju. Razume se, vrsta, visina i radnja za koju se naplaćuju naknade i/ili provizije moraju biti jasno i precizno definisane ugovorom o potrošačkom kreditu.

U skladu sa čl. 11. Zakona, ugovor o potrošačkom kreditu sastavlja se na razumljivom jeziku i sadrži, između ostalog, ukupan iznos kredita i uslove za njegovo korišćenje, kamatnu stopu na kredit, uslove za njenu primenu i indeksnu ili referentnu kamatnu stopu koja je u vezi sa početnom kamatnom stopom, kao i periode, uslove i postupke promene kamatne stope; ako se u različitim okolnostima primenjuju različite kamatne stope, ove informacije će biti obezbeđene za sve primenjive kamatne stope; godišnji procenat naknade na kredit i ukupan iznos duga potrošača, obračunat u trenutku zaključenja ugovora o kreditu, sa naznakom prepostavki korišćenih pri izračunavanju godišnje procentualne stope naknade koja pokazuje ukupne troškove kredita potrošaču, sadašnje ili buduće (kamate, drugi direktni ili indirektni troškovi, provizije, naknade svih vrsta, uključujući i one koje duguju posrednicima za uključivanje ugovora), izražene kao godišnji procenat ukupnog iznosa kredita. On se izračunava prema formuli određenoj Zakonom, koja u obzir uzima opšte uslove i dodatne prepostavke.

I.9. Republika Hrvatska

Osnovni izvori prava

I.9.1. Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine, br. 53/91, 73/91, 58/93, 111/93, 3/94, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99, 129/00 i 88/01)⁶⁵

Član 1021. Definicija ugovora o kreditu sadržana je u Zakonu o obveznim odnosima prema kojem se „ugovorom o kreditu banka obavezuje korisniku kredita staviti na raspolaganje određeni iznos novčanih sredstava, na određeno ili neodređeno vrijeme, za neku namjeru ili bez utvrđene namjene, a korisnik se obavezuje banci plaćati ugovorene kamate i iskorišteni iznos novca vratiti u vrijeme i na način kako je ugovoren.“

Član 1022. predviđa da ugovor o kreditu mora biti zaključen u pisanim oblicima, da se njime utvrđuje iznos kao i uslovi davanja, korišćenja i vraćanja kredita.

Član 1023. Ugovor o kreditu banka može otakzati pre isteka ugovorenog roka ako je kredit korišćen protivno ugovorenog nameni. Ugovor o kreditu banka može otakzati pre isteka ugovorenog roka i u slučaju insolventnosti korisnika čak i kad nije utvrđena sudskom odlukom, u slučaju prestanka pravne osobe ili smrti korisnika, ako bi u tim slučajevima davalac kredita došao u bitno nepovoljniji položaj.

⁶⁵ Zakon o obveznim odnosima „Narodne novine“, br. 53/91, 73/91, 58/93, 111/93, 3/94, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99, 129/00 i 88/01.

I.9.2. Zakon o potrošačkom kreditiranju (Narodne novine, br. 75/09, 112/12, 143/12, 147/13, 9/15, 78/15, 102/15 i 52/16)

Ugovor o kreditu detaljno je regulisan Zakonom o potrošačkom kreditiranju.⁶⁶

Član 2. tač. 3 „Ugovor o kreditu je ugovor u kojem vjerovnik odobrava ili obećava odobriti potrošaču kredit u obliku odgode plaćanja, zajma ili slične finansijske nagodbe, osim ugovora o trajnom pružanju usluge ili isporuke proizvoda iste vrste kada potrošač plaća za takve usluge ili proizvode tijekom cjelokupne njihove isporuke u obliku obroka.

Član 2. tač. 7 Ukupni troškovi kredita za potrošača uključuju kamate, naknade, poreze i sve druge naknade koje potrošač mora platiti u vezi s ugovorom o kreditu te koji su poznati vjerovniku, osim troškova javnog bilježnika. Naknade za odobrene kredite moraju biti vezane uz stvarni trošak obrade kredita. Troškovi dodatnih usluga koje se odnose na ugovor o kreditu, posebice premije osiguranja, također su uključeni ako je zaključenje ugovora o pružanju drugih usluga obvezno u cilju dobivanja kredita ili dobivanja kredita prema uvjetima koji vrijede na tržištu“.

I.9.3. Zakon o stambenom potrošačkom kreditiranju (Narodne novine, br. 101/2017)

Hrvatska je 2017. godine doneila Zakon o stambenom potrošačkom kreditiranju, u kome je predviđena zabrana ugovaranja naknade za troškove obrade kredita. Ovim zakonom su stoga izbegнуте sve dileme u pogledu (ne)dozvoljenosti naplate obrade troškove kredita.

Član 14. stav 7 „Kreditna institucija ne smije potrošaču naplatiti naknadu za obradu i/ili odobravanje stambenog potrošačkog kredita. Sve druge naknade koje kreditna institucija naplaćuje u vezi s ugovorom o stambenom potrošačkom kreditu ne smiju biti veće od stvarnog troška koji je nastao kreditnoj instituciji, a radi kojeg se ta naknada naplaćuje. Nakon sklapanja ugovora o stambenom potrošačkom kreditu kreditna institucija ne smije uvoditi nove naknade niti smije povećati naknade koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora o stambenom potrošačkom kreditu.“⁶⁷

Sudska praksa

U Hrvatskoj je prva pravnosnažna presuda kojom je utvrđena ništavost tzv. ulazne naknade za obradu kredita (hrv.) doneta 21. septembra 2021. godine. Županijski sud u Zagrebu prvi put u Hrvatskoj je potvrdio 20. jula 2021. presudom Gž-1368/21 pravnosnažnost presude Opštinskog gradanskog suda u Zagrebu i time je utvrđio za dva ugovora o kreditu ništavost ulazne naknade za obradu kredita. Razlozi utvrđenja ništavosti naknade u obrazloženju presude su sledeći: nije dokazano da se o toj odredbi pojedinačno pregovaralo; radi se o standardnoj odnosno tipskoj ugovornoj odredbi; u ugovoru nije navedeno od čega se sastoji naknada u iznosu 3%; takva

⁶⁶ Zakon o potrošačkom kreditiranju „Narodne novine“, br. 75/09, 112/12, 143/12, 147/13, 9/15, 78/15, 102/15 i 52/16.

⁶⁷ Član 17. stav 4 Zakona o stambenom potrošačkom kreditiranju „Narodne novine“, br. 101/2017.

ugovorna odredba uzrokovala je neravnotežu obaveza na štetu potrošača; zbog svih navedenih razloga ugovorena ulazna naknada je ništava ugovorna odredba.⁶⁸

I.10. Republika Slovenija

Osnovni izvor prava:

I.10.1. Zakon o potrošačkim kreditima (Službeni list RS, br. 77/16, 92/21 – ZBan-3) (Nezvanični prečišćeni tekst br. 1)

U članu 1. se predviđa da se pomenutim zakonom uređuju ugovori o potrošačkim kreditima u kojima potrošač nastupa kao korisnik kredita, uzimajući kredit pod uslovima i za svrhe utvrđene ovim Zakonom, te se njime u pravni poredak Republike Slovenije prenose sledeće direktive Evropske unije:

1) Direktiva 2008/48 / EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju van snage Direktive Saveta 87/102 / EEZ (SL L 133, 22.5.2008., str. 66),

2) Direktiva Komisije 2011/90 / EU od 14. novembra 2011. kojom se menja deo II Aneksa I Direktive 2008/48 / EC Evropskog parlamenta i Saveta kojim se utvrđuju dodatni uslovi za izračunavanje godišnje efektivne kamatne stope (OJ 2011 L 296, 15. novembar 2011, str. 35),

3) Direktiva 2014/17 / EU Evropskog parlamenta i Saveta od 4. februara 2014. o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambenu nepokretnu imovinu i o izmenama i dopunama Direktiva 2008/48 / EZ i 2013/36 / EU i Uredbe (EU) br. 182/2011 1093/2010 (SL L 60, 28.2.2014., str. 34; u daljem tekstu: Direktiva 2014/17 / EU).

Članom 2. se definiše značenje izraza. Ugovor o potrošačkom kreditu je ugovor kojim poverilac daje ili obećava potrošaču da će dati kredit u vidu odloženog plaćanja, kredita ili drugog sličnog finansijskog ugovora. Ugovor o kreditu na neodređeno vreme je ugovor o kreditu zaključen na neodređeno vreme, koji obuhvata kredite koji se moraju u celosti isplatiti u određenom roku ili nakon isteka i koji su ponovo dostupni nakon isplate. Ugovor o vezanom kreditu je ugovor o kreditu koji je namenjen finansiranju ugovora o prodaji određene robe ili pružanju određene usluge, pri čemu ova dva ugovora čine komercijalnu celinu. Ugovor o kreditu sa dozvoljenom mogućnošću prekoračenja stanja na platnom računu potrošača je ugovor o kreditu kojim poverilac izričito daje potrošaču pravo da raspolaže sredstvima iznad postojećeg stanja na platnom računu potrošača.

Efektivna kamatna stopa određuje kao stopa izražena u procentima, koja izražava odnos između ukupne cene kredita potrošaču, uključujući i troškove određene Zakonom, i ukupnog iznosa kredita i jednaka je sadašnjoj vrednosti svih budućih ili postojećih obaveza (povlačenja, plaćanja, troškovi) ugovorenih između poverioca i potrošača. U tom smislu, ukupni troškovi kredita su svi troškovi, uključujući kamate, provizije, poreze i druge dažbine koje potrošač treba da plati u vezi sa ugovorom o kreditu i koji su poznati kreditoru. Takođe, to su i troškovi u vezi sa pratećim uslugama u vezi sa ugovorom o kreditu, a posebno premije osiguranja, članarine, naknade i troškovi drugih ugovora zaključenih sa poveriocem ili drugim privrednom društvom u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita potrošača, ako je zaključivanje ugovora o dodatnim uslugama

⁶⁸ Videti na: <https://udragfranak.hr/prva-pravomocna-presuda-o-nistetnosti-ulazne-naknade-za-obradu-kredita-na-zupanjskom-sudu-u-zagrebu-broj-presude-gz-136821/>.

obavezno za dobijanje kredita ili tako određeno opštim uslovima pod kojima poverilac plasira kredit.

Pored toga, pod troškove spadaju i ono koji se odnose na procenu nepokretnosti, kada je procena neophodna za dobijanje kredita. Zakonom se određuje i da ukupni troškovi kredita ne uključuju troškove beležnika i premije osiguranja za osiguranje robe čija se nabavka finansira kreditom, te troškove i naknade za upis nepokretnosti u zemljišne knjige i troškove koje plaća potrošač zbog nepoštovanja uslova zajma. ugovor o kreditu.

Član 6. sadrži tzv. zaštitne klauzule, pa predviđa da reklamne poruke koje se odnose na ugovor o kreditu moraju biti jasne i ne smeju biti obmanjujuće i nepravedne, te davati potrošaču lažna očekivanja u pogledu dostupnosti ili cene kredita. Sve informacije u reklamnim porukama moraju biti lako čitljive ili jasno uočljive. Naglašava se da prilikom oglašavanja ugovora o kreditu koji sadrži kamatnu stopu ili druge podatke koji se odnose na cenu kredita potrošaču, sledeće informacije moraju biti jasno, razumljivo i odlučno navedene: kreditna kamatna stopa sa naznakom da li se radi o fiksnoj, varijabilnoj ili kombinovanoj kamatnoj stopi i svim drugim troškovima potrošača u trenutku zaključenja ugovora o kreditu. Zatim, ukupan iznos kredita i efektivna kamatna stopa, trajanje ugovora o kreditu, osim u slučaju ugovora zaključenog na neodređeno vreme, kao i ukupan iznos koji potrošač treba da plati i iznos pojedinačnih plaćanja, ako je moguće. Važno je i da se pomene da kada je za dobijanje kredita obavezno zaključivanje ugovora o pomoćnim uslugama u vezi sa ugovorom o kreditu, a posebno ugovora o osiguranju, članstvu i drugih ugovora zaključenih sa kreditorom ili trećim licem ili se na taj način utvrđuju opšti uslovi pod kojima se kredit odobrava. na tržištu, a cena ove usluge se ne može unapred utvrditi, obaveza zaključenja ugovora o pomoćnim uslugama mora biti jasno, razumljivo i naglašeno naglašena u oglašavanju, uz navođenje efektivne kamatne stope.

U vezi sa navedenim je i **član 12.**, kojim se predviđa da ugovor o kreditu mora, između ostalog, da sadrži i izjavu o rokovima i uslovima plaćanja kamate i periodičnih i neperiodičnih troškova, ako se troškovi i kamata plaćaju bez otplate glavnice, te da potrošač ne mora da plati troškove koji nisu navedeni u ugovoru o kreditu ili su navedeni nepotpuno. Povrh toga, troškovi zbog kašnjenja u plaćanju dospelih obaveza iz ugovora o kreditu ne mogu biti veći od stvarnih troškova koje je poverilac imao zbog kašnjenja u plaćanju dospelih obaveza od strane poverioca i iznosa zatezne kamate utvrđene zakonom kojim se uređuje propisana kamatna stopa zatezna kamata, dok se **članom 14.** predviđa da ako ugovorom o kreditu nisu određeni uslovi pod kojima se kamatne stope ili troškovi mogu menjati, poverilac ih ne može menjati na štetu potrošača.

Prepostavke za obračun efektivne kamatne stope se određuju **članom 24.** Efektivna kamatna stopa koja na godišnjem nivou odražava efekat na ukupnu cenu novca svih postojećih ili budućih prava i obaveza (povlačenja, plaćanja i troškovi) ugovorenih između poverioca i potrošača, obračunava se kako je to određeno članom **25. Zakona.**

Pri obračunu efektivne kamatne stope uzima se u obzir ukupni trošak kredita za potrošača, isključujući dažbine i troškove koje potrošač mora platiti prilikom kupovine dobara ili usluga, bilo da se radi o kreditu ili gotovinskoj transakciji, i trošak za potrošač. plaća nepoštovanje obaveza iz ugovora o kreditu. Troškovi otvaranja i vođenja računa na kojem se evidentiraju platne transakcije i isplate, troškovi korišćenja sredstava plaćanja za platne transakcije i isplate i drugi troškovi u vezi sa platnim prometom uključuju se u ukupne troškove kredita potrošaču, osim u slučaju otvaranja ili održavanja račun je obavezan kredit ili za dobijanje kredita pod uslovima pod kojima se kredit plasira a troškovi fakture posebno se iskazuju u ugovoru o kreditu ili drugom ugovoru zaključenom sa potrošačem. Efektivna kamatna stopa se obračunava prema ugovorenom roku ugovora o kreditu i prema uslovima i rokovima za ispunjenje obaveza poverioca i potrošača,

utvrđenih ugovorom o kreditu. U slučaju ugovora o kreditu u kome se menjaju kreditna kamatna stopa i svi drugi troškovi pokriveni efektivnom kamatnom stopom, a čija se dinamika ne može precizno predvideti u trenutku obračuna, efektivna kamatna stopa je izračunata pod pretpostavkom da kreditna kamatna stopa i troškovi koji utiču na efektivnu kamatnu stopu ostaju isti kao početni iznos i primenjuju se do isteka ugovora o kreditu.

Postoje posebna pravila koja se odnose na ugovor o kreditu za nepokretnosti, te pored navedenih podataka koje bi ugovor morao da sadrži, pored kamatne stope ili drugih podataka u vezi sa troškovima kredita za nepokretnost, oni moraju biti jasni, razumljivi i naglašeni pored podataka iz stava 2. člana 6. ovog zakona tač., moraju u skladu sa članom 39. Zakona da sadrže i to u zavisnosti od vrste ugovora o kreditu za nepokretnost, besplatno na papiru, drugom trajnom mediju ili u elektronskoj formi, obezbedi sledeće jasne i razumljive opšte informacije o ugovoru o kreditu za nepokretnost i to: ako je kredit za nekretnine dostupan u stranoj valuti, naznaka u stranoj valuti, uključujući i objašnjenje posledica po potrošača kada se kredit za nekretnine izmiruje u stranoj valuti, reprezentativan primer ukupnog iznosa kredita za imovinu, ukupne cene kredita potrošaču, ukupnog iznosa koji potrošač treba da plati i efektivne kamatne stope. Takođe, korisniku se mora pružiti informacija o svim dodatnim troškovima u vezi sa ugovorom o kreditu za nepokretnosti koji nisu uključeni u ukupnu cenu potrošačkog kredita i moraju se platiti u vezi sa ugovorom o kreditu za nepokretnosti, uz naznaku da li je potrebna procena vrednosti imovine, ko je odgovoran za sprovodenje procene i da li potrošač snosi bilo kakve troškove.

I.11. Bosna i Hercegovina

Imajući u vidu dijapazon propisa koji važe na teritoriji Bosne i Hercegovine, s obzirom na administrativnu podelu – entiteti Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska, i poseban status kojima ima distrikt Brčko, važno je ukazati i na samu raznolikost u pogledu regulisanja troškova obrade kredite od strane banaka unutar granica države Bosne i Hercegovine.

Osnovni izvori prava

I.11.1. Zakon o zaštiti potrošača Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 25/2006 i 88/2015)

Ugovor o kreditu regulisan je u više zakonskih tekstova. Na federalnom nivou Bosne i Hercegovine definicija ugovora o kreditu sadržana je u Zakonu o zaštiti potrošača prema kojem se ugovori o kreditu definišu kao „*ugovori kojima kreditor dodjeljuje ili obećava da će dodijeliti potrošaču kredit u formi odgođenog plaćanja, zajam ili sličnu finansijsku pogodnost*“.⁶⁹ Međutim, odredbe ovog zakona u pogledu uređivanja ugovora o kreditu ne primenjuju se u slučaju ugovora o kreditu koji se odnosi na nekretnine. Zakon o zaštiti potrošača je *lex specialis* u odnosu na entitetske zakone i zakone Brčko distrikta Bosne i Hercegovine kada je u pitanju zaključenje ugovora o potrošačkom kreditu. Ono što je ipak značajno naglasiti jeste da je ovim zakonom izričito predviđeno da je banka obavezna da upozna klijenta sa sadržajem ugovorne odredbe, da ga upozori na istu, a u slučaju spora, i o značenju pojedine odredbe u ugovoru – važiće značenje koje je povoljnije za potrošača. Nije dovoljno da odredba bude sadržana u ugovoru o kreditu i kao

⁶⁹ Član 52. Zakona o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 25/2006 i 88/2015.

takva bude dostupna korisniku kredita, već potrošač mora biti upoznat sa njenim sadržajem i značenjem.⁷⁰

I.11.2. Zakon o obligacionim odnosima (Službeni list SFRJ, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - odluka USJ i 57/1989 i Službeni glasnik RS, br. 17/1993, 3/1996, 37/2001 - dr. zakon, 39/2003 i 74/2004)

U oba entiteta i u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine primenjuje se Zakon o obligacionim odnosima bivše SFRJ, kao entitetski i zakon distrikta. Zakon o obligacionim odnosima sadrži odredbe o predmetu ugovora, formi, sadržini, otkazu, odustajanju i vraćanju kredita pre roka međutim, ne sadrži odredbe koje se odnose na troškove obrade kredita. Prema ovom Zakonu ugovor o kreditu se definiše na sledeći način: „ugovorom o kreditu banka se obavezuje da korisniku kredita stavi na raspolaganje određeni iznos novčanih sredstava, na određeno ili neodređeno vreme, za neku namenu ili bez utvrđene namene, a korisnik se obavezuje da banci plaća ugovorenu kamatu i dobijeni iznos novca vrati u vreme i na način kako je utvrđeno ugovorom“.⁷¹

I.11.3. Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 31/14)

Zakonom o zaštiti korisnika finansijskih usluga Federacije Bosne i Hercegovine detaljno se reguliše ugovor o kreditu. Prema ovom zakonu, ugovor o kreditu shvata se u smislu ranije pomenutog Zakona o obligacionim odnosima. Međutim, prema Zakonu o zaštiti potrošača, uređeni su bitni elementi ugovora o kreditu između ostalog i troškova koji padaju na teret korisnika kredita, ali direktnog upućivanja na troškove obrade kredita nema – „ukupni troškovi kredita za korisnika uključuju kamate, naknade, poreze i sve druge naknade i troškove koji su direktno povezani sa odobravanjem i korištenjem kredita i uključuju se u obračun i iskazivanje efektivne kamatne stope. Ukupan iznos koji korisnik treba platiti predstavlja zbir iznosa kredita i ukupnih troškova kredita koje korisnik snosi.“⁷² Sa druge strane, predviđeno je da „ukupni troškovi kredita obuhvaćaju sve troškove, uključujući i kamate, provizije, takse i sve druge naknade koje korisnik mora platiti u vezi s ugovorom o kreditu, izuzev troškova notara. Stvarno poznavanje troškova od davaoca finansijskih usluga trebalo bi procjenjivati objektivno, uzimajući u obzir zahtjeve u pogledu profesionalne pažnje“. ⁷³ U tom smislu, potencijalno bi se moglo zaključiti da se troškovi obrade kredita mogu podvesti pod sve druge naknade.

I.11.4. Zakon o bankama Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 27/17 /12.4.2017)

Član 113. Ovim Zakonom predviđeno je da banka opštim uslovima poslovanja, kao dokumentom koji sadrži standardne uslove poslovanja primenjive na sve klijente banke, opšte

⁷⁰ Član 93. Zakona o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 25/2006 i 88/2015.

⁷¹ Član 1065 Zakona o obligacionim odnosima „Sl. list SFRJ“, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - odluka USJ i 57/1989 i „Sl. glasnik RS“, br. 17/1993, 3/1996, 37/2001 - dr. zakon, 39/2003 i 74/2004.

⁷² Član 1, stav 25. Zakona o zaštiti korisnika finansijskih usluga „Službene novine FBiH“, br. 31/14.

⁷³ Član 18. Zakona o zaštiti korisnika finansijskih usluga „Službene novine FbiH“, br. 31/14.

uslove za uspostavljanje odnosa između klijenata i banke, postupak komunikacije između klijenata i banke i opšte uslove za obavljanje transakcija između klijenata i banke, obuhvata i akte kojima se utvrđuju naknade i drugi troškovi koje banka naplaćuje klijentima.⁷⁴

I.11.5. Zakon o zaštiti potrošača Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 6/2012, 63/2014 i 18/2017)

Član 70. Iako ne reguliše direktno potrošački kredit, Zakon o zaštiti potrošača sadrži odredbu kojom se nepoštenom odredbom u potrošačkom ugovoru smatra odredba o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo i koja, suprotno načelu savesnosti i poštenja, narušava ravnotežu prava i obaveza na štetu potrošača ili čijim bi se ispunjenjem značajno odstupilo od opravdanog očekivanja potrošača. Dodatno, ovim Zakonom predviđeno je da se o pojedinoj ugovornoj odredbi nije pojedinačno pregovaralo, ako je tu odredbu unapred formulisao trgovac – banka u konkretnom slučaju, a potrošač nije imao uticaj na njen sadržaj, a naročito ako je reč o odredbi unapred sačinjenog tipskog ugovora.⁷⁵ (Ovo je posebno značajno imajući u vidu da je ugovor o kreditu ugovor po pristupu).

I.11.6. Zakon o bankama Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 4/17, 19/18 i 54/19)

Zakon o bankama Republike Srpske detaljno normira ugovor o kreditu. U čl. 123. st. 2 Zakona o bankama regulisano je da opšti uslovi poslovanja obuhvataju i akte kojima se utvrđuju naknade i drugi troškovi koje banka naplaćuje klijentima, što znači da se i podzakonskim aktima regulišu odnosi između ugovornih strana.⁷⁶ Svaka banka donosi opšte uslove poslovanja i druge akte u kojima predviđa i naknadu za troškove obrade kredita kojom optereće klijenta.⁷⁷

Sudska praksa

U sudskoj praksi Bosne i Hercegovine oprečni statovovi se zauzimaju u pogledu opravdanosti naplaćivanja troškova obrade kredita od strane banaka.

Osnovni sud u Brčko distriktu je utvrdio je, a Apelacioni sud potvrdio da je odredba o naknadi troškova obrade kredita ništava. Obrazlažući svoju odluku, Apelacioni sud je naveo da „kamata u svojoj osnovi sadrži operativne troškove banke, zbog čega je ekonomski neopravdano da ona od korisnika kredita naplaćuje dodatne usluge u smislu naplate zasebne jednokratne naknade za odobrenje kredita. Tužena je bila dužna da nakon odobrenja od strane kreditnog odbora banke stavi na raspolaganje tužiocu odobreni iznos kredita, a ne da isti umanji za iznos naknade za troškove obrade kredita. Visinu naknade troškova obrade kredita banka je sama odredila, bez mogućnosti da obrazloži na šta se ista odnosi. S obzirom na to da se radi o unapred pripremljenom ugovoru, tužiocu nije data mogućnost da o istoj pojedinačno pregovara. Sud je izveo zaključak da

⁷⁴ Član 113. Zakona o bankama Federacije BiH „Službene novine Federacije BiH“, br. 27/17 /12.4.2017.

⁷⁵ Član 70. Zakona o zaštiti potrošača Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 6/2012, 63/2014 i 18/2017.

⁷⁶ Zakon o bankama Republike Srpske „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 4/17, 19/18 i 54/19.

⁷⁷ Ranka Račić, „(Ne)dozvoljenost ugovaranja naknade za troškove obrade kredita u pravu Bosne i Hercegovine“ *Pravo i privreda* 3/2020, str. 281.

je ovakvo postupanje banke protivno načelu savesnosti i poštenja i načelu jednake vrednosti davanja.⁷⁸

Osnovni sud u Banja Luci u odluci iz 2018. godine takođe je usvojio tužbeni zahtev i odredbu o naknadi troškova obrade kredita proglašio ništavom.⁷⁹ Argumenti za usvajanje tužbenog zahteva su skoro identični onim koji su navedeni u odluci Apelacionog suda Brčko distrikta. Prema iznesenom stavu suda, naplaćeni troškovi su ekonomski neopravdani. Postupanje tužene banke je u suprotnosti sa pravilima načela savesnosti i poštenja i načela jednake vrednosti davanja. Banka je nametnula obavezu tužiocu kojom ga je stavila u neravnopravan položaj. Okružni sud je ovu odluku potvrđio i odbio žalbu kao neosnovanu.⁸⁰ Međutim, praksa Okružnog suda u Banja Luci je nedosledna. Odluku Osnovnog suda u Banja Luci⁸¹, kojom je usvojen tužbeni zahtev i utvrđeno da je odredba o naknadi troškova za obradu kredita ništava, sud je preinačio na način da je odbio tužbeni zahtev kao neosnovan. Sud se pozvao na Zakon o bankama, kojim je propisano da Agencija za bankarstvo Republike Srpske ima pravo da reguliše naknade koje banka naplaćuje u slučajevima sporazuma sa klijentom. Prema shvatanju suda „ugovaranje, između ostalog i troškova obrade kredita, ostavljeno je na volju korisniku kredita i banci.“ Pošto se tužilac obratio banci za odobravanje kredita, sud je zaključio da se „podrazumijeva da je tužilac upoznat kako u predugovornoj, tako i u ugovornoj fazi o svim uslovima dodele kredita, a samim tim i troškovima obrade kredita za koje joj mu bilo poznato da su isti u konkretnom slučaju utvrđeni (internom metodologijom banke).“⁸²

U sudskej praksi Federacije BiH, pravnosnažnom odlukom odbijen je zahtev tužioca za poništenje odredbe ugovora o naknadi troškova obrade kredita. Prvostepenom odlukom usvojen je tužbeni zahtev tužioca i utvrđeno da je odredba o naknadi troškova obrade kredita ništava. Ovu odluku je potvrđio drugostepeni sud. U postupku po reviziji, Vrhovni sud Federacije BiH je preinačio odluku Kantonalnog suda u Mostaru i odbio zahtev kojim se traži da banka vrati primljeni iznos koji mu je isplaćen po osnovu troškova obrade kredita.⁸³ Prema zauzetom stavu Vrhovnog suda Federacije BiH „odredba o troškovima obrade kredita je jasna i nedvosmislena, iznos naknade je potpuno odrediv a faktički i određen, jer su u samom ugovoru navedeni svi elementi za njegov obračun, iznos kredita i procenat u kojem se naknada plaća.“ Sud je stao na stanovište da nije zabranjeno ugovaranje naknade za troškove obrade kredita i da nižestepeni sudovi nisu bili ovlašćeni da utvrđuju da li je banka zaista imala troškove prilikom prijema zahteva, pripreme ugovora i izrade plana otplate kredita niti koliko su ti troškovi iznosili.⁸⁴ Imajući u vidu da ugovaranje predmetne naknade nije protivno ustavnom poretku, prinudnim propisima niti moralu društva, po iznesenom shvatanju sudovi nisu mogli derogirati jasno izraženu volju ugovornih strana pozivom na povrede opštih principa ugovornog prava.⁸⁵

⁷⁸ Presuda Apelacionog suda br. 96 0 Mal 104884 18 Gž od 28. 08. 2018. godine. Nav. prema: Darko Radić, „Dopuštenost ugovaranja troškova obrade kredita“, *Sprska pravna misao*,

⁷⁹ Odluka Osnovnog suda u Banjoj Luci, br. 71 0 P211421 15 od 28. 12. 2018.

⁸⁰ Odluka Okružnog suda u Banjoj Luci, br. 71 0 P 211421 19 Gž od 23. 8. 2019.

⁸¹ Odluka Osnovnog suda u Banjoj Luci, br. 71 0 P 241724 16 od 15. 7. 2019.

⁸² Odluka Okružnog suda u Banjoj Luci, br. 71 0 P 241724 19 Gž od 12. 11. 2019.

⁸³ Odluka Kantonalnog suda u Mostaru, br. 58 0 P 101 14 Gž od 22. 6. 2018.

⁸⁴ Odluka Vrhovnog suda Federacije BiH, br. 58 0 P 101911 18 Rev. od 17. 9. 2019.

⁸⁵ Ranka Račić, „(Ne)dozvoljenost ugovaranja naknade za troškove obrade kredita u pravu Bosne i Hercegovine“ *Pravo i privreda* 3/2020, str. 280.

I.12. Republika Severna Makedonija

Osnovni izvori prava

I.12.1. Zakon o zaštiti potrošača prilikom ugovaranja potrošačkih kredita (Službeni list, br. 51/11. 145/2015; 23/2016; 20/2019)

I.12.2. Zakon o zaštiti potrošača, (Službeni list, br. 38/04, 77/07, 103/08, 24/11 i 164/13)

Članom 2. Zakona o zaštiti potrošača prilikom ugovaranja potrošačkih kredita određuje ugovor o potrošačkom kreditu kao ugovor kojim poverilac odobrava ili se obavezuje da će odobriti potrošački kredit u formi zajma, dozvoljenog prekoračenja, odloženog plaćanja proizvoda i usluga, finansijskog lizinga ili drugih sličnih finansijskih usluga, osim ugovora o pružanju usluga na kontinuiranoj osnovi ili za nabavku proizvoda iste vrste pri čemu se plaćanje vrši na rate tokom perioda davanje usluge i isporuke proizvoda.

Uopšteno gledano, u pravnom sistemu Republike Severne Makedonije postoje dve vrste bankarskih potraživanja. To su kamate i provizije, čiji iznos ne podleže zakonskim ograničenjima u javnopravnom smislu. Provizije su naknada za usluge pozajmljivanja u drugim slučajevima, kao što je prevremena otplata. Pored njih, banke u praksi naplaćuju i administrativne troškove. Zamagljena je u praksi razlika između troškova provizije i administrativnih troškova. U praksi postoji varijabilnost između provizija i administrativnih i drugih troškova. U nekim slučajevima postoji razlika u visini provizije u zavisnosti od toga da li je podnositelj zahteva već klijent banke, odnosno da li mu se isplaćuje zarada preko te banke.⁸⁶

Stopa ukupnih troškova (SVT) kredita⁸⁷ se zapravo izražava kao efektivna kamatna stopa koja uključuje ne samo kamatnu stopu po osnovu ugovorene kamate, već i nadoknadu troškova vezanih za kredit. Način obračuna ove stope reguliše Narodna banka Republike Severne Makedonije. Dakle, u skladu sa čl. 3 (i) Direktive 2008/48 / EC-CPC, efektivna kamatna stopa označava ukupan trošak kredita za potrošača, izražen kao godišnji procenat ukupnog iznosa kredita. Ukupan trošak kredita za potrošača, u smislu čl. 3 (g) Direktive 2008/48/EZ – ZKP, su svi troškovi, uključujući kamate, provizije, naknade ili bilo koju drugu vrstu naknade koje potrošač mora da plati u vezi sa ugovorom o kreditu i koji su poznati poveriocu, osim troškova notara. Troškovi se odnose na usluge dodate ugovoru o kreditu, a posebno premije osiguranja, koje su takođe uključene, troškovi za zaključivanje drugih ugovora za pružanje drugih usluga ako su obavezni za dobijanje kredita prema tržišnim uslovima.⁸⁸

Dakle, kada je u pitanju visina provizije, ovo pitanje je uglavnom prepusteno poslovnoj politici banke, kada je u pitanju pravni sistem Republike Severne Makedonije.⁸⁹ Što se tiče strukture potraživanja po kreditima, makedonska praksa pokazuje da je struktura kreditnih potraživanja od banaka složena i uključuje fiksne ili varijabilne ugovorne kamatne stope, različite provizije i različite (administrativne) troškove. Inače, kako je navedeno, sve provizije i troškovi,

⁸⁶ Правна рамка и институционални форми за заштита на потрошувачите во финансиските услуги (потрошувачки кредити и потрошувачки кредити за станбени недвижнини –хипотекарни кредити), Јадранка Дабовик Анастасовска, Маријана Лончар Велкова, Александар Петковски ур., Скопје 2021, 29.

⁸⁷ Ibid. 30.

⁸⁸ Ibid. 31.

⁸⁹ Ibid. 31.

osim onih koji se odnose na troškove javnog beležnika, moraju biti predviđeni u ukupnom trošku kredita i izraženi kroz tzv. stopu ukupnih troškova SVT čiji je iznos ograničen Zakonom o zaštiti potrošača prilikom ugovaranja potrošačkih kredita. Ova obaveza se odnosi samo na potrošačke kredite, u smislu Direktive 2008/48/EC, a trebalo bi da se odnosi i na potrošačke stambene kredite u smislu Direktive 2014/17 EU ili Direktiva za hipotekarne kredite, nakon njene implementacije u domaći pravni poredak. Takođe je očigledno da su direktive o potrošačkim kreditima pre svega direktive o transparentnosti, a ne direktive koje bitno utiču na sadržaj materijalnog prava država članica.⁹⁰

U Zakonu o zaštiti potrošača prilikom ugovaranja potrošačkih kredita je posebno značajan član 20. kojim se utvrđuje godišnja stopa ukupnih troškova koja može biti i do pet puta veća od stope zakonske zatezne kamate utvrđene u skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima za ugovore u kojima je najmanje jedan osoba nije trgovac.⁹¹ Nadzor nad sprovodenjem ovog Zakona i propisa donetih na osnovu njega od strane poverilaca nad kojima nadzor vrši Narodna banka Republike Severne Makedonije vrši Narodna banka Republike Severne Makedonije godine i to na način i po proceduri koju propisuje Savet Narodne banke Republike Severne Makedonije.⁹²

Direktiva o hipotekarnim kreditima nije transponovana u zakonsku regulativu ove zemlje.⁹³ Slabosti pravnog okvira i institucionalnih oblika zaštite prava potrošača pri korišćenju finansijskih usluga su: 1) Direktiva za hipotekarne kredite se ne primenjuje, 2) nema tačnog definisanja i razlikovanja provizijskih, administrativnih i drugih troškova prilikom odobravanja kredita i tokom njihovog trajanja; 3) uprkos velikom broju informacija koje potrošači dobijaju, ne mogu da vide kako se obračunava kamata u planu amortizacije, a kako glavnica.⁹⁴

I.13. Crna Gora

Osnovni izvori prava

I.13.1. Zakon o obligacionim odnosima (Službeni list Crne Gore, br. 47/2008, 4/2011 - dr. zakon i 22/2017)

Član 1168. U skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima ugovorom o kreditu banka se obavezuje da korisniku kredita stavi na raspolaganje određeni iznos novčanih sredstava, na određeno ili neodređeno vrijeme, za neku namenu ili bez utvrđene namene, a korisnik se obavezuje da banchi plaća ugovorenu kamatu i dobijeni iznos novca vrati u vreme i na način kako je utvrđeno ugovorom.⁹⁵

I.13.2. Zakon o zaštiti potrošača (Službeni glasnik Crne Gore, br. 2/2014, 6/2014, 43/2015, 70/2017 i 67/2019)

Nepoštene odredbe ugovora predviđene su članom 102:

⁹⁰ Ibid. 34.

⁹¹ Ibid. 35.

⁹² Ibid. 43.

⁹³ Ibid. 36.

⁹⁴ Ibid., 47.

⁹⁵ Član 1168. stav 1 Zakona o obligacionim odnosima, „Službeni list Crne Gore“, br. 47/2008, 4/2011 - dr. zakon i 22/2017.

Član 102. stav 1 Ugovorna odredba o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo smatra se nepoštenom ako, suprotno načelu savesnosti i poštenja, dovodi do neravnoteže u pravima i obavezama ugovornih strana na štetu potrošača.

Član 102. stav 2 Smatra se da se o ugovornoj odredbi nije pojedinačno pregovaralo ako je ugovornu odredbu unapred formulisao trgovac, iz kog razloga potrošač nije imao uticaja na njen sadržaj, naročito ako je reč o odredbi unapred formulisanog tipskog ugovora trgovca.⁹⁶

Sudska praksa

Crnogorski sudovi su 2018. godine doneli tri presude⁹⁷ kojima su banke obavezali da klijentima kojima su odobravali kredite, vrate naknade po osnovu troškova obrade, jer su utvrdili da je naplata nezakonita. Sudovi su bili stanovišta da je trošak obrade kredita fiktivni trošak koji banku ništa ne košta. U presudi Osnovnog suda u Rožajama⁹⁸ piše da banka nije imala pravo da klijentkinji naplati trošak obrade kredita. Sud je ocenio da je ugovor koji je banka sa klijentom zaključila ništavan u delu koji se odnosi na trošak obrade i da je suprotan članu 101. Zakona o obligacionim odnosima. Obrazloženo je da se u konkretnom slučaju banka nije pridržavala načela jednakosti u dvostranim ugovorima i savesnosti i poštenja što je propisano Zakonom o obligacionim odnosima. Dodatno, u presudi se navodi da je klijentkinja banke obavezana da plati trošak koji nije imala, a u ugovoru nije naznačena vrednost troškova obrade zahteva, niti koji su troškovi koje je banka imala, kao i podaci pomoću kojih se isti mogu odrediti. Stoga, u presudi se navodi da "banka nema pravo na naplatu troškova, osim onih propisanih zakonom koji nije poštovala, već je neosnovano prisvojila novac na ime troškova obrade kredita, pa je dužna da ga vrati"⁹⁹. Banka je, kako piše u presudi, istakla je da tužba neosnovana, da je naknada za obradu kredita sporedan element ugovora o kreditu koji ugovorene strane mogu ugovoriti u skladu sa načelom autonomije volje sa čime se klijentkinja saglasila i potvrdila pristupanjem i potpisivanjem ugovora o kreditu. Stav banke je da troškovi obrade kredita obuhvataju niz anganžmana bančnih, ljudskih, u tehničkom potencijalu što za banku predstavlja dodatni trošak u vezi sa zaključenjem i izvršenjem ugovora o kreditu i banka ima legitimno pravo na taj trošak.¹⁰⁰ Međutim, drugostepeni sud je ukinuo prvostepenu odluku iz razloga što je materijalno pravo pogrešno primenjeno. Drugostepeni sud se pozvao na Zakon o zaštiti potrošača i stao na stanovište da je prvostepeni sud propustio da utvrdi da li je klijent bio upoznat sa troškovima kredita koji se naplaćuju i koji su predviđeni u ugovoru. U ponovljenom postupku, sud je je odbio tužbeni zahtev kao neosnovan. Nakon pravnosnažnosti ove odluke, sudovi u Crnoj Gori su stali na stanovište da je ugovaranje naknade za troškove obrade kredita dozvoljeno.¹⁰¹

⁹⁶ Član 102 Zakona o zaštiti potrošača, „Službeni glasnik Crne Gore“, br. 2/2014, 6/2014, 43/2015, 70/2017 i 67/2019.

⁹⁷ Presuda Osnovnog suda u Rožajama, P. br. 164/18 od 13. 6. 2018; Odluka Višeg suda u Bijelom Polju, Gž 1826/18 od 15. 1. 2019; Odluka Osnovnog suda u Podgorici, P. br. 2337/18 od 4. 12. 2018. Nav. prema: Ranka Račić, „(Ne)dozvoljenost ugovaranja naknade za troškove obrade kredita u pravu Bosne i Hercegovine“ *Pravo i privreda* 3/2020, str. 273.

⁹⁸ Presuda Osnovnog suda u Rožajama, P. br. 164/18 od 13. 6. 2018

⁹⁹ Videti: <https://www.vijesti.me/vijesti/ekonomija/458817/troskovi-obrade-kredita-nijesu-standard-ni-u-evropskoj-uniji>.

¹⁰⁰ Vid. <https://www.paragraf.me/dnevne-vijesti/28062018/28062018-vijest3.html>.

¹⁰¹ Ranka Račić, „(Ne)dozvoljenost ugovaranja naknade za troškove obrade kredita u pravu Bosne i Hercegovine“ *Pravo i privreda* 3/2020, str. 273.

II DEO - PROPISI EU I PRAKSA SUDA PRAVDE EU (ESP)

II.1. Izvori prava:

II.1.1. Direktiva Saveta 93/13 od 5. aprila 1993. godine o nepoštenim uslovima ugovora¹⁰² (minimalno usklađivanje)

Član 3. Direktive glasi:

Član 3. stav 1: Ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori smatra se nepoštenom ako u suprotnosti s uslovom o dobroj veri, na štetu potrošača prouzrokuje znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka, proizašlih iz ugovora.

Član 3. stav 2: Uvek se smatra da se o nekoj odredbi nije pojedinačno pregovaralo ako je ona sastavljena unapred pa potrošač nije mogao uticati na njen sadržaj, posebno u kontekstu unapred formulisanog standardnog ugovora.

Činjenica da se o određenim aspektima neke odredbe ili o nekoj određenoj odredbi pregovaralo ne isključuje primenu ovog člana na ostatak ugovora ako opšta ocena ugovora ukazuje na to da se ipak radi o unapred formulisanom standardnom ugovoru.

Kad god prodavac robe ili pružalač usluga izjavi da se o nekoj standardnoj odredbi pojedinačno pregovaralo, teret dokaza je na njemu.

Član 3. stav 3: Prilog sadrži indikativan i netaksativni popis odredaba koje se mogu smatrati nepoštenima.¹⁰³

Član 4. Direktive glasi:

Član 4. sav.1: Ne dovodeći u pitanje član 7., nepoštenost ugovorne odredbe procenjuje se tako da se u obzir uzimaju priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi u vreme kada je ugovor zaključen, sve propratne okolnosti zaključenja ugovora i sve ostale odredbe tog ugovora ili nekog drugog ugovora od koga on zavisi.

Član 4. stav 2: Procena o tome da li su neke odredbe nepoštene ne odnosi se na definiciju glavnog predmeta ugovora ni na primerenost cene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robu, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene.

Član 5. stav 1. Direktive glasi: U slučaju ugovora u kojima se potrošaču sve ili određene odredbe nude u pisanim obliku, te odredbe uvek moraju da budu sročene jasno i razumljivo. Ako postoji sumnja oko značenja neke odredbe, prednost ima tumačenje koje je najpovoljnije za potrošača. Ovo pravilo o tumačenju ne primenjuje se u kontekstu postupka utvrđenog u članu 7. stav 2.¹⁰⁴

¹⁰² Direktiva Saveta 93/13/EEZ od 5. aprila 1993. godine o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima, „Sl. list EU“ L 95/29 od 21.4.1993. Dokument je dostupan na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:31993L0013>.

¹⁰³ Tačka 1. (i) Priloga Direktive o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima iz člana 3. st. 3, između ostalog, predviđa da su to i odredbe čiji su predmet ili cilj: neopozivo obavezivanje potrošača na odredbe s kojima nije imao stvarne mogućnosti da se upozna pre zaključenja ugovora; davanje mogućnosti prodavcu robe ili pružaocu usluga da jednostrano izmeni ugovor bez trebanog razloga predviđenog ugovorom.

¹⁰⁴ Odnosi se postupke koje, na osnovu nacionalnih propisa, pokreću ovlašćene organizacije za zaštitu potrošača sa ciljem da se utvrdi da li su ugovorne odredbe koje su stavljenе u opštu upotrebu nepoštene, ovo da bi se nakon toga primenila delotvorna sredstva radi daljeg sprečavanja njihovog korišćenja.

Tačka 16. Uvodne izjave uz Direktivu 93/13 glasi: Budući da se ta procena nepoštenosti odredaba koja se vrši u skladu s odabranim opštim kriterijumima, posebno u prodaji ili pružanju javnih usluga gde se usluge pružaju kolektivno čime se uzima u obzir činilac solidarnosti među korisnicima, mora se upotpuniti tako da se najpre uopšteno ocene različiti uključeni interesi; budući da to predstavlja uslov o dobroj veri; budući da prilikom donošenja procene o dobroj veri posebnu pažnju treba posvetiti jačini polazišta pregovaračkih strana, zatim da li je potrošač bio naveden da prihvati odredbu i da li je roba ili usluga prodata ili pružena na osnovu posebne porudžbine potrošača; budući da prodavac robe ili pružalac usluga možda ispunjava uslov o dobroj veri ako postupa poštено i pravedno u odnosu na drugu stranu o čijim zakonitim interesima mora voditi računa;

Tačka 20 Uvodne izjave uz Direktivu 93/13 glasi: Budući da bi se ugovori trebali sastavljati jasnim, razumljivim jezikom, potrošač bi zapravo trebao dobiti mogućnost da pregleda sve odredbe i, u slučaju kakvih sumnji, trebalo bi da prevlada tumačenje koje je za potrošača najpovoljnije;

II.1.1.1. Smernice za tumačenje i primenu Direktive 93/13¹⁰⁵

Članom 3. stav 1. Direktive 93/13 postavljen je opšti test za procenu da li je ugovorna odredba koju primenjuju prodavci roba ili usluga nepoštena ili ne, koji treba da se odražava i u nacionalnim propisima država članica. Nadležni organi ovo pravilo primenjuju procenjujući pojedinačne odredbe, uzimajući u obzir specifične okolnosti svakog pojedinog slučaja.¹⁰⁶

Države članice mogu odstupiti od opštег testa za utvrđivanje nepoštenosti samo u korist potrošača, tj. samo ako je na osnovu nacionalnog akta o prenošenju Direktive jednostavnije zaključiti da je ugovorna odredba nepoštena.¹⁰⁷

Tekst člana 3. stav 1. Direktive, kao i tekst tačke 16. Uvodne izjave uz Direktivu ukazuju na to da je nepostojanje dobre vere povezano sa znatnjom neravnotežom u pravima i obavezama koje proizlaze iz ugovorne odredbe.¹⁰⁸ Za procenu da li je potrošač imao mogućnost da pregovara sa trgovcem o pojedinačnoj ugovornoj odredbi značajna je tačka 16. Uvodne izjave, u kojoj se objašnjava da se uslov o „dobroj veri“ odnosi na pitanje postupa li prodavac robe ili pružalac usluga pošteno i pravedno sa potrošačem i uzima li u obzir njegove zakonite interese. U tom kontekstu je naročito značajno da se razmotri da li je prodavac robe ili pružalac usluge razumno pretpostavio da bi potrošač pristao na takvu ugovornu odredbu i u pojedinačnim pregovorima.¹⁰⁹

Kriterijum dobre vere je objektivan i povezan je sa pitanjem da li je, u svetlu njenog sadržaja, predmetna ugovorna odredba u skladu sa poštenim i pravednim tržišnim praksama kojima se u dovoljnoj meri uzimaju u obzir zakoniti interesi potrošača. Imajući navedeno u vidu taj pojam tesno je povezan sa (ne)ravnotežom u pravima i obavezama stranaka.¹¹⁰

¹⁰⁵ Smernice za tumačenje i primenu Direktive Saveta 93/13/EEZ o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima (dalje: Smernice), „Službeni list EU“ br. C 323/30 od 27.9.2019. godine. Dokument je dostupan na: <https://op.Europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/16437269-e0fc-11e9-9c4e-01aa75ed71a1>. Tekst koji sledi u najvećoj meri je preuzet iz Smernica (sa označenim stranama odakle je preuzimanje izvršeno)

¹⁰⁶ Smernice, str. 18.

¹⁰⁷ Smernice, str. 27.

¹⁰⁸ Smernice, str. 26.

¹⁰⁹ Videti presudu Evropskog suda pravde C-421/14 *Banco Primus*, tačka 60 (dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=C-421/14>.

¹¹⁰ Smernice, str. 27.

U pogledu procene da li postoji **znatnija neravnoteža** (podvučeno u originalnom tekstu) navodi se da je potrebno preispitati način na koji ugovorna odredba utiče na prava i obaveze stranaka. S tim u vezi razlikuju se dve situacije: A) kada ugovorna odredba odstupa od postojećih zakonskih pravila i B) kada ne postoje relevantne zakonske odredbe o istom pitanju.

A. U meri u kojoj postoje dodatna pravila od kojih odstupa ugovorna odredba, ona će se smatrati primarnim kritetijumom za procenu znatnije neravnoteže u pravima i obavezama stranaka (italik u originalnom tekstu).¹¹¹

Naime, prilikom procenjivanja da li ugovorna odredba stvara značajniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka na štetu potrošača, nacionalni sud mora prvo da **relevantnu ugovornu odredbu uporedi** sa bilo kojim pravilima nacionalnog prava koja bi se primenjivala u nedostatku te ugovorne odredbe.... na primer, sa pravilima kojima se utvrđuju posledice nepoštovanja određenih ugovornih obaveza što može da uključuje uslove pod kojima se mogu zahtevati zatezne kamate ili odredbe o zakonskoj kamatnoj stopi. Na osnovu takve uporedne analize nacionalni sudija može da proceni da li ugovorna odredba stavlja, te u kojoj meri ona stavlja potrošača u nepovoljniji pravni položaj u odnosu na onaj u kome bi inače bio na osnovu ugovornog prava koje se inače primenjuje. Pravni položaj za potrošača je nepovoljniji, na primer, kada se ugovornom odredbom ograničavaju prava koja bi potrošači inače ostvarili ili kojima se potrošaču ograničava ostvarivanje određenog prava. Njome se potrošaču ujedno može nametnuti dodatna obavaza koja nije predviđena relevantnim nacionalnim pravilima.¹¹²

Znatnija (naglašeno u originalnom tekstu) neravnoteža u pravima i obavezama na štetu potrošača postoji ako „dovoljno ozbiljno oštećeće pravni položaj u koji je na osnovu primenljivih nacionalnih odredbi stavljen potrošač [...]”¹¹³ To ne znači nužno da odredba mora imati značajniji ekonomski uticaj u pogledu vrednosti transakcije.¹¹⁴ Zbog toga se, na primer, na osnovu ugovorne odredbe kojom se potrošaču nameće plaćanje poreza u slučaju kada bi, na osnovu važećeg nacionalnog propisa, taj porez trebalo da snosi prodavac robe ili pružalač usluga stvara znatnija neravnoteža u pravima i obavezama stranaka, nezavisno od iznosa koje će potrošač na kraju morati da plati na osnovu te ugovorne odredbe.¹¹⁵

Na strani 30. Smernica za tumačenje Direktive 93/13 navodi se da je moguće, na osnovu člana 3. stav 1. Direktive preispitivati i primerenost cene i naknade ali samo ako ugovorne odredbe kojima se utvrđuje važeća cena ili naknada nisu jasno i razumljivo sastavljene. [...] U okviru tog ispitivanja sud je naročito dužan da uporedi način obračuna stope redovnih kamata utvrđen tom odredbom spornog ugovora i stvarnu visinu stope koja iz njega proizlazi sa uobičajenim načinima obračuna i zakonskom kamatnom stopom, kao i kamatnim stopama na tržištu na dan zaključenja ugovora o kome je reč u glavnom postupku za zajam, čiji su iznos i trajanje isti sa onima iz razmatranog ugovora o zajmu. Uzimajući u obzir i „uslov u dobroj veri“ Komisija smatra da se za tu procenu mogu uzeti u obzir samo poštene i pravedne tržišne prakse.¹¹⁶

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² Videti presude ESP: C-415/11 *Aziz*, tačka 68 (dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-415/11>); C-226/12 *Constructora Principado*, tačka 21 (dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-226/12>; C-421/14 *Banco Primus*, tačka 59; predmet 186/16 *Andrciuic*, tačka 59. Navedeno prema: *Ibidem*.

¹¹³ Presuda ESP C-226/12 *Constructora Principado*, tačka 23. i prva alineja izreke presude. *Ibidem*. Presuda je dostupna na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-226/12>.

¹¹⁴ Presuda ESP C-226/12 *Constructora Principado*, tačka 22. i prva alineja izreke presude. *Ibidem*

¹¹⁵ Presuda ESP C-226/12 *Constructora Principado*, tačka 26.

¹¹⁶ Smernice, strana 30.

B: U slučaju nepostojanja relevantnih zakonskih odredaba, znatniju neravnotežu treba proceniti u odnosu na druge pojedinosti, kao što su poštene i pravedne tržišne prakse ili upoređivanje pravâ i obaveza stranaka iz određene odredbe, uzimajući u obzir prirodu ugovora i druge povezane ugovorne odredbe.

Prema članu 4. st. 1. Direktive nepoštenost ugovorne odredbe treba proceniti uzimajući u obzir prirodu robe ili usluge na koju se ugovor odnosi, sve ostale odredbe ugovora ili drugog povezanog ugovora kao i sve prateće okolnosti zaključenja ugovora.¹¹⁷ Kao prateće okolnosti zaključenja ugovora moraju se obuhvatiti sve okolnosti koje je prodavac robe ili pružalac usluga znao ili razumno mogao znati i koje su mogle uticati na naknadno izvršenje ugovora.¹¹⁸

U Direktivi o nepoštenim uslovima ugovora sadržani su **zahtevi transparentnosti**¹¹⁹ za prodavce robe ili za pružaoce usluga, koji koriste opšte uslove poslovanja (formularne ugovore), odnosno ugovorne odredbe o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori. Ovaj zahtev transparentnosti je izražen u članu 4. stav 2. Direktive, koji propisuje da ugovorne odredbe moraju suštini jasne i razumljive (jasno i razumljivo sastavljenе), kao i u članu 5. Direktive koji zahteva da se potrošaču mora pružiti stvarna mogućnost da se upozna sa ugovornim odredbama pre zaključenja ugovora.¹²⁰

Zahtevi transparentnosti iz Direktive o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima **primenjuju se na sve vrste ugovornih odredaba (o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori)** koje su obuhvaćene područjem primene Direktive.¹²¹

Sud je široko tumačio **zahtev iz člana 4. stav 2. i člana 5.** na osnovu kojeg ugovorne odredbe moraju da budu sastavljene jasno i razumljivo. U tom je pogledu Sud je uzeo u obzir da je, na osnovu tačke 1. podtačke (e) Priloga Direktive o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima, činjenica da potrošači nisu imali stvarne mogućnosti da se upoznaju sa ugovornim odredbama pokazatelj nepoštenosti tih odredbi.¹²²

Komisija smatra da će sledeću činioci biti relevantni za procenu da li je određena ugovorna odredba jasno i razumljivo sastavljena u smislu Direktive:

1. da li je potrošač imao stvarnu mogućnost da se upozna sa ugovornom odredbom pre zaključenja ugovora, što obuhvata i pitanje da li je potrošač imao pristup ugovornim odredbama i da li ih je mogao pročitati. Kada se ugovorna odredba odnosi na prilog ili drugi dokument potrošač mora imati pristup i tim dokumentima;

2. razumljivost pojedinih odredbi po pitanju jasnoće teksta i specifičnosti terminologije, kao i, prema potrebi, u odnosu na druge ugovorne odredbe.¹²³ S tim u vezi potrebno je uzeti u obzir

¹¹⁷ Smernice, strana 30

¹¹⁸ *Ibidem*. Na istom mestu dalje se navodi: „Primer takvih okolnosti je rizik od promena kursa svojstven zaključenju ugovora o kreditu u stranoj valuti koji se može ostvariti samo za vreme izvršenja ugovora. U takvim će slučajevima nacionalni sudovi morati na osnovu znanja i stručnosti zajmodavca proceniti da li je izloženost potrošača kursnom riziku u skladu sa postupanjem u dobroj veri, tj. predstavlja li poštenu i pravednu praksu te stvara li znatniju neravnotežu u smislu člana 3. st. 1.“ Videti predmet ESP C -186/16 *Andriciuc*, tač. 55. i 56 (presuda je dostupna na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-186/16>).

¹¹⁹ Podvučeno u originalnom dokumentu, Smernice, str. 18.

¹²⁰ S tim u vezi i tačka 20. Uvodne izjave kao i tačka 1.(i) priloga. Smernice, str. 18-19.

¹²¹ C 119/17 *Lupean*, tačka 23 (dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-119/17>); C 186/16 *Andriciuc*, tačka 43 i tamo navedena sudska praksa. Sve navedeno prema Smernice, fusnota 171, strana 22.

¹²² U stavu 20 Uvodne izjave se navodi da bi „potrošač [...]“ zapravo trebao da dobije mogućnost da pregleda sve odredbe“. *Ibidem*.

¹²³ Presuda C- 96/14 *Van Hove*, tačka 50 navedeno prema Smernice, fn. 173, str. 22. Presuda je dostupna na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-96/14>.

položaj ili perspektivu potrošača kojima su relevantne odredbe namenjene.¹²⁴ To uključuje i pitanje da li su potrošači kojima su relevantne odredbe namenjene u dovoljnoj meri upoznati s jezikom na kome su odredbe sastavljene.

3. način na koji su ugovorne odredbe prikazane, što može uključivati aspekte kao što su:¹²⁵ jasnoća vizuelnog prikaza, uključujući i veličinu fonta; činjenicu ima li ugovor logičnu strukturu i da li su važne odredbe istaknute prema svojoj važnosti i nisu li sakrivene među ostalim odredbama;¹²⁶

Uticaj netransparentnosti na nepoštenost ugovornih odredbi:¹²⁷ Netransparentnost ne dovodi sama po sebi (automatski) do nepoštenosti određene ugovorne odredbe na osnovu člana 3. stav 1. Direktive 93/13 (iako se nacionalnim propisima može predvideti takvo pravilo s obzirom da navedena direktiva zahteva minimalnu harmonizaciju). Drugim rečima, nakon što se utvrdi da ugovorna odredba obuhvaćena članom 4. stav 2. nije jasno i razumljivo sastavljena, procena da li je ona istovremeno i nepoštena vrši se u skladu sa članom 3. stav 1. Direktive (opšti kriterijum nepoštenosti po kome je nepoštena ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori ako, suprotno uslovu o dobroj veri, na štetu potrošača prouzrokuje znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka, proizašlih iz ugovora). Suprotno tome, nedostatak transparentnosti nije neophodan element u proceni nepoštenosti na osnovu člana 3. stav 1. Direktive, pa se i potpuno transparentne ugovorne odredbe mogu smatrati nepoštenima na osnovu člana 3. stav 1. ako imaju neuravnotežen sadržaj.¹²⁸

Međutim, dalje se navodi u Smernicama, u meri u kojoj ugovorne odredbe nisu jasno i razumljivo sastavljene, tj. u slučaju kada prodavac robe ili pružalač usluga ne poštuju zahteve transparentnosti, ta okolnost može doprineti tome da se ugovorna odredba smatra nepoštenom na osnovu člana 3. stav 1. ili čak može ukazivati na nepoštenost. U tački 1. podtačka (i) Priloga (uopšteno), kao i u tački 1. podtačka (j) Priloga (s posebnim naglaskom na jednostrane izmene ugovornih odredbi) potvrđuje se da netransparentnost može biti odlučujući element za utvrđivanje nepoštenosti ugovornih odredbi, što je potvrđeno i u nekoliko presuda ESP.¹²⁹

Na strani 19. Smernica izričito se navodi da je u više predmeta ESP navedeno da na nacionalnim telima, očigledno na nacionalim sudovima, da u svetlu posebnih okolnosti pojedinog slučaja procene transparentnost i nepoštenost konkretnih ugovornih odredaba.¹³⁰

¹²⁴ *Ibidem*, tačka 48.

¹²⁵ Navođenje je „primera radi“.

¹²⁶ Smernice, strana 22.

¹²⁷ Smernice, strana 31.

¹²⁸ Presude C-342/13 *Katalin Sebastyén*, tačka 34: „Međutim, čak i uz pretpostavuda opšte informacije koje je potrošač dobio pre zaključenja ugovora ispunjavaju uslove jasnoće i transparentnosti koji proizlaze iz člana 5. navedene Direktive, ta okolnost sama za sebe ne može isključiti nepoštenost ugovorne odredbe [...].“ Fusnota 254 na str. 31 Smernica.

¹²⁹ Presuda ESP u predmetu C-472/10 *Invitel*, tačka 28 i završni deo tačke 1. izreke, navedeno prema *Smernice*, fusnota br. 255 na str. 31. Presuda je dostupna na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-472/10>.

¹³⁰ Npr. presude ESP C-243/08 *Pannon GSM*, tač. 42. i 43 (dostupno na:

<https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C.T.F&num=c-243/08&td=ALL>; C-421/14 *Banco Primus*, tačka 57; C-415/11 *Aziz*, tačka 66 i tamo navedena sudska praksa; C-226/12 *Constructora Principado*, tačka 20; C-472/10 *Invitel*, tačka 22 i predmet C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten*, tač. 23-25. kao i izreka (dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-237/02>). Navedeno prema: Smernice, fn. 138 na strani 19.

II.1.2. Direktiva 2008/48/EZ od 23. aprila 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju van snage Direktive Saveta 87/102/EEZ¹³¹ (potpuno usklađivanje)

Član 2. Direktive (područje primene) stav 1. glasi: Ova se Direktiva primjenjuje na ugovore o kreditu.

Član 2. stav 2. odreduje da se Direktiva ne primjenjuje na: ugovore o kreditu osigurane hipotekom ili nekim drugim sličnim instrumentom osiguranja koji se obično upotrebljava u dotičnoj državi članici za nepokretnu imovinu ili osigurane pravom u vezi s tom nepokretnom imovinom; ugovore o kreditu čiji je cilj steći ili zadržati vlasnička prava nad zemljištem ili na postojećoj ili projektovanoj građevini; ugovore o kreditu koji obuhvataju ukupan iznos kredita manji od 200 EUR ili viši od 75 000 EUR; ugovore o zakupu ili *leasingu* u kojima se samim ugovorom ili zasebnim ugovorom ne propisuje obaveza kupovine predmeta ugovora; smatra se da takva obaveza postoji ako to jednostrano odluči poverilac; ugovore o prekoračenju po računu kada se kredit mora otplatiti u roku od mesec dana; ugovore o kreditu prema kojima se kredit odobrava bez kamata i bez bilo kakvih drugih naknada i ugovore o kreditu prema čijim uslovima se kredit mora otplatiti u roku od tri meseca, a plaćaju se samo neznatne naknade; ugovore o kreditu prema kojima poslodavac kredit svojim zaposlenima odobrava kao sekundarnu djelatnost, bez kamata ili po efektivnoj kamatnoj stopi nižoj od stopa koje prevladavaju na tržištu i koje se nude javnosti; ugovore o kreditu koji se zaključuju sa investicionim društvima kako je definisano članom 4. stav 1. Direktive 2004/39/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 21. aprila 2004. o tržištima finansijskih instrumenata ili sa kreditnim institucijama kako su definisane članom 4. Direktive 2006/48/EZ za potrebe omogućavanja investitoru da provede transakciju koja se odnosi na jedan ili veći broj instrumenata navedenih u odeljku C Priloga I. Direktivi 2004/39/EZ, kada su investiciono društvo ili kreditna institucija koje odobravaju kredit uključene u takvu transakciju; ugovore o kreditu koji su rezultat sudskog poravnanje ili pred nekim drugim telom sa zakonskim ovlašćenjima; ugovore o kreditu koji se odnose na odloženo plaćanje postojećeg duga, bez plaćanja taksi; ugovore o kreditu nakon čijeg se zaključenja od potrošača traži na deponuje neki element kao instrument osiguranja u sef poverioca i kada je odgovornost potrošača strogo ograničena na taj založeni element; ugovore o kreditu koji se odnose na kredite koji se odobravaju užoj javnosti prema zakonskim odredbama s ciljem opštег interesa i po nižim kamatnim stopama od onih koji preovlađuju na tržištu ili oslobođene plaćanja kamata ili prema nekim drugim uslovima koji su povoljniji za potrošača od onih koji preovlađuju na tržištu te po kamatnim stopama koje nisu više od onih koje preovlađuju na tržištu.

Član 3. stav 1. tačka c) glasi: „*ugovor o kreditu*“ znači ugovor u kome poverilac odobrava ili obećava da će odobriti potrošaču kredit u obliku odlaganja plaćanja, zajma ili slične finansijske nagodbe, izuzev ugovora o trajnom pružanju usluge ili isporuke proizvoda iste vrste kada potrošač plaća za takve usluge ili proizvode tokom celokupne njihove isporuke u obliku mesečnih obroka;

Član 3. stav 1. tačka g) glasi: „*ukupni troškovi kredita za potrošača*“ znači svi troškovi, uključujući i kamate, provizije, takse ili bilo koju koju drugu vrstu naknade koju potrošač mora da plati u vezi sa ugovorom o kreditu i koji su poznati poveriocu, osim troškova javnog beležnika; troškovi u pogledu dodatnih usluga koje se odnose na ugovor o kreditu, a posebno premije osiguranja, takođe su uključeni ako je, pored toga, zaključenje ugovora o pružanju drugih usluga obavezno u cilju dobijanja kredita ili dobijanja kredita prema uslovima koji važe na tržištu;

Član 3. stav 1. tačka h) glasi: „*ukupan iznos koji plaća potrošač*“ znači zbroj ukupnog iznosa kredita i ukupnih troškova kredita za potrošača;

¹³¹ Direktiva 2008/48/EZ od 23. aprila 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju van snage Direktive Saveta 87/102/EEZ, „Sl. list EU“ L 133/66 od 23.4.2008. Dokument je dostupan na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008L0048>.

Član 3. stav 1. tačka i) glasi: „*efektivna kamatna stopa*” znači ukupne troškove kredita za potrošača, izražene kao godišnji postotak ukupnog iznosa kredita, uključujući, prema potrebi, i troškove iz člana 19. stav 2.¹³²

Član 3. stav 1. tačka I) glasi: „*ukupan iznos kredita*” znači gornja granica ili ukupna iznos koji se stavlja potrošaču na raspolaganje prema ugovoru o kreditu.

Tačka 20. Uvodne izjave uz Direktivu 2008/48/EEZ glasi: Ukupni troškovi kredita za potrošača trebalo bi da obuhvate sve troškove, uključujući i kamate, provizije, takse, naknade za kreditne posrednike i sve druge naknade koje potrošači moraju platiti u vezi s ugovorom o kreditu, izuzev troškova javnog beležnika. Stvarno poznavanje troškova od strane poverioca trebalo bi procenjivati obektivno, uzimajući u obzir zahteve profesionalne pažnje.

Tačka 39. Uvodne izjave uz Direktivu 2008/48/EEZ glasi: Potrošači bi trebalo da imaju pravo na ispunjenje svojih obaveza pre datuma dogovorenog u ugovoru o kreditu: U slučaju prevremene otplate, bilo delimično ili u celosti, poverilac bi trebalo da ima pravo na naknadu troškova direktno povezanih sa prevremenom otplatom, uzimajući u obzir i sve uštete koje time ostvari poverilac. Međutim, sa ciljem određivanja metode obračuna takve kompenzacije, veoma je važno poštovati nekoliko načela. Obračun naknade koja pripada porveriocu trebalo bi da bude transparentan i razumljiv potrošačima već pre zaključenja ugovora o kreditu, a u svakom slučaju za vreme izvršenja ugovora. Osim toga, metoda obračuna trebalo bi da bude jednostavna kako bi potrošači mogli da je primene, a treba olakšati i nadzornu kontrolu kompenzacije od strane odgovornih tela. Zato, i zahvaljujući činjenici da se potrošački kredit, prema njegovom trajanju i iznosu, ne finansira mehanizmima dugoročnog finansiranja, trebalo bi utvrditi gornju granicu kompenzacije u smislu paušalnog iznosa. Takav pristup odražava posebnu prirodu kredita za potrošače i ne bi trebalo dovoditi u pitanje mogući različiti pristup u odnosu na druge proizvode koji se finansiraju mehanizmima dugoročnog finansiranja, ako što su hipotekarni krediti sa fiksnim stopama.

II.1.3. Direktiva 2014/17/EU od 4. februara 2014. godine o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nepokretnosti i o izmeni direktiva 2008/48/EZ i 2013/36/EU i Uredbe (EU) br. 1093/2010¹³³ (minimalna harmonizacija, osim članova 14. stav 2. i prilog II u delu A za koje je predviđena maksimalna harmonizacija)

Član 1. (Predmet) glasi: Ovom Direktivom se utvrđuje zajednički okvir za određene aspekte zakona i drugih propisa država članica o ugovorima koji obuhvataju potrošačke kredite

¹³² Član 19. stav 2. Direktive 2008/48/EEZ glasi: U cilju obračuna te efektivne kamatne stope određuju se ukupni troškovi kredita za potrošača, uz izuzetak svih taksi koje je potrošač dužan platiti za neusklađenost s bilo kojom od obaveza utvrdenih ugovorom o kreditu i svih drugih taksi osim kupovne cene koju je obavezan platiti za kupovinu proizvoda ili usluga bilo da se transakcija obavlja u gotovini ili na kredit. (prva rečenica) Troškove upravljanja računom na kojem su vidljive i transakcije uplata i povlačenja tranše, troškove upotrebe sredstava plaćanja i za transakcije uplata i za povlačenja tranše, te sve druge troškove koji se odnose na transakcije uplata treba obuhvatiti ukupnim troškovima kredita za potrošača osim ako je otvaranje računa neobavezno i ako su troškovi računa jasno i zasebno pokazani u ugovoru o kreditu ili u bilo kojem drugom ugovoru zaključenim sa potrošačem (druga rečenica)

¹³³ Direktiva 2014/17/EU od 4. februara 2014. godine o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nepokretnosti i o izmeni direktiva 2008/48/EZ i 2013/36/EU i Uredbe (EU) br. 1093/2010, „Sl. list EU“ br. L 60/34 od 28.2.2014. Dokument je dostupan na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0017&from=hr#d1e836-34-1>.

koji su osigurani hipotekom ili se na drugi način odnose na stambene nepokretnosti, uključujući obavezu sprovođenja procene kreditne sposobnosti pre odobravanja kredita kao osnove za razvoj delovornih standarda preuzimanja rizika u odnosu na stambene nepokretnosti u državama članicama i za određene bonitetne i nadzorne zahteve, uključujući za uspostavljanje i nadzor kreditnih posrednika, imenovanih predstavnika i nekreditnih institucija.

Član 3. (Područje primene) stav 1. glasi: Ova se direktiva primjenjuje na:

(a) ugovore o kreditu osigurane hipotekom ili nekim drugim sličnim sredstvom osiguranja koji se obično upotrebljava u dotičnoj državi članici za stambenu nepokretnost ili osigurane pravom u vezi s tom stambenom nepokretnošću;

(b) ugovore o kreditu čiji je cilj steći ili zadržati imovinska prava nad zemljištem ili na postojećoj ili projektiranoj građevini.¹³⁴

Član 4. (Definicije):

stav 1. tačka 3. glasi: „ugovor o kreditu” znači ugovor pri kojem poverilac odobrava ili obećava odobriti potrošaču kredit u području primene člana 3., u obliku odlaganja plaćanja, kredita ili slične finansijske nagodbe;

stav 1. tačka 12. glasi: „ukupni iznos kredita” znači ukupni iznos kredita u skladu s definicijom iz člana 3. stava 1. Direktive 2008/48/EZ;

stav 1. tačka 13. glasi: „ukupni trošak kredita za potrošača” znači ukupni trošak kredita za potrošača u skladu s definicijom iz člana 3. tačke (g) Direktive 2008/48/EZ, uključujući trošak vrednovanja imovine ako je to vrednovanje nužno za dobijanje kredita, ali isključujući troškove registracije za prenos vlasništva nad nepokretnošću. On isključuje sve naknade koje je potrošač dužan platiti za nepoštovanje obaveza utvrđenih ugovorom o kreditu;

stav 1. tačka 14. glasi: „ukupni iznos koji plaća potrošač” znači ukupan iznos koji plaća potrošač u skladu s definicijom iz člana 3. tačke (h) Direktive 2008/48/EZ.

Član 10. (Opšte odredbe primjenjive na oglašavanje i promocije) glasi: Ne dovodeći u pitanje Direktivu 2005/29/EZ, države članice zahtevaju da su sve vrste oglašavanja i promotivni sadržaji vezani uz ugovore o kreditu pošteni, jasni i da ne dovode u zabludu. Posebno je zabranjeno izražavanje koje bi kod potrošača moglo pobuditi lažna očekivanja u vezi s dostupnošću ili trošku kredita.

Član 16. (Odgovarajuća objašnjenja) stav 1. glasi: Države članice osiguravaju da poverioci i prema potrebi, kreditni posrednici ili imenovani predstavnici, potrošaču pruže adekvatna objašnjenja o predloženim ugovorima o kreditu i bilo kojim dodatnom uslugama, kako bi potrošaču omogućili da proceni jesu li predloženi ugovori o kreditu i dodatne usluge prilagođeni njegovim potrebama i finansijskoj situaciji.¹³⁵

Član 25. (Prevremena otplata) stav 1. glasi: Države članice osiguravaju da potrošač ima pravo da, u celosti ili delimično, ispuni svoje obaveze prema ugovoru o kreditu pre isteka tog

¹³⁴ U članu 3. stav 2. se navode ugovori na koje se Direktiva ne primjenjuje, dok se u stavu 3. navode ugovori za koje država članica može odrediti da se Direktiva ne primjenjuje.

¹³⁵ Dalje se navodi: „Objašnjenja, prema potrebi, uključuju: (a) informacije pre sklapanja ugovora koje se trebaju pružiti u skladu s čl. 14. i 15 u slučaju poverioca; čl. 14. i 15 u slučaju kreditnih posrednika i imenovanih predstavnika; (b) bitne karakteristike predloženih proizvoda; (c) posebne učinke koje bi predloženi proizvodi mogli imati na potrošača, uključujući i posledice neispunjavanja obaveze plaćanja od strane potrošača; te (d) ako dodatne usluge dolaze u paketu s ugovorom o kreditu, može li se svaka komponeneta iz paketa otkazati zasebno te posledice za potrošača ako to učini.” U stavu 2. člana 3. stoji: „Države članice mogu prilagoditi način i stečen u kojem se daju objašnjenja iz stava 1., kao i subjekt pružanja takve pomoći, okolnostima situacije u kojoj se nudi ugovor o kreditu, licu kome se on nudi i vrsti ponuđenog kredita.”

ugovora. U takvim slučajevima, potrošač ima pravo na sniženje ukupnih troškova kredita za potrošača, a takvo sniženje sastoji se od kamata i troškova za preostalo trajanje ugovora.

Tačka 15. Uvodne izjave uz Direktivu glasi: Cilj ove Direktive je da se osigura da potrošači koji zaključuju ugovore o kreditu koji se odnose na nepokretnosti uživaju visok stepen zaštite. Zbog toga bi se trebala primenjivati na kredite osigurane nepokretnošću bez obzira na svrhu kredita, ugovore o refinansiranju ili druge ugovore o kreditu koji bi vlasniku ili suvlasniku pomogli u tome da zadrži prava na nepokretnosti ili zemljištu i na kredite koji se koriste za kupovinu nepokretnosti u pojedinim državama članicama, uključujući kredite koji ne zahtevaju povraćaj kapitala ili, osim ako države članice imaju uspostavljen prikidan alternativni okvir, one čiji je cilj da se osigura privremeno finansiranje između prodaje jedne nepokretnosti i kupovinu druge te na osigurane kredite za obnovu stambene nepokretnosti.

Tačka 22. Uvodne izjave uz Direktivu glasi: Ujedno je bitno uzeti u obzir posebnosti ugovorâ o kreditu koji se odnose na stambene nepokretnosti koji opravdavaju diferencirani pristup. S obzirom na prirodu i moguće posledice ugovorâ o kreditu koji se odnose na nepokretnosti za potrošača, promotivni materijali i personalizovane informacije pre zaključenja ugovora bi trebalo da uključuju odgovarajuća posebna upozorenja o rizicima, na primer o mogućem dejstvu fluktuacija kursa na otplaćivanje potrošača i, ako to države članice procene prikladnim, prirodu i posledice davanja sredstva osiguranja. Na osnovu već postojećeg dobrovoljnog pristupa industrije povezanog sa stambenim kreditima, opšte informacije pre zaključenja ugovora bi trebalo da uvek budu dostupne uz personalizovane informacije pre zaključivanja ugovora. Nadalje, diferencirani pristup opravdan je kako bi se uzele u obzir pouke izvučene iz finansijske krize i kako bi se osiguralo da je odobrenje kredita zasnovano na dobrim temeljima. U tom se pogledu trebaju osnažiti odredbe o proceni kreditne sposobnosti i u poređenju sa potrošačkim kreditom, kreditni posrednici bi trebalo da pruže podrobnije informacije o sopstvenom statusu i odnosu sa poveriocem radi otkrivanja potencijalnih sukoba interesa, a svi učesnici uključeni u zaključenje ugovora o kreditu koji se odnose na stambene nepokretnosti trebali bi biti na odgovarajući način ovlašćeni i nadzirani.

Tačka 50. Uvodne izjave uz Direktivu glasi: Ukupni troškovi kredita za potrošača trebalo bi da obuhvate sve troškove koje potrošač mora da plati u vezi sa ugovorom o kreditu i sa kojima je poverilac upoznat. Stoga je potrebno uključiti kamate, provizije, poreze, naknade za kreditne posrednike, troškove procene vrednosti nepokretnosti za hipoteku ili bilo koje druge naknade, osim taksi za javne beležnike, na primer, životno osiguranje ili ga dobiti prema uslovima na tržištu, na primer osiguranje protiv požara. Odredbe ove Direktive koje se odnose na dodatne proizvode i usluge (npr. koje se odnose na troškove otvaranja i održavanja bankovnog računa) ne bi trebalo da dovode u pitanje Direktivu 2005/29/EZ i Direktivu Saveta 93/13/EEZ od 5. aprila 1993. o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima. Ukupni troškovi kredita za potrošača ne bi trebalo da uključuju troškove koje potrošač plaća za kupovinu nepokretnosti i zemljišta, kao što su porezi povezani s tim ili troškovi javnih bleženika ili troškovi upisa u zemljišne knjige. Stvarno poznavanje troškova od strane poverioca trebalo bi procenjivati na objektivan način, uzimajući u obzir zahteve pažnje dobrog stručnjaka. U tom pogledu trebalo bi pretpostaviti da je poverilac upoznat sa troškovima dodatnih usluga koje potrošačima nudi sam ili u ime treće strane, osim ako iznos tih troškova zavisi od specifičnih obeležja ili situacije potrošača.

II.1.4. Direktiva (EU) 2019/2161 Evropskog Parlamenta i Saveta od 27. novembra 2019. godine o izmeni Direktive Saveta 93/13/EEZ i direktiva 98/6/EZ te 2011/83/EU Evropskog parlamenta i Saveta u pogledu boljeg izvršavanja i modernizacije pravila Unije o zaštiti potrošača¹³⁶

Odredbe ove direktive su usmerene na sankcije u slučaju povrede prava potrošača kao na njihovo bolje izvršavanje. Takođe, ova direktiva sadrži i odredbe o trgovini putem Interneta.

II.1.5. Predlog Direktive EU o potrošačkim kreditima iz juna 2021¹³⁷

U junu mesecu 2021. godine Evropska komisija je usvojila Predlog nove Direktive EU o potrošačkim kreditima, koja bi trebalo da zameni Direktivu o potrošačkim kreditima iz 2008. godine. Osnovni razlog zbog koga je dokument sačinjen je činjenica da je u međuvremenu došlo do značajnih promena na tržištu kredita, pre svega zbog digitalizacije i mogućnosti podnošenja zahteva za kredite putem Interneta, što je dovelo i do novih načina digitalnog objavljivanja informacija. Pored toga, novi učesnici na tržištu, kao što su platforme za uzajamno kreditiranje nude različite oblike ugovora o kreditu od kojih su neki novi, kao na primer, kratkoročni krediti sa visokim troškovima. Kriza uzrokovana pandemijom Covid-19 je takođe značajno uticala na kreditno tržište i potrošače, ne samo zbog ubrazanja digitalne transformacije već i zbog državnih mera pomoći sa ciljem da se ublaži finansijsko opterećenje građana i domaćinstava, kao što su moratoriji na otplate kredita.

Evropska komisija je u periodu 2018-2019 godine sprovedla istraživanje o primeni Direktive o potrošačkim kreditima iz 2008 godine (u okviru programa EK pod nazivom REFIT - *The European Commission's regulatory fitness and performance program*, čiji je cilj, između ostalog, da pojednostavi propise i olakša njihovu primenu),¹³⁸ koje je pokazalo da je ta Direktiva obezbedila visoke standarde zaštite potrošača i podstakla razvoj unutrašnjeg tržišta za kredite, ali i da su njeni ciljevi samo delimično ostvareni. Takođe, navodi se u obrazloženju razloga i ciljeva donošenja Predloga nove direktive, neprecizno formulisanje određenih odredbi iz Direktive u nacionalnim propisima ne obezbeđuje pravnu sigurnost i otežava funkcionisanje tržišta za potrošačke kredite i, samim tim, ne garantuje dosledno visoki stepen zaštite potrošača.¹³⁹ Ovaj predlog je podržala i krovna Evropska organizacija za zaštitu potrošača BEUC, koja je s tim u vezi dala i odgovarajuće sugestije Evropskoj komisiji.¹⁴⁰

¹³⁶ Direktiva (EU) 2019/2161 Evropskog Parlamenta i Saveta od 27. novembra 2019. godine o izmeni Direktive Saveta 93/13/EEZ i direktiva 98/6/EZ te 2011/83/EU Evropskog parlamenta i Saveta u pogledu boljeg izvršavanja i modernizacije pravila Unije o zaštiti potrošača, „Sl. list EU“ L 328/7 od 18.12.2019. Dokument je dostupan na: <https://eur-lex.Europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32019L2161>.

¹³⁷ Tekst Predloga Direktive dostupan je na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/new_proposal_ccd_en_3.pdf. Predlog Direktive na hrvatskom jeziku dostupan je na: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/COMM/COM/2021/07-12/COM_COM20210347_HR.pdf.

¹³⁸ O REFIT programu videti na sajtu: https://ec.Europa.eu/info/law/law-making-process/evaluating-and-improving-existing-laws/refit-making-eu-law-simpler-less-costly-and-future-proof_en.

¹³⁹ Obrazloženje uz Predlog Direktive (dalje: Obrazloženje uz PD), dostupno je na: <https://eur-lex.Europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0347&from=EN>.

¹⁴⁰ Review of the Consumer Credit Directive - BEUC position. Dokument je dostupan na: https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-019_review_of_the_consumer_credit_directive.pdf.

Član 1. Predloga Direktive (dalje: PD) uređuje njen predmet. Propisano je da se Direktivom utvrđuje zajednički okvir za usklajivanje određenih aspekata zakona, propisa i administrativnih odredbi država članica o potrošačkim kreditima u obliku određenih ugovora o kreditima za potrošače i usluga grupnog finansiranja za potrošače.

Član 2. PD (područje primene) precizira da se Direktiva primjenjuje na potrošačke ugovore o kreditu, uz ograničenja koja su dopuštena članom 2. Direktive 2008/48/EZ, s tim da ta ograničenja sada ne obuhvataju: minimalne iznose, ugovore o *leasingu* s ugovorenim pravom kupovine robe ili usluga, ugovore o prekoračenju po računu, kredite bez kamata i naknada ili kredite koji se moraju otplatiti u roku od tri meseca uz samo neznatne naknade.

Član 3. PD (definicije):¹⁴¹

- **Član 3. stav 1. tačka 3.** glasi: „ugovor o kreditu” znači ugovor u kojem poverilac odobrava ili obećava da će odobriti potrošaču kredit u obliku odlaganja plaćanja, zajma ili sličnog finansijskog poravnjanja, osim kad je reč o ugovorima o trajnom pružanju usluge ili isporuke robe iste vrste, pri čemu potrošač obročno plaća za takve usluge ili robu tokom celokupnog perioda njihovog pružanja;

- **Član 3. stav 1. tačka 4.** glasi: „usluge grupnog finansiranja kredita” znači usluge koje pruža platforma za grupno finansiranje radi olakšanja odobravanja potrošačkih kredita;

- **Član 3. stav 1. tačka 5.** glasi: „ukupni trošak kredita za potrošača” znači svi troškovi, uključujući i kamate, provizije, takse ili bilo koje druge vrste naknada koje potrošač mora da plati u vezi sa ugovorom o kreditu ili uslugama grupnog finansiranja kredita i koji su poznati poveriocu, u slučaju ugovora o kreditu ili pružaocu usluga grupnog finansiranja kredita, u slučaju usluga grupnog finansiranja kredita, osim troškova javnog beležnika; troškovi u vezi sa dodatnim uslugama povezanim sa ugovorom o kreditu ili uslugama grupnog finansiranja kredita takođe su uključeni u ukupni trošak kredita za potrošača, pri čemu je, pored toga, zaključenje ugovora o takvim dodatnim uslugama obavezno da bi se dobio kredit ili da bi se dobio kredit po uslovima i odredbama koje se oglašavaju;

Član 3. stav 1. tačka 6. glasi: „ukupni iznos koji potrošač treba da plati” znači zbir ukupnog iznosa kredita i ukupnih troškova kredita za potrošača.

Član 17. (Zabранa prodaje nezatraženih kredita) glasi: Države članice dužne su da zabrane svaku prodaju kredita potrošačima koju oni nisu unapred zatražili i na nju izričito pristali.

Član 31. stav 3. (Gornje granice za kamatne stope, efektivnu kamatnu stopu i ukupni trošak kredita za potrošača) glasi: Države članice dužne su da uvedu gornje granice za jedan ili više sledećih elemenata:

- (a) kamatne stope koje se primenjuju na ugovore o kreditu ili usluge grupnog finansiranja kredita;
- (b) efektivnu kamatnu stopu;
- (c) ukupni trošak kredita za potrošača.

Član 35. stav 3. PD. (Dospale neplaćene obaveze i mere restrukturiranja) glasi: Države članice mogu zahtevati da, ako je poveriocu dopušteno da odredi i nametne potrošaču da plati naknade koje su posledica neispunjavanja obaveze, te naknade ne smeju biti veće nego što je potrebno za nadoknadu troškova poverioca koji su nastali kao posledica neispunjavanja obaveze.

¹⁴¹ Definicije su u najvećoj mogućoj mjeri uskladene s definicijama iz drugih zakonodavnih tekstova EU-a, a pre svih sa definicijama iz Direktive 2014/17/EU o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nepokretnosti. Međutim, uzimajući u obzir posebnosti ove Direktive, neke su definicije prilagođene potrebama ovog predloga. V. Obrazloženje uz PD.

Član 35. stav 4. glasi: Države članice mogu dozvoliti poveriocima da nametu dodatne naknade za potrošače u slučaju neispunjavanja obaveza. U tom slučaju države članice dužne su da uvedu gornju granicu za iznos tih naknada.

Tačka 33. Uvodne izjave uz PD glasi: Ukupni trošak kredita za potrošača treba da obuhvati sve troškove, uključujući kamate, provizije, takse, naknade za kreditne posrednike i sve ostale naknade koje potrošač mora da plati u vezi sa ugovorom o kreditu ili uslugama grupnog finansiranja kredita, osim troškova javnog beležnika. Stvarno poznavanje troškova od strane poverioca bi trebalo procenjivati obektivno, uzimajući u obzir zahteve u pogledu profesionalnosti propisane u ovoj Direktivi.

Tačka 42. Uvodne izjave uz PD glasi: Dodatne usluge bi trebalo da se prikazuju jasno i transparentno. Osim toga, ne bi smelo biti moguće prepostavljati da je potrošač dao pristanak na ugovaranje tih dodatnih usluga, nego bi potrošač taj pristanak morao dati jasnom potvrđnom radnjom kojom izražava svoju dobrovoljnu, posebnu, informisanu i nedvosmislenu saglasnost. U tom se kontekstu čutanje, polja unapred označena kvačicom ili nečinjenje ne bi smeli smatrati pristankom.

Tačka 44. Uvodne izjave uz PD glasi: Prodaja kredita koje potrošači nisu zatražili može u nekim slučajevima biti povezana s praksama koje su štetne za potrošača. S obzirom na to, trebala bi se zabraniti prodaja nezatraženih kredita, uključujući nezatražene unapred odobrene kreditne kartice koje se šalju potrošačima ili jednostrano povećanje potrošačevog dozvoljenog prekoračenja po računu ili ograničenja potrošnje na kreditnim karticama.

Tačka 67. Uvodne izjave uz PD glasi: Primenjivi okvir Unije trebalo bi da potrošačima uliva poverenje da poverioci, kreditni posrednici i pružaoci usluga grupnog finansiranja kredita uzimaju u obzir interes potrošača, na osnovu informacija dostupnih poveriocu, kreditnom posredniku i pružaocu usluga grupnog finansiranja kredita u tom trenutku i razumnih prepostavki o rizicima u pogledu situacije potrošača tokom perioda trajanja predloženog ugovora o kreditu ili predloženih usluga grupnog finansiranja kredita. Ključni aspekt osiguravanja takvog poverenja potrošača predstavlja preduslov omogućavanja visokog stepena pravednosti, poštovanja i stručnosti u industriji, odgovarajućeg upravljanja sukobima interesa, uključujući one proizašle iz naknada i zahteva da se saveti pruže u interesu potrošača.

II.2. Praksa Suda pravde Evropske unije (ESP)

II.2.1. Presuda C-84/19 od 3. septembra 2020. godine¹⁴²

„Zahtev za prethodnu odluku – Zaštita potrošača – Direktiva 93/13/EEZ – Član 1. stav 2. – Područje primene – Nacionalna odredba kojom se predviđa maksimalan iznos nekamatnih troškova kredita – Član 3. stav 1. – Ugovorna odredba kojom se na potrošača prebacuju troškovi zajmodavčeve privredne delatnosti – Znatna neravnoteža između prava i obaveza stranaka – Član 4. stav 2. – Obaveza sastavljanja ugovornih odredbi na jasan i razumljiv način – Ugovorne odredbe u kojima se ne navode usluge koje se naplaćuju – Direktiva 2008/48/EZ – Član 3.

¹⁴² Presuda je dostupna na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?lgrec=fr&td=%3BALL&language=en&num=C-84/19&jur=C>.

tačka (g) – Nacionalno zakonodavstvo kojim se uspostavlja način obračuna maksimalnog iznosa nekamatnih troškova kredita koji potrošač može da snosi”

U spojenim predmetima C-84/19, C-222/19 i C-252/19¹⁴³

Prethodno pitanje u predmetu C-252/19

50 Svojim pitanjem u predmetu C-252/19, koje treba najpre razmotriti, sud koji je uputio Zahtev u suštini pita treba li član 3. tačka (g) i član 22. Direktive 2008/48 tumačiti na način da im se protivi nacionalno zakonodavstvo u pogledu potrošačkog kredita kojim se utvrđuje maksimalni iznos nekamatnih troškova kredita koji se mogu nametnuti potrošaču, s obzirom na to da to omogućuje prodavcu robe ili pružaocu usluge da na tog potrošača prebaci deo opštih troškova u vezi sa obavljanjem svoje privredne delatnosti.

Rezonovanje suda (izvodi)

53 Na kraju, radi osiguranja široke zaštite potrošača, zakonodavac Unije se u članu 3. tačka (g) navedene direktive odlučio za široku definiciju pojma „ukupni troškovi kredita za potrošača”, na način da oni obuhvataju troškove, uključujući i kamate, provizije, takse ili bilo koju drugu vrstu naknade koju potrošač mora da plati u vezi sa ugovorom o kreditu, koji su poznati poveriocu, osim troškova javnog beležnika (presuda od 26. marta 2020., *Mikrokasa i Revenue Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty*, C-779/18, EU:C:2020:236, t. 39. i navedena sudska praksa).

54 Međutim, treba utvrditi da ta definicija ne sadrži nikakvo ograničenje u pogledu vrste ili opravdanja troškova koji se mogu nametnuti potrošaču u okviru takvog ugovora o kreditu (videti u tom smislu presudu od 26. marta 2020., *Mikrokasa i Revenue Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty*, C-779/18, EU:C:2020:236, t. 40. i 42.). Prema tome, iz teksta navedene definicije ne može se zaključiti da je isključeno da se na teret potrošača stave troškovi u vezi sa zajmodavčevom privrednom delatnosti, kao što su troškovi infrastrukture ili osoblja.

57 Iz prethodno navedenog sledi da član 3. tačka (g) i član 22. Direktive 2008/48 treba tumačiti na način da im se ne protivi nacionalno zakonodavstvo koje se odnosi na potrošački kredit, a kojim se utvrđuje način obračuna maksimalnog iznosa nekamatnih troškova kredita koji se mogu nametnuti potrošaču, iako taj način obračuna prodavcu robe ili pružaocu usluge omogućava da na potrošača prebaci teret snošenja dela opštih troškova u vezi s obavljanjem svoje privredne delatnosti, pod uslovom da odredbama koje se odnose na taj maksimalni iznos navedeno zakonodavstvo ne krši usklađena pravila te direktive.

Prvo pitanje u predmetu C-84/19

58 Prvim pitanjem u predmetu C-84/19, koje treba razmotriti na drugom mestu, sud koji je uputio Zahtev u suštini pita treba li član 1. stav 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da se njime iz njenog područja primene isključuje ugovorna odredba kojom se utvrđuju nekamatni troškovi kredita prema gornjoj granici utvrđenoj nacionalnim zakonodavstvom koje se odnosi na

¹⁴³ Zahtevi poljskih sudova za prethodno tumačenje.

potrošački kredit ako se tim propisom predviđa da se nekamatni troškovi kredita ne duguju za iznos koji premašuje tu gornju granicu ili ukupan iznos kredita.

Rezonovanje suda:

59 Predmet u kojem je donesena presuda od 26. marta 2020., *Mikrokasa i Revenue Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty* (C-779/18, EU:C:2020:236) naročito se odnosio na član 36.a Zakona o potrošačkom kreditu. Sud je u tački 50. te presude najpre podsetio na to da je članom 1. stavom 2. Direktive 93/13, koji se odnosi na ugovorne odredbe koje su odraz obaveznih zakonskih ili regulatornih odredbi, ustanovljeno isključenje iz njenog područja primene, koje je, u skladu s ustaljenom sudskom praksom, ogleda u zahtevu za ispunjenje dva uslova. S jedne strane, ugovorna odredba mora biti odraz zakonske ili regulatorne odredbe i, s druge strane, ona mora biti obavezujuća.

60 Zatim, iz tačke 55. presude navedene u prethodnoj tački proizlazi da, iako je Sud u svojoj sudskoj praksi razvio kriterijumume tumačenja člana 1. stava 2. Direktive 93/13, nadležni sud koji je uputio Zahtev je taj koji treba da primeni nacionalne pravne odredbe na okolnosti spora koji je pred njim pokrenut i iz njih da izvuče konkretne zaključke.

61 Na kraju, u tački 57. te presude Sud je, podložno proveri suda koji je uputio Zahtev u tom predmetu, presudio kako se čini da nacionalna odredba poput člana 36.a Zakona o potrošačkom kreditu sama po sebi ne određuje prava i obaveze ugovornih strana, nego samo ograničava njihovu slobodu utvrđivanja nekamatnih troškova kredita iznad određene granice, te ni na koji način ne sprečava nacionalni sud da kontroliše eventualnu nepoštenost takvog utvrđivanja, čak i ispod zakonske gornje granice.

62 Ta se razmatranja mogu preneti na predmet C-84/19, koji se odnosi na isto nacionalno zakonodavstvo, te su relevantna za davanje odgovora na ovo prethodno pitanje. Tako okolnost da se na osnovu člana 36.a Zakona o potrošačkom kreditu nekamatni troškovi kredita ne duguju u delu koji premašuje zakonsku gornju granicu ili ukupan iznos kredita ne dovodi do toga da se navedena ugovorna odredba isključuje iz područja primene Direktive 93/13.

63 S obzirom na prethodna razmatranja, član 1. stav 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorna odredba kojom se nekamatni troškovi kredita utvrđuju u skladu sa gornjom granicom predviđenom nacionalnim zakonodavstvom koje se odnosi na potrošački kredit nije isključena iz područja primene te direktive ako to zakonodavstvo predviđa da se nekamatni troškovi kredita ne duguju u delu koji premašuje tu gornju granicu ili ukupan iznos kredita.

Drugo i treće pitanje u predmetu C-84/19

64 Svojim drugim i trećim pitanjem u predmetu C-84/19, koja treba razmotriti zajedno na trećem mestu, sud koji je uputio Zahtev u suštini pita treba li član 4. stav 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da su odredbe ugovora o potrošačkom kreditu kojima se na teret potrošača stavlaju troškovi različiti od plaćanja ugovornih kamata obuhvaćene izuzetkom predviđenim tom odredbom ako se u tim odredbama ne navodi ni priroda tih troškova ni usluge koje se njima plaćaju.

Rezonovanje suda:

65 U tom pogledu treba podsetiti na to da se, u skladu s članom 4. stavom 2. te direktive, procena o tome da li su neke odredbe nepoštene ne odnosi na definiciju glavnog predmeta ugovora

ni na primerenost cene i naknade, na jednoj strani, i isporučene usluge i robe, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene.

66 Međutim, budući da član 4. stav 2. Direktive 93/13 propisuje izuzetak od mehanizma sadržajne ocene nepoštenih odredbi koji je predviđen u sklopu sistema zaštite potrošača što ga je uspostavila ta direktiva, Sud je presudio da se takva odredba mora usko tumačiti (presuda od 23. aprila 2015., *Van Hove*, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 31. i navedena sudska praksa).

67 Kao prvo, kad je reč o pojmu „glavni predmet ugovora” u smislu člana 4. stava 2. Direktive 93/13, Sud je već naveo da se njime samo nastoji da se utvrde načini i domet sadržajne ocene ugovornih odredbi o kojima se nije pojedinačno pregovaralo, a u kojima se navode bitne činidbe ugovora zaključenih između prodavca robe ili pružaoca usluge te koje ga kao takve određuju. Nasuprot tome, odredbe koje su akcesornog značaja u poređenju sa onima koje definišu samu suštinu ugovornog odnosa ne mogu biti obuhvaćene spomenutim pojmom (videti u tom smislu presudu od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 32.).

68 U tom pogledu treba napomenuti da se ugovorom o kreditu zajmodavac pre svega obavezuje da stavi na raspolaganje zajmoprimcu određeni iznos novca, a on se obavezuje da taj iznos vrati, uglavnom sa kamatama, u skladu sa predviđenim rasporedom plaćanja. Bitne obaveze iz takvog ugovora odnose se, dakle, na novčani iznos, koji se mora odrediti u odnosu na ugovorom utvrđenu valutu isplate i otplate (presuda od 20. septembra 2017., *Andriciuc* i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 38.).

69 S druge strane, tačan domet pojmove „glavni predmet” i „cena”, u smislu člana 4. stava 2. Direktive 93/13, ne može biti određen pojmom „ukupni troškovi kredita za potrošača”, u smislu člana 3. tačke (g) Direktive 2008/48 (presuda od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 47.). Tako činjenica da su različite vrste troškova ili „provizija” uključene u ukupan trošak potrošačkog kredita nije odlučujuća u cilju utvrđivanja da li su ti troškovi obuhvaćeni glavnim uslugama iz ugovora o kreditu.

70 U ovom slučaju ugovorne odredbe o kojima se, prema sudu koji je uputio Zahtev u predmetu C-84/19, nije pojedinačno pregovaralo odnose se na plaćanja koja duguje potrošač, a koja su različita od povraćaja zajma u obliku glavnice i kamata. Naime, reč je očigledno o dodatnoj usluzi pod nazivom „Tvoj paket – Paket Ekstra”, proviziji i početnoj naknadi.

71 Na sudu koji je uputio Zahtev u ovom predmetu je da s obzirom na prirodu, odredbe i opštu strukturu ugovora o kreditu o kojem je reč u glavnom postupku kao i s obzirom na činjenični i pravni kontekst u kojem je on sklopljen proveri odnose li se predmetne ugovorne odredbe na usluge koje čine bitan element ugovora i, konkretnije, na dužnikovu obavezu da vrati iznos koji mu je zajmodavac stavio na raspolaganje.

72 Konkretno, kao odredbe koje proizlaze iz glavnog predmeta ugovora mogu se kvalifikovati one odredbe koje su jasne i razumljive, s obzirom na to da se isti Zahtev transparentnosti poput onog iz člana 4. stava 2. Direktive 93/13 takođe nalazi u njenom članu 5., koji predviđa da odredbe u pisanim oblicima „uvek” treba da budu jasno i razumljivo sastavljene. Zahtev transparentnosti poput onoga iz prve od tih odredbi ima isti domet kao zahtev iz druge odredbe (videti u tom smislu presude od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 36. i od 3. marta 2020., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 46.).

73 U tom pogledu, budući da se sistem zaštite uspostavljen tom direktivom temelji na ideji da je potrošač u slabijem položaju u odnosu na trgovca, naročito u pogledu stepena obaveštenosti, taj Zahtev transparentnosti treba shvatiti u širem smislu, odnosno tako da se njim propisuje ne samo da predmetna odredba treba da potrošaču bude razumljiva gramatički, nego i da

se tom potrošaču omogući da na osnovu tačnih i razumljivih kriterijumuma proceni ekonomске posledice koje iz toga za njega proizlaze (videti u tom smislu presudu od 3. marta 2020., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 50.).

74 Prema tome, kako bi se utvrdilo proizlaze li predmetne odredbe koje se odnose na troškove koje snosi potrošač iz glavnog predmeta ugovora, u ovom slučaju sud koji je uputio Zahtev za prethodnu odluku u predmetu C-84/19 treba da utvrdi da li je, s obzirom na sve relevantne elemente činjeničnog stanja koji su podvrgnuti njegovoj proceni, uključujući oglašavanje i obaveštenja koja je zajmodavac dao u okviru pregovora o zaključenju ugovora o zajmu i uopšte svih odredbi ugovora o potrošačkom kreditu koji je sklopila osoba QJ, prosečan potrošač, koji je uredno obavešten i postupa sa dužnom pažnjom i razboritošću, mogao ne samo biti upoznat s iznosom koji duguje za „početnu naknadu”, „proviziju” i finansijski proizvod pod nazivom „Tvoj paket – Paket Ekstra” nego i oceniti potencijalno značajne ekonomске posledice za njega (videti analogijom presudu od 23. aprila 2015., *Van Hove*, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 47.).

75 Doduše, prodavac robe ili pružalač usluge nije dužan da detaljno navede prirodu svake usluge koju pruža u obliku protivčinidbe za troškove koje na osnovu ugovornih odredbi snosi potrošač, kao što su to „provizija” ili „početna naknada”. Međutim, kako bi se ispunila obaveza transparentnosti, važno je da se priroda usluga koje su stvarno pružene može razumno shvatiti ili izvesti iz celokupnog ugovora. Osim toga, potrošaču mora biti omogućeno da proveri da ne postoji preklapanje između različitih naknada ili između usluga za koje se one naplaćuju (presuda od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 43.).

76 U ovom slučaju i podložno proverama suda koji je uputio Zahtev u predmetu C-84/19, kada je reč o troškovima pod nazivom „početna naknada” i „provizija”, QJ se mogao legitimno pitati o uslugama koje se plaćaju tim troškovima kao i o njihovom eventualnom preklapanju. Naime, s jedne strane, ugovor sadrži dve ugovorne odredbe kojima se predviđaju troškovi pod nazivom „početna naknada” odnosno „provizija”, od kojih obe upućuju na to da je reč o iznosima koje treba platiti za odobrenje kredita.

77 S druge strane, na sudu koji je uputio Zahtev je da proveri može li trošak pod nazivom „provizija”, u skladu sa njegovim uobičajenim tumačenjem u poljskom pravu, upućivati na to da je bila reč o plaćanju kreditnog posrednika poput onoga koji je delovao prilikom zaključivanja ugovora koji je potpisao QJ i da li je u takvoj situaciji potrošač, suprotno onome što predviđa član 21. tačka (b) Direktive 2008/48, mogao da oceni plaća li usluge prodavca robe ili pružaoca usluge s kojim zaključuje ugovor ili usluge posrednika.

78 U takvim okolnostima nije sigurno da li postoji opšte potrošačeve shvatanje njegovih obaveza plaćanja i ekonomskih posledica ugovornih odredbi kojima se predviđaju ti troškovi.

79 Kao drugo, kad je reč o proveri „primerenost[i] cene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i rob[e], na drugoj”, iz ustaljene sudske prakse proizlazi da je ta kategorija ugovornih odredbi, prema kojima se ne može primeniti provera eventualne nepoštenosti, ograničenog dometa, s obzirom na to da se odnosi samo na primerenost predviđene cene ili naknade i usluge ili robe koje treba zauzvrat isporučiti, a razlog za to izuzimanje leži u činjenici da ne postoji nikakva tablica ili objektivan pravni kriterijum koji bi mogli da daju okvir i smer provere te primerenosti (videti u tom smislu presude od 30. aprila 2014., *Kásler i Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 55. i od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 34.).

80 S obzirom na to usko tumačenje, Sud je pojasnio da odredbe o protivčinidbi koju potrošač duguje zajmodavcu ili koje utiču na stvarnu cenu koju potrošač mora ovome da plati zbog

toga načelno nisu obuhvaćene tom drugom kategorijom odredbi, osim što se tiče pitanja da li je iznos ugovorom određene naknade ili cene u skladu sa uslugom koju je zajmodavac zauzvrat pružio (presude od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 56. i od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 35.).

81 Kad je reč o oceni „primerenosti“ ugovornih odredbi o kojima je reč u predmetu C-84/19, odnosno o odnosu između traženih plaćanja i usluga na koja se ona odnose, iz odluke kojom se upućuje Zahtev za prethodnu odluku proizlazi da se navedenim odredbama ne pojašnjava na koju se uslugu odnose troškovi pod nazivom „početna naknada“ i „provizija“.

82 Štaviše, sud koji je uputio Zahtev navodi da se tekst člana 385.¹ stava 1. Građanskog zakonika, kojim je u poljsko pravo prenesen izuzetak u pogledu provere primerenosti cene i naknade iz člana 4. stava 2. Direktive 93/13, odnosi samo na ugovorne odredbe koje su povezane s glavnim predmetom ugovora.¹⁴⁴

83 Međutim, kao što je to naveo nezavisni advokat u tački 62. svog mišljenja, s obzirom na to da Član 385¹. stav 1. Građanskog zakonika, kojim je u poljsko pravo prenesen Član 4. stav 2. Direktive 93/13, poverava uži značaj izuzetku uvedenom tom odredbom prava Unije, čime se osigurava viši stepen zaštite potrošača – što ipak treba da proveri sud koji je uputio Zahtev – on time omogućuje veću kontrolu eventualne nepoštenosti ugovornih odredbi koje su obuhvaćene područjem primene te direktive.

84 U tom pogledu, članom 8. Direktive 93/13 propisuje se da, kako bi osigurale najviši stepen zaštite potrošača, države članice mogu u području na koje se odnosi ta direktiva usvojiti ili zadržati najstrože odredbe spojive sa Ugovorom. Time se odražava ideja navedena u dvanaestoj tački uvodne izjave te direktive, u skladu s kojom se njom provodi samo delimično i minimalno usklajivanje nacionalnih propisa koji se odnose na nepoštene odredbe.

85 U svojoj sudskej praksi Sud je presudio da je odredba nacionalnog prava kojom se poverava uže značenje izuzetka koji je uspostavljen članom 4. stavom 2. Direktive 93/13 u skladu sa ciljem zaštite potrošača, koji sledi ta direktiva (videti analogijom presudu od 2. aprila 2020., *Condominio di Milano, via Meda*, C-329/19, EU:C:2020:263, t. 36.).

86 S obzirom na prethodna razmatranja, na drugo i treće pitanje u predmetu C-84/19 treba odgovoriti da član 4. stav 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da odredbe ugovora o potrošačkom kreditu kojima se na teret potrošača stavljuju troškovi različiti od povraćaja kredita u obliku glavnice i kamata nisu obuhvaćene izuzecima predvidenim tom odredbom ako se tim odredbama ne predviđa ni priroda tih troškova ni usluga koje se njima plaćaju te ako su sastavljene na način da kod potrošača stvaraju zabunu kad je reč o njegovim obavezama i ekonomskim posledicama tih odredbi, što treba da proveri sud koji je uputio Zahtev.

Prethodno pitanje u predmetu C-222/19

87 Svojim pitanjem, na koje treba odgovoriti na kraju, sud koji je uputio Zahtev u predmetu C-222/19 u suštini pita treba li Član 3. stav 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da mu se protivi nacionalni propis kojim se utvrđuje najviša gornja granica za ukupan trošak kredita koji

¹⁴⁴ Član 385.¹ stav 1. GZ Poljske glasi: Odredbe ugovora zaključenog sa potrošačem, koje nisu pojedinačno pregovarane, ne obavezuju potrošača ako se njima njegova prava i obaveze određuju na način koji je suprotan dobrim običajima i koji grubo povređuju njegove interese (nedozvoljene ugovorne odredbe). Ovo pravilo se ne primenjuje na odredbe koje uređuju glavne obaveze strana ugovornica, uključujući i cenu ili naknadu, pod uslovom da su one jasno formulisane.

se može nametnuti potrošaču, u koji mogu biti uključeni troškovi u vezi sa zajmodavčevom opštom privrednom delatnosti.

Rezonovanje suda

88 Uvodno, iz člana 1. stava 1. Direktive 93/13 proizlazi da je njen cilj da se usklade propisi država članica koji se odnose na nepoštene odredbe u ugovorima koji se zaključuju sa potrošačima. Međutim, kao što to proizlazi iz člana 1. stava 2. te direktive, s obzirom na tačku trinaest uvodne izjave kao i njen član 3. stav 1., navedenom direktivom se ne nastoji da se uvede ispitivanje toga da li su nacionalne odredbe potencijalno nepovoljne za potrošača, nego samo ispitivanje ugovornih odredbi iz potrošačkih ugovora o kojima se nije pojedinačno pregovaralo (videti u tom smislu presudu od 3. aprila 2019., *Aqua Med*, C-266/18, EU:C:2019:282, t. 28.).

89 U tim okolnostima, kako bi se dao korisni odgovor sudu koji je uputio Zahtev u predmetu C-222/19, treba preoblikovati prethodno pitanje kao da se u suštini odnosi na to treba li član 3. stav 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da se ugovorna odredba o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo i koja na potrošača prebacuje teret nekamatnih troškova kredita koji uključuju troškove zajmodavčeve privredne delatnosti ispod najviše zakonske gornje granice može smatrati nepoštenom u smislu te odredbe.

90 Treba podsetiti na to da se, u skladu s članom 3. stavom 1. Direktive 93/13, ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori smatra nepoštenom ako u suprotnosti s uslovom o dobroj veri na štetu potrošača prouzrokuje znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka proizašlim iz ugovora.

91 U tom pogledu, važno je navesti da se, prema ustaljenoj praksi Suda, njegova nadležnost u tom području odnosi na tumačenje pojma „nepoštena odredba” iz člana 3. stava 1. Direktive i njenog priloga kao i na kriterijume koje nacionalni sud može ili mora da primeni prilikom ispitivanja neke ugovorne odredbe u vezi sa odredbama te direktive, pri čemu se podrazumeva da je na navedenom sudiji da doneše odluku, uzimajući u obzir te kriterijume, o konkretnoj kvalifikaciji određene ugovorne odredbe zavisno od karakterističnih okolnosti predmetnog slučaja. Iz toga proizlazi da se Sud mora ograničiti na davanje sudu koji je uputio Zahtev naznaka o kojima on mora da vodi računa radi ocenjivanja nepoštenosti predmetne odredbe (presuda od 14. marta 2013., *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, t. 66. i navedena sudska praksa).

92 Kad je reč o ispitivanju postojanja znatnije neravnoteže stvorene odredbama kojima se na teret potrošača prebacuju troškovi različiti od kamata, ono se ne može ograničiti na kvantitativno ekonomsko ocenjivanje koje se temelji na poređenju ukupnog iznosa transakcije koja je predmet ugovora, s jedne strane, i troškova koji na osnovu te odredbe terete potrošača, s druge strane. Naime, Sud je već presudio da znatnija neravnoteža može proizlaziti iz same činjenice da dovoljno ozbiljno oštećuje pravni položaj u koji je na osnovu primenjivih nacionalnih odredbi stavljen potrošač kao stranka predmetnog ugovora, bilo u obliku ograničenja sadržaja prava koja prema tim odredbama ima na osnovu tog ugovora ili ograničenja u njihovoj upotrebi ili pak u obliku nametanja dodatne obaveze koja nije predviđena nacionalnim pravilima (presuda od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 51.).

93 Kad je reč o pitanju pod kojim se okolnostima „u suprotnosti s uslovom o dobroj veri” stvara takva neravnoteža, s obzirom na tačku šesnaest uvodne izjave Direktive 93/13, Sud je u svojoj sudskej praksi naveo da je na nacionalnim sudovima da provere da li je prodavac robe ili pružala usluge, kada na pošten i pravedan način posluje sa potrošačem, mogao razumno da

očekuje da će ovaj nakon pregovora da prihvati takvu odredbu (presuda od 7. novembra 2019., *Profi Credit Polska*, C-419/18 i C 483/18, EU:C:2019:930, t. 55. i navedena sudska praksa).

94 U ovom slučaju iz odluke kojom se upućuje Zahtev za prethodnu odluku proizlazi da su na osnovu nacionalnog prava u troškove u vezi sa odobrenjem kredita već uključeni troškovi u vezi sa izvršavanjem privredne delatnosti prodavca robe ili pružaoca usluge.

95 Tako potrošačevi nekamatni troškovi kredita koji su na osnovu nacionalnog zakonodavstva utvrđeni u najvišem iznosu ipak mogu da dovedu do znatnije neravnoteže u smislu sudske prakse Suda, iako su određeni u iznosu manjem od te gornje granice, ako usluge koje se pružaju u obliku protivčinidbe ne proizlaze razumno iz usluga koje se pružaju u okviru zaključivanja ili upravljanja ugovorom o kreditu ili ako se iznosi stavljeni na teret potrošača u okviru troškova odobravanja i upravljanja zajmom pokažu očigledno neproporcionalnim u odnosu na iznos zajma. Na sudu koji je uputio Zahtev je da u tom pogledu vodi računa o dejstvu drugih ugovornih odredbi kako bi utvrdio da li navedene ugovorne odredbe uzrokuju znatniju neravnotežu na štetu zajmoprimeca.

96 U takvim okolnostima, uzimajući u obzir Zahtev transparentnosti koji proizlazi iz člana 5. Direktive 93/13, ne može se smatrati da je prodavac robe ili pružalac usluge mogao razumno da očekuje, postupajući transparentno sa potrošačem, da ovaj nakon pregovora prihvati takvu ugovornu odredbu.

97 Iz prethodno navedenog sledi da član 3. stav 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorna odredba koja se odnosi na nekamatne troškove kredita kojom se taj trošak određuje ispod zakonske gornje granice može na štetu potrošača da stvori znatniju neravnotežu između prava i obaveza stranaka koje proizlaze iz ugovora, ako na teret potrošača stavlja troškove koji su neproporcionalni u odnosu na primljene usluge i iznos zajma, što treba da proveri sud koji je uputio Zahtev.

Odluka ESP

1. Član 3. tačka (g) i član 22. Direktive 2008/48/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju van snage Direktive Saveta 87/102/EEZ treba tumačiti na način da im se ne protivi nacionalno zakonodavstvo koje se odnosi na potrošački kredit, a kojim se utvrđuje način obračuna maksimalnog iznosa nekamatnih troškova kredita koji se mogu nametnuti potrošaču, iako taj način obračuna prodavcu robe ili pružaocu usluge omogućuje da na potrošača prebac teret snošenja dela opštih troškova u vezi sa izvršavanjem svoje privredne delatnosti, pod uslovom da odredbama koje se odnose na taj maksimalni iznos navedeno zakonodavstvo ne krši uskladena pravila te direktive.

2. Član 1. stav 2. Direktive 93/13/EEZ Saveta od 5. aprila 1993. o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima, kako je izmenjena Direktivom 2011/83/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2011., treba tumačiti na način da ugovorna odredba kojom se nekamatni troškovi kredita utvrđuju u skladu sa gornjom granicom predviđenom nacionalnim zakonodavstvom koje se odnosi na potrošački kredit nije isključena iz područja primene te direktive ako to zakonodavstvo predviđa da se nekamatni troškovi kredita ne duguju u delu koji premašuje tu gornju granicu ili ukupan iznos kredita.

3. Član 4. stav 2. Direktive 93/13, kako je izmenjena Direktivom 2011/83, treba tumačiti na način da odredbe ugovora o potrošačkom kreditu kojima se na teret potrošača stavljuju troškovi različiti od povraćaja kredita u obliku glavnice i kamata nisu obuhvaćene izuzecima

predviđenim tom odredbom ako se tim odredbama ne predviđa ni priroda tih troškova ni usluge koje se njima plaćaju te ako su sastavljene na način da kod potrošača stvaraju zabunu kad je reč o njegovim obavezama i ekonomskim posledicama tih odredbi, što treba da proveri sud koji je uputio Zahtev.

4. Član 3. stav 1. Direktive 93/13, kako je izmenjena Direktivom 2011/83, treba tumačiti na način da ugovorna odredba koja se odnosi na nekamatne troškove kredita kojom se taj trošak određuje ispod zakonske gornje granice može na štetu potrošača da stvori znatniju neravnotežu između prava i obaveza stranaka koje proizlaze iz ugovora, ako na teret potrošača stavlja troškove koji su neproporcionalni u odnosu na primljene usluge i iznos zajma, što treba da proveri sud koji je uputio Zahtev.

II.2.2. Presuda C-224/19 od 16. jula 2020. godine¹⁴⁵

„Zahtev za prethodnu odluku – Zaštita potrošača – Direktiva 93/13/EEZ – Članovi 6. i 7. – Potrošački ugovori – Hipotekarni zajmovi – Nepoštene odredbe – Ugovorna odredba kojom se svi troškovi zasnivanja i brisanja hipoteke prebacuju na teret korisnika kredita – Dejstva proglašenja navedenih odredbi ništavim – Ovlašćenja nacionalnog sudije u slučaju kada utvrdi da je neka odredba „nepoštena“ – Raspodela troškova – Primena nacionalnih odredbi dopunske prirode – Član 3. stav 1. – Ocena nepoštenosti ugovornih odredbi – Član 4. stav 2. – Izuzimanje odredbi koje se odnose na glavni predmet ugovora ili primerenost cene ili naknade – Uslov – Član 5. – Obaveza jasnog i razumljivog teksta ugovornih odredbi – Troškovi – Zastarelost – Načelo delotvornosti”

U spojenim predmetima C-224/19 i C-259/19¹⁴⁶

Predmet C-224/19

Činjenično stanje (tač. 29-34) i prethodna pitanja (tač. 35)

29 Dana 16. maja 2000. CY je s finansijskom institucijom *Caixabank* zaključio ugovor o hipotekarnom zajmu pred javnim beležnikom u početnom iznosu od 81 136,63 evra, kojim je takođe bilo predviđeno plaćanje promenljivih kamata.

30 Četvrta odredba tog ugovora zahteva od zajmoprimeca da plati „naknadu za odobravanje kredita“. Tom odredbom određuje se: „Sledeće naknade utvrđuju se u korist [Caixabanka] i na teret kreditirane strane:(A) Naknada za odobravanje kredita, obračunava se prema ukupnom iznosu zajma, koja se jednokratno plaća tokom zaključivanja ovog ugovora: 1 %, tj. iznos od sto trideset pet hiljada španskih pezeta (135 000), što je jednak 811,37 evra.“

31 Petom se odredbom navedenog ugovora korisniku kredita nalaže da plati sve troškove zasnivanja i brisanja hipoteke. Ta odredba glasi: „Kreditirana strana snosi troškove procene nepokretnosti opterećene hipotekom[;] sve ostale troškove i poreze koji proizlaze iz ovog javnobežničkog akta, akta i ugovora koji su u njemu formalizovani kao i njegov upis u *Registar Propiedad* (zemljišnu knjigu) [;] sve ostale troškove i poreze koji proizlaze iz zaključivanja svih akata koji će biti potrebni da se ovaj dokument i isprava kojom se utvrđuje prestanak njegovih

¹⁴⁵ Presuda je dostupna na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-224/19&language=en>.

¹⁴⁶ Zahtevi španskih sudova za prethodno tumačenje.

dejstava upišu u zemljišne knjige, uključujući sve ostale troškove i poreze koji proizlaze iz isprava kojima se potvrđuje prijem, u potpunosti ili delimično, pozajmljenih iznosa kao i nagrade advokatima i sudskim izvršiteljima u slučaju sudskog izvršenja, čak i ako njihova intervencija nije obavezna.”

32 CY je 22. marta 2018. podneo tužbu pred *Juzgadom de Primera Instancia n.º 17 de Palma de Mallorca* (Prvostepeni sud br. 17 u Palmi de Mallorca, Španija) kako bi se na osnovu zakonodavstva u oblasti zaštite potrošača utvrdila ništavost četvrte i pete odredbe predmetnog ugovora zbog njihove nepoštenosti (u daljem tekstu: sporne odredbe) kao i povraćaj svih iznosa plaćenih na osnovu te odredbe. *Caixabank* smatra da su sporne odredbe u potpunosti potrebne. U okviru tog postupka CY je smatrao potrebnim da nacionalni sud Sudu uputi prethodna pitanja koja se odnose na navedene sporne odredbe.

33 Što se tiče odredbe o troškovima hipoteke, sud koji je uputio Zahtev naglašava da španska sudska praksa većinom smatra tu vrstu odredbi nepoštenom i, shodno tome, ništavom. Međutim, taj sud napominje da su, što se tiče dejstava ništavosti, španski sudovi donosili različite i protivrečne odluke koje potrošače i finansijske institucije stavljuju u položaj pravne nesigurnosti. U tom pogledu navedeni sud uzima u obzir više sudskih praksi koje smatra „umerenim” u restitucijskim dejstvima utvrđenja ništavosti, i postavlja pitanje da li su one u skladu sa članom 6. stav 1. Direktive 93/13 u vezi s njenim članom 7. stavom 1.

34 Što se tiče odredbe kojom se određuje naknada za odobravanje kredita, *Juzgado de Primera Instancia n.º 17 de Palma de Mallorca* (Prvostepeni sud br. 17 u Palmi de Mallorca) primetio je konsenzus regionalnih sudova o njenoj nepoštenosti i ništavosti zbog toga što takva naknada ne odgovara nijednoj stvarnoj usluzi ili trošku. Međutim, *Tribunal Supremo* (Vrhovni sud, Španija) nedavno se usportivio tom smeru sudske prakse, smatrajući da naknadu za odobravanje kredita, kao deo glavnog predmeta ugovora o zajmu, treba isključiti iz kontrole njene nepoštenosti na osnovu člana 4. stava 2. Direktive 93/13. Sud koji je uputio Zahtev pita da li takvo razmišljanje *Tribunala Supremo* (Vrhovni sud) ima osnova te se takođe pita i da li na odgovor na to pitanje utiče činjenica da Kraljevina Španija nije prenela navedeni Član 4. Direktive 93/13 u špansko pravo kako bi obezbedila veći stepen zaštite potrošača, u skladu s članom 8. te direktive.

Prethodna pitanja

35 U tim okolnostima *Juzgado de Primera Instancia n.º 17 de Palma de Mallorca* (Prvostepeni sud br. 17 u Palmi de Mallorca) je odlučio da prekine postupak i uputi Sudu sledećih trinaest prethodnih pitanja:

„1. Mogu li se, s obzirom na član 6. stav 1. Direktive 93/13 – nakon proglašenja ništavom zbog nepoštenosti odredbe koja sve troškove zasnivanja, izmene ili brisanja hipotekarnog zajma nameće zajmoprimcu – ublažiti dejstva restitucije usled tog proglašenja?

2. Može li se, s obzirom na Član 6. stav 1. Direktive 93/13, smatrati da se nacionalnom sudskom praksom koja utvrđuje da nakon proglašenja ništavosti odredbe, koja sve troškove zasnivanja, izmene ili brisanja hipotekarnog zajma nameće zajmoprimcu, zajmodavac i zajmoprimac moraju da snose javnobeležničke i agencijske troškove u jednakim delovima, ublažavaju sudskim putem dejstva proglašenja ništavosti nepoštene odredbe zbog čega je ta praksa protivna načelu neobavezanosti iz člana 6. stava 1. Direktive 93/13?

3. Može li se, s obzirom na član 6. stav 1. Direktive 93/13, smatrati da se nacionalnom sudskom praksom, koja utvrđuje da nakon proglašenja ništavosti odredbe koja sve troškove zasnivanja, izmene ili brisanja hipotekarnog zajma nameće zajmoprimcu, njemu treba naložiti da

plati i troškove procene nepokretnosti i porez na zasnivanje hipoteke koji su prozilašli iz činjenice da je ugovor o kreditu zaključen, čini povreda načela po kome nepoštena odredba koja je proglašena ništavom ne obavezuje potrošača i da li je u suprotnosti sa članom 3. stav 2. Direktive 93/13 da se zajmoprimcu nametne teret dokazivanja da mu nije bilo dopušteno da ponudi sopstvenu procenu nepokretnosti?

4. Da li je, s obzirom na član 6. stav 1. Direktive 93/13, [navedenoj direktivi] suprotstavljenia nacionalna sudska praksa koja utvrđuje da nakon proglašenja ništavosti odredbe koja sve troškove zasnivanja, izmene ili brisanja hipotekarnog zajma nameće zajmoprimcu ona i dalje može da proizvodi dejstva prema njemu u slučaju izmena odnosno brisanja hipoteke, na način da on mora da nastavi da plaća troškove koji proizlaze iz takve izmene ili brisanja i znači li nametanje tih troškova zajmoprimcu povredu načela prema kome nepoštena odredba koja je proglašena ništavom ne obavezuje potrošača?

5. Da li je, s obzirom na član 6. stav 1. u vezi s članom 7. stavom 1. Direktive 93/13, nacionalna sudska praksa koja delimično isključuje dejstvo restitucije usled proglašenja ništavom nepoštene odredbe koja sve troškove zasnivanja, izmene ili brisanja hipotekarnog zajma nameće zajmoprimcu, suprotna odvraćajućem dejstvu u odnosu na preduzetnika, utvrđenom u članu 7. stavu 1. Direktive 93/13¹⁴⁷?

6. Može li se, s obzirom na načelo nemogućnosti ublažavanja odredbi proglašenih ništavima, koje je utvrđeno u sudskoj praksi Suda Evropske unije, i s obzirom na načelo neobavezanosti iz člana 6. Direktive, oceniti kao suprotna toj direktivi nacionalna sudska praksa koja ublažava dejstva restitucije nakon proglašenja ništavosti odredbe koja sve troškove zasnivanja, izmene ili brisanja nameće zajmoprimcu, štiteći interes zajmodavca?

7. Može li se, s obzirom na član 3. stavove 1. i 2. Direktive 93/13, smatrati da nacionalna sudska praksa koja utvrđuje da odredba o „naknadi za obradu Zahteva“ automatski udovoljava testu transparentnosti predstavlja povredu načela o prebacivanju tereta dokazivanja, utvrđenog u članu 3. stavu 2. Direktive, imajući u vidu činjenicu da prodavac robe odnosno pružala usluga nije dužan da dokazuje da je pružio prethodne informacije i da se o odredbi pojedinačno pregovara?

8. Da li je prema članu 3. Direktive 93/13 i sudskoj praksi Suda Evropske unije suprotno da se u nacionalnoj sudskoj praksi zauzme stav da potrošač mora automatski da bude upoznat sa činjenicom da je naplata naknade za obradu Zahteva uobičajena praksa finansijskih institucija i da zbog toga nije nužno da zajmodavac ponudi bilo kakav dokaz o tome da se o odredbi pojedinačno pregovaralo ili, suprotno tome, zajmodavac u svakom slučaju mora dokazati postojanje pojedinačnog pregovaranja?

9. Da li je, s obzirom na članove 3. i 4. Direktive 93/13 i sudsku praksu Suda Evropske unije, toj direktivi suprotna nacionalna sudska praksa koja utvrđuje da nepoštenost odredbe o „naknadi za obradu Zahteva“ ne može da se ocenjuje na osnovu člana 4. stav 2. jer se ona odnosi na definiciju glavnog predmeta ugovora ili, suprotno tome, treba smatrati da spomenuta naknada nije deo ugovorene cene nego dodatna naknada, zbog čega se nacionalnom суду mora omogućiti da izvrši kontrolu transparentnosti i/ili sadržaja kako bi se na taj način, u skladu s nacionalnim pravom, ocenila nepoštenost odredbe?

10. Da li je, s obzirom na član 4. stav 2. Direktive 93/13, koji nije prenesen u španski pravni poredak LCGC-om, članu 8. navedene direktive suprotno to što se španski sud poziva na i

¹⁴⁷ Član 7. stav 1. Direktive 93/13 glasi: „U interesu potrošača i tržišnih konkurenata države članice osiguravaju da postoje primerena i delotvorna sredstva za sprečavanje stalne upotrebe nepoštenih odredaba u ugovorima koji prodavci robe i pružoci usluga zaključuju sa potrošačima“.

primenjuje njen član 4. stav 2., iako zakonodavac tu odredbu nije želeo da prenese u španski pravni poredak – nameravajući da ostvari sveobuhvatni stepen zaštite u odnosu na sve odredbe koje bi prodavac robe odnosno pružalač usluge mogao da uvrsti u ugovor sa potrošačem, uključujući one koje se odnose na glavni predmet ugovora, čak i ako su jasno i razumljivo sastavljene – ako se smatra da odredba o „naknadi za obradu Zahteva” čini glavni predmet ugovora o zajmu?

11. S obzirom na član 3. stav 1. Direktive 93/13, uzrokuje li odredba o „naknadi za obradu Zahteva” – kada se o njoj nije pojedinačno pregovaralo i kada finansijska institucija nije dokazala da ona odgovara uslugama koje su stvarno pružene i troškovima koji su joj stvarno nastali – znatnu neravnotežu u pravima i obavezama stranaka iz ugovora, zbog koje bi je nacionalni sud trebalo da je poništi?

12. Treba li, s obzirom na član 6. stav 1. u vezi s članom 7. stavom 1. Direktive 93/13, odluku o tome da prodavac robe odnosno pružalač usluga snosi troškove – donesenu u postupku u kome je potrošač podneo tužbe za proglašenje ništavosti nepoštenih odredbi sadržanih u ugovoru koji je s njim zaključio – i u kojem su sudovi proglašili navedenu ništavost, zasnivati na načelu neobavezanosti i načelu odvraćajućeg dejstva u odnosu na preduzetnika, kada je te tužbe za proglašenje ništavosti nacionalni sud prihvatio, nezavisno od toga da li su zaista izvršeni povraćaji iznosa koji su naloženi presudom, pri čemu se podrazumeva da je proglašenje ništavosti odredbe glavni Zahtev, dok je povraćaj plaćenih iznosa isključivo sporedna tražbina povezana s prethodno navedenom?

13. Mogu li se, s obzirom na načela neobavezanosti i odvraćajućeg dejstva iz Direktive 93/13 (Član 6. stav 1. i Član 7. stav 1.), dejstva restitucije koja je proizašla iz proglašenja nepoštene odredbe sadržane u ugovoru ništavom koji su zaključili potrošač i prodavac robe odnosno pružalač usluge vremenski ograničiti prihvatanjem prigovora da je tužba za povraćaj plaćenih iznosa zastarela, uprkos tome što u skladu sa nacionalnim pravom tužba za proglašenje apsolutne ništavosti nepoštene odredbe ne zastareva?”

Predmet C-259/19

Činjenično stanje (tač. 36-37) i prethodno pitanje (tač. 38)

36 LG i PK su 1. jula 2011. zaključili ugovor o hipotekarnom zajmu sa finansijskom institucijom *Banco Bilbao Vizcaya Argentaria*, u kome je uključena odredba kojom se, prema navodima suda koji je uputio Zahtev, određuje da korisnik kredita treba da snosi sve troškove formalizovanja i prestanka hipoteke.

37 Tužioci iz glavnog postupka su *Juzgadu de Primera Instancia e Instrucción de Ceuta* (Prvostepeni i istražni sud u Ceuti, Španija) podneli tužbu radi utvrđenja ništavosti navedene odredbe zbog njene nepoštenosti.

38 Budući da su razlozi u suštini slični onima iz Zahteva za prethodnu odluku u predmetu C-224/19, *Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Ceuta* (Prvostepeni i istražni sud u Ceuti) odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu sledeća prethodna pitanja:

„1. Da li je, radi očuvanja zaštite potrošača i korisnika i poštovanja sudske prakse koja je razvija, u skladu sa pravom Unije, Direktivom [93/13], a naročito njenim članom 6. stav 1. i članom 7. stav 1., to što *Tribunal Supremo* (Vrhovni sud, Španija) u svojim presudama 44 do 49 od 23. januara 2019. kao nedvosmislen kriterijum određuje da je u potrošačkim ugovorima o hipotekarnom kreditu nepoštena ona odredba o kojoj se nije pregovaralo i kojom se određuje da sve troškove ugovaranja hipotekarnog kredita treba da snosi korisnik kredita, uz raspodelu

različitih iznosa uključenih u navedenu nepoštenu odredbu koja je proglašena ništavom, između finansijske institucije kao pružaoca usluge i potrošača kao korisnika kredita, kako bi se ograničio povraćaj neopravdano plaćenih iznosa primenom nacionalnog zakonodavstva?

2. Da li je, radi očuvanja zaštite potrošača i korisnika i poštovanja sudske prakse koja je razvija, u skladu s pravom Unije, Direktivom [93/13], a naročito njenim članom 6. stavom 1. i članom 7. stavom 1., to što *Tribunal Supremo* (Vrhovni sud, Španija) logički tumači odredbu koja je ništava zbog svoje nepoštenosti¹⁴⁸ ako njeni ukidanje i dejstvo ne utiču na mogućnost daljeg postojanja ugovora o kreditu osiguranog hipotekom?"

Ocena suda o dopuštenosti prethodnih pitanja (tač. 39-45)¹⁴⁹

Rezonovanje suda o prethodnim pitanjima (izvodi)

46 Najpre treba podsetiti da je prema ustaljenoj sudske praksi, u okviru postupka saradnje između nacionalnih sudova i Suda uspostavljenog članom 267. UFEU-a, dužnost Suda da nacionalnom суду pruži korisni odgovor koji će mu omogućiti da odluci o sporu koji se pred njim vodi. U tom smislu Sud će prema potrebi preoblikovati pitanja koja su mu postavljena (presuda od 7. avgusta 2018., *Smith*, C-122/17, EU:C:2018:631, t. 34.).

47 Nadalje, okolnost da je nacionalni sud na formalnom planu sastavio svoj Zahtev za prethodnu odluku upućujući na odredene odredbe prava Unije ne sprečava Sud da tom sudu pruži sve elemente tumačenja koji bi mogli biti korisni za donošenje odluke u postupku koji se pred njim vodi, bez obzira na to da li se nacionalni sud na njih pozvao u svojim pitanjima. U tom je smislu na Sudu da iz svih podataka koje je dostavio nacionalni sud, a naročito iz obrazloženja odluke kojom se upućuje prethodno pitanje, izvede one delove prava Unije koje je potrebno tumačiti uzimajući u obzir predmet spora (presuda od 29. septembrana 2016., *Essent Belgium*, C-492/14, EU:C:2016:732, t. 43. i navedena sudska praksa).

48 Petnaest prethodnih pitanja postavljenih u dva spojena predmeta treba podeliti na pet delova, tj. prvi, koji se odnosi na odredbu o troškovima zasnivanja i brisanja hipoteke, drugi, koji se odnosi na odredbu o naknadi za odobravanje kredita, treći, koji se odnosi na eventualnu znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka koja proizlazi iz takve odredbe, četvrti, koji se odnosi na vremensko ograničenje dekstava utvrđenja ništavosti nepoštene odredbe i peti, koji se odnosi na nacionalni sistem podele troškova u kontekstu tužbi za utvrđivanje ništavosti nepoštenih odredaba.

Prvo do šesto pitanje u predmetu C-224/19 i dva pitanja u predmetu C-259/19, koja se odnose na učinke ništavosti odredbe kojom se utvrđuju troškovi zasnivanja i brisanja hipoteke

49 Tim pitanjima sudovi koji su uputili Zahtev u suštini pitaju treba li Član 6. stav 1. i Član 7. stav 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da im se protivi to da, u slučaju ništavosti nepoštene ugovorne odredbe kojom se potrošaču nalaže plaćanje svih troškova zasnivanja i brisanja hipoteke, nacionalni sud odbije potrošaču povraćaj iznosa plaćenih na osnovu navedene ugovorne odredbe.

50 U tom pogledu treba istaći da, prema ustaljenoj sudske praksi, jednom kada se neka odredba proglaši nepoštenom i zbog toga ništavom, na nacionalnom je суду da u skladu sa članom 6. stav 1. Direktive 93/13 izuzme iz primene tu odredbu kako ona više ne bi imala

¹⁴⁸ U smislu da tu normu koriguje, odnosno zameni tu ugovornu odredbu - primedba autora teksta na osnovu upoređivanja različitih jezičkih verzija teksta ove odredbe.

¹⁴⁹ Videti u presudi.

obavezujuće dejstvo na potrošača, osim ako se potrošač tome protivi (videti naročito presude od 14. juna 2012., *Banco Español de Crédito*, C-618/10, EU:C:2012:349, t. 65. i od 26. marta 2019., *Abanca Corporación Bancaria i Bankia*, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, t. 52. i navedenu sudsku praksu).

51 Iz toga sledi da nacionalni sud nije ovlašćen da menja sadržaj nepoštenih odredbi jer bi u suprotnom bio uklonjen odvraćajući učinak na prodavce robe ili pružaoce usluga koji nastaje samom neprimenjivošću takvih nepoštenih odredbi na potrošače (presuda od 21. decembra 2016., *Gutiérrez Naranjo* i dr., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 60.).

52 Za ugovornu odredbu koja je proglašena nepoštenom zbog toga treba smatrati, u načelu, kao da nikad nije postojala, tako da ne može imati dejstvo u odnosu na potrošača. Zbog toga sudske utvrđenje nepoštenosti takve odredbe mora u načelu da ima za posledicu ponovno uspostavljanje pravne i činjenične situacije potrošača u kojoj bi se nalazio da nije bilo navedene nepoštene odredbe (presuda od 21. decembarca 2016., *Gutiérrez Naranjo* i dr., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 61.).

53 Tako je Sud već smatrao da nacionalni sud mora da preduzme sve mere koje prema nacionalnom pravu proizlaze iz utvrđenja nepoštenosti predmetne odredbe kako bi osigurao da ona ne obavezuje potrošača (presuda od 30. maja 2013., *Asbeek Brusse i de Man Garabito*, C-488/11, EU:C:2013:341, t. 49.). Konkretno, obaveza nacionalnog suda da izuzme iz primene nepoštenu ugovornu odredbu kojom se nalaže plaćanje iznosa za koje se utvrdi da su neosnovani ima, u načelu, odgovarajuće dejstvo restitucije u pogledu tih iznosa (presuda od 21. decembra 2016., *Gutiérrez Naranjo* i dr., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 62.).

54 S obzirom na navedeno, treba takođe istaći da činjenica da se smatra da ugovorna odredba koja je proglašena nepoštenom nikad nije postojala opravdava primenu eventualnih odredbi nacionalnog prava koje uređuju raspodelu troškova zasnivanja i brisanja hipoteke u slučaju nepostojanja sporazuma stranaka. Međutim, ako te odredbe korisniku kredita stavljuju na teret sve ili deo tih troškova, ni član 6. stav 1. ni član 7. stav 1. Direktive 93/13 se ne protive tome da se potrošaču odbije povraćaj dela tih troškova koje on sam mora da snosi.

55 S obzirom na sva prethodna razmatranja, na prvo do šesto pitanje u predmetu C-224/19 i na dva pitanja u predmetu C-259/19 treba odgovoriti tako da član 6. stav 1. i član 7. stav 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da im se protivi to da, u slučaju ništavosti nepoštene ugovorne odredbe kojom se potrošaču nalaže plaćanje svih troškova zasnivanja i brisanja hipoteke, nacionalni sud odbije potrošaču povraćaj iznosa plaćenih na osnovu navedene ugovorne odredbe, osim ako odredbe nacionalnog prava koje bi se primenjivale da nema te ugovorne odredbe nalažu potrošaču da snosi sve ili deo tih troškova.

Sedmo, osmo, deveto i deseto pitanje u predmetu C-224/19, koja se odnose na kontrolu nepoštenosti i transparentnosti ugovorne odredbe kojom se nalaže plaćanje naknade za odobravanje kredita

56 Tim pitanjima sud koji je uputio Zahtev u suštini pita treba li član 3., član 4. stav 2. i član 5. Direktive 93/13 tumačiti na način da im se protivi nacionalna sudska praksa koja isključuje ocenu nepoštenosti ugovorne odredbe kojom se potrošaču nalaže plaćanje naknade za odobravanje kredita uz obrazloženje da je ona element cene ugovora u skladu sa članom 4. stavom 2. te direktive, smatrujući pritom da je takva ugovorna odredba dovoljna za ispunjavanje Zahteva transparentnosti propisanog tom odredbom Direktive.

57 U konkretnom slučaju najpre treba napomenuti da je sud koji je uputio Zahtev postavio sedmo, osmo, deveto i deseto pitanje polazeći od pretpostavke da član 4. stav 2. Direktive 93/13 nije prenesen u španski pravni poredak.

58 Međutim, kako bi se odgovorilo na postavljena pitanja, nije potrebno izjasniti se o stvarnom prenošenju člana 4. stava 2. Direktive 93/13 u španski pravni poredak (videti u tom smislu i analogno presudu od 3. marta 2020., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 42.).

59 Naime, s jedne strane, treba podsetiti na to da član 4. stav 2. Direktive 93/13 u vezi s njenim članom 8. ipak dopušta državama članicama da u zakonodavstvu kojim se prenosi ta direktiva predvide da se „procena o tome jesu li neke odredbe nepoštene” ne odnosi na ugovorne odredbe navedene u toj odredbi, pod uslovom da su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene (videti u tom smislu presude od 3. juna 2010., *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, C-484/08, EU:C:2010:309, t. 32.; od 30. aprila 2014., *Kásler i Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 41. i od 3. marta 2020., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 45.).

60 Konkretno, član 4. stav 2. Direktive 93/13 samo navodi da se „procena o tome jesu li neke odredbe nepoštene ne odnosi na definiciju glavnog predmeta ugovora ni na primerenost cene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robu, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene”.

61 Zbog toga u glavnom postupku kontrola nepoštenosti može biti ograničena u skladu sa navedenim članom 4. stavom 2. samo ako se odredba kojom se od potrošača zahteva plaćanje naknade za odobravanje kredita odnosi na neku od dve gore navedene stvari.

62 U tom pogledu Sud je presudio da se ugovorne odredbe koje su obuhvaćene pojmom „glavni predmet ugovora” moraju shvatiti kao one odredbe koje utvrđuju bitne činidbe tog ugovora koje ga kao takve određuju. Nasuprot tome, odredbe koje su akcesornog značaja u poređenju s onima koje definišu samu suštinu ugovornog odnosa ne mogu biti obuhvaćene tim pojmom (presude od 20. septembra 2017., *Andriciuc i dr.*, C-186/16, EU:C:2017:703, t. 35. i 36. i navedena sudska praksa, i od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 32.).

63 Na sudu koji je uputio Zahtev je da oceni, s obzirom na prirodu, opštu strukturu i odredbe predmetnog ugovora o zajmu kao i njegov pravni i činjenični kontekst, da li je ugovorna odredba o kojoj je reč u glavnom postupku bitan element ugovora o hipotekarnom zajmu o kojem je reč u glavnom postupku (videti analogno presudu od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 33. i navedenu sudsку praksu).

64 Međutim, kako bi se nacionalni sud usmerio u svojoj oceni, korisno je pojasniti da se tačan domet pojmove „glavni predmet” i „cena” u smislu člana 4. stava 2. Direktive 93/13 ne može odrediti pojmom „ukupni troškovi kredita za potrošača” u smislu člana 3. tačke (g) Direktive 2008/48/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju van snage Direktive Saveta 87/102/EEZ (SL 2008., L 133, str. 66.) (presuda od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 47.). Naknada za odobravanje kredita ne može se smatrati bitnom činidbom hipotekarnog zajma samo zato što je uključena u njegove ukupne troškove.

65 Osim toga, iz teksta člana 4. stava 2. Direktive 93/13 proizlazi da druga kategorija odredbi čija se eventualno nepoštena priroda ne može oceniti ima ograničeni domet, s obzirom na to da se odnosi samo na primerenost predviđene cene ili naknade i isporučene usluge ili robe jer se to isključenje objašnjava time da ne postoji nikakva tablica ili pravni kriterijum koji bi mogao da pruži okvir i usmeri kontrolu te primerenosti. Ugovorne odredbe o naknadi koju potrošač duguje davaocu kredita ili koje utiču na stvarnu cenu koju potrošač mora da plati zbog toga načelno nisu obuhvaćene tom drugom kategorijom odredbi, osim u pogledu pitanja da li je iznos protivčinidbe ili cene kako je ugovoren u ugovoru primeren za uslugu koju je davalac kredita zauzvrat pružio

(presuda od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 34. i 35. i navedena sudska praksa).

66 S druge strane, Sud je naglasio da se Zahtev jasnog i razumljivog teksta koji se nalazi u članu 5. Direktive 93/13 primenjuje u svakom slučaju, uključujući i kada je ugovorna odredba obuhvaćena područjem primene člana 4. stava 2. te direktive i čak i ako dotična država članica nije prenela tu odredbu. Taj se Zahtev ne može ograničiti samo na značaj razumljivosti ugovorne odredbe na formalnom i gramatičkom planu (presuda od 3. marta 2020., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 46.).

67 Naprotiv, s obzirom na to da se sistem zaštite uspostavljen Direktivom 93/13 temelji na ideji da se potrošač nalazi u slabijem položaju u odnosu na prodavca robe ili pružaoca usluga, naročito što se tiče stepena obaveštenosti, navedeni zahtev treba shvatiti široko, tj. tako da nameće ne samo to da je predmetna odredba gramatički razumljiva za potrošača nego i da ugovor transparentno opisuje konkretan način funkcionisanja mehanizma na koji se odnosi predmetna odredba kao i, prema potrebi, odnos između tog mehanizma i onog predviđenog drugim odredbama, tako da potrošač može da proceni, na osnovu preciznih i razumljivih kriterijumuma, ekonomske posledice koje za njega proizlaze (videti u tom smislu presude od 30. aprila 2014., *Kásler i Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 70. do 73.; od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 37. i od 3. marta 2020., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 43.).

68 Sud koji je uputio Zahtev mora da ispita jasnoću i razumljivost odredbe o kojoj je reč u glavnom postupku s obzirom na sve relevantne činjenične elemente, uključujući oglašavanje i informacije koje je davalac kredita učinio dostupnim u okviru pregovaranja o zaključenju ugovora o zajmu, vodeći računa o stepenu pažnje koja se može očekivati od prosečnog potrošača koji je uobičajeno informisan i koji postupa sa razumnom pažnjom i razboritošću (videti u tom smislu presude od 30. aprila 2014., *Kásler i Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 74.; od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 75.; od 20. septembrana 2017., *Andriciuc* i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 46. i 47. i od 3. marta 2020., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 46.).

69 Iz toga sledi da se član 4. stav 2. Direktive 93/13 i njen član 5. protive sudske prakse prema kojoj se smatra da je ugovorna odredba sama po sebi transparentna, bez potrebe ispitivanja poput onog opisanog u prethodnoj tački.

70 U tim je okolnostima na nacionalnom судu da proveri, kad uzima u obzir sve okolnosti zaključivanja ugovora, da li je finansijska institucija saopštila potrošaču dovoljno elemenata kako bi se on upoznao sa sadržajem i funkcionisanjem ugovorne odredbe kojom mu se nalaže plaćanje naknade za odobravanje kredita kao i o njegovoj ulozi u ugovoru o zajmu. Na taj način potrošač ima pristup razlozima koji opravdavaju tu naknadu (videti analogno presudu od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 77.) i može da oceni domet svoje obaveze i, konkretno, ukupan trošak tog ugovora.

71 S obzirom na sva prethodna razmatranja, na sedmo, osmo, deveto i deseto pitanje treba odgovoriti tako da član 3., član 4. stav 2. i član 5. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorne odredbe koje su obuhvaćene pojmom „glavni predmet ugovora” treba shvatiti kao one koje utvrđuju bitne činidbe tog ugovora i koje ga kao takve određuju. Suprotno tome, odredbe koje su akcesornog značaja u poređenju s onima koje definišu samu suštinu ugovornog odnosa ne mogu biti obuhvaćene tim pojmom. Činjenica da je naknada za odobravanje kredita uključena u ukupan trošak hipotekarnog zajma ne može sama po sebi odrediti da je ona bitna činidba tog ugovora. U svakom slučaju, sud države članice je dužan da proveri jasnoću i razumljivost ugovorne odredbe

koja se odnosi na glavni predmet ugovora, i to nezavisno od prenošenja člana 4. stava 2. te direktive u pravni poredak te države članice.

Jedanaesto pitanje, koje se odnosi na eventualnu znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka zbog ugovorne odredbe kojom se nalaže plaćanje naknade za odobravanje kredita

72 Jedanaestim pitanjem sud koji je uputio Zahtev u predmetu C-224/19 u suštini pita da li treba član 3. stav 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da odredba ugovora o zajmu zaključenog između potrošača i finansijske institucije kojom se potrošaču nalaže plaćanje naknade za odobravanje kredita stvara na štetu potrošača znatniju neravnotežu u pravima i obavezama ugovornih strana suprotno zahtevu dobre vere, kad finansijska institucija ne dokaže da ta naknada odgovara stvarno pruženim uslugama i nastalim troškovima.

73 Najpre treba pojasniti da je, u skladu s ustaljenom sudske praksom, Sud na tom području nadležan za tumačenje pojma „nepoštena ugovorna odredba” navedenog u članu 3. stav 1. Direktive 93/13 kao i za tumačenje merila koja nacionalni sudija može ili mora da primeni kada ispituje ugovornu odredbu u svetlu odredbi te direktive, pri čemu mora da odluči, uzimajući u obzir ta merila, o konkretnoj kvalifikaciji određene ugovorne odredbe u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja. Iz toga proizlazi da Sud mora da se ograniči na to da sudu koji je uputio Zahtev nagovesti o čemu mora da vodi računa kada ocenjuje nepoštenost određene odredbe (presuda od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 47. i navedena sudska praksa).

74 Kada je reč o pitanju da li je poštovan Zahtev dobre vere u smislu člana 3. stava 1. Direktive 93/13, važno je napomenuti da, s obzirom na tačku 16 njene Uvodne izjave, nacionalni sud mora da s tim u vezi proveri da li je prodavac robe ili pružalac usluga, pod uslovom da je na pošten i pravedan način poslova sa potrošačem, mogao razumno da očekuje da on prihvati takvu odredbu na osnovu pojedinačnih pregovora (presuda od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 50.).

75 Sud je presudio da znatnija neravnoteža može da proizlazi iz same činjenice da dovoljno ozbiljno oštećuje pravni položaj u koji je na osnovu primenjivih nacionalnih pravila stavljen potrošač kao stranka predmetnog ugovora, bilo u obliku ograničenja sadržaja prava koja prema tim odredbama ima na osnovu ugovora ili ograničenja njihove primene ili pak u obliku nametanja dodatne obaveze koja nije predviđena nacionalnim propisima (presuda od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 51.).

76 Osim toga, iz člana 4. stava 1. Direktive 93/13 proizlazi da se nepoštenost ugovorne odredbe ocenjuje tako da se uzimaju u obzir priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi u vreme kada je ugovor zaključen, sve prateće okolnosti zaključivanja ugovora i sve ostale odredbe tog ugovora ili nekog drugog povezanog ugovora (presuda od 3. oktobra 2019., *Kiss i CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 52.).

77 Na sudu koji je uputio Zahtev je da, s obzirom na te kriterijume, oceni eventualnu nepoštenost odredbe o kojoj je reč u glavnom postupku.

78 U tom pogledu treba uzeti u obzir činjenicu da, kao što to proizlazi iz navoda suda koji je uputio Zahtev, u skladu sa Zakonom 2/2009, naknade ili troškovi koji su prebačeni na klijenta moraju da odgovaraju stvarno pruženim uslugama ili troškovima. Iz toga sledi da ugovorna odredba na osnovu koje bi se prodavac robe ili pružalac usluge izuzeo od obaveze da dokazuje da su ti uslovi ispunjeni u odnosu na naknadu za odobravanje kredita može, pod uslovom da to proveri sud koji je uputio Zahtev s obzirom na sve odredbe ugovora, nepovoljno da utiče na pravni položaj potrošača i, shodno tome, na njegovu štetu da stvori znatniju neravnotežu u suprotnosti sa zahtevom dobre vere.

79 S obzirom na prethodna razmatranja, na jedanaesto pitanje u predmetu C-224/19 treba odgovoriti tako da Član 3. stav 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorna odredba ugovora o zajmu zaključenog između potrošača i finansijske institucije kojom se potrošaču nalaže plaćanje naknade za odobravanje kredita može da stvori na štetu potrošača znatniju neravnotežu u pravima i obavezama ugovornih strana suprotno zahtevu dobre vere, kad finansijska institucija ne dokaže da ta naknada odgovara stvarno pruženim uslugama i nastalim troškovima, što treba da proveri sud koji je uputio Zahtev.

Trinaesto pitanje u predmetu C-224/19, koje se odnosi na ograničenje dejstava ništavosti nepoštene odredbe određivanjem roka zastarelosti. [80-92]

Dvanaesto pitanje u predmetu C-224/19, koje se odnosi na usklađenost zakonskog sistema raspodele parničnih troškova sa Direktivom 93/13. [93-99]

Odluka ESP

1. Član 6. stav 1. i član 7. stav 1. Direktive Saveta 93/13/EEZ od 5. aprila 1993. o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima treba tumačiti na način da im se protivi to da, u slučaju ništavosti nepoštene ugovorne odredbe kojom se potrošaču nalaže plaćanje svih troškova zasnivanja i brisanja hipoteke, nacionalni sud odbije potrošaču povraćaj iznosa plaćenih na osnovu navedene ugovorne odredbe, osim ako odredbe nacionalnog prava koje bi se primenjivale da nema te ugovorne odredbe nalažu potrošaču da snosi sve ili deo tih troškova.

2. Član 3., član 4. stav 2. i Član 5. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorne odredbe koje su obuhvaćene pojmom „glavni predmet ugovora” treba shvatiti kao one koje određuju bitne činidbe tog ugovora i koje ga kao takve određuju. Nasuprot tome, odredbe koje su akcesornog značaja u poređenju sa onima koje definišu samu suštinu ugovornog odnosa ne mogu biti obuhvaćene tim pojmom. Činjenica da je naknada za odobravanje kredita uključena u ukupan trošak hipotekarnog zajma ne može odrediti da je ona njegova bitna činidba. U svakom slučaju, sud države članice je dužan da proveri jasnoću i razumljivost ugovorne odredbe koja se odnosi na glavni predmet ugovora, i to nezavisno od prenošenja člana 4. stava 2. te direktive u pravni poredak te države članice.

3. Član 3. stav 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorna odredba ugovora o zajmu zaključenog između potrošača i finansijske institucije kojom se potrošaču nalaže plaćanje naknade za odobravanje kredita može da stvori na štetu potrošača znatniju neravnotežu u pravima i obavezama ugovornih strana suprotно zahtevu dobre vere, kad finansijska institucija ne dokaže da ta naknada odgovara stvarno pruženim uslugama i nastalim troškovima, što je na sudu koji je uputio Zahtev da proveri.

4. Član 6. stav 1. i Član 7. stav 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da im se ne protivi to da podnošenje tužbe radi ostvarivanja dejstava restitucije usled utvrđenja ništavosti nepoštene ugovorne odredbe podleže roku zastarelosti, pod uslovom da početak tog roka i njegovo trajanje ne čine praktično nemogućim ili preterano teškim ostvarivanje potrošačevog prava na zahtevanje takvog povraćaja.

5. Član 6. stav 1. i član 7. stav 1. Direktive 93/13 te načelo delotvornosti treba tumačiti na način da im se protivi sistem koji dopušta da deo parničnih troškova snosi potrošač, u zavisnosti od visine neosnovano plaćenih iznosa koji su mu vraćeni nakon

utvrđenja ništavosti ugovorne odredbe zbog njene nepoštenosti, s obzirom na to da takav sistem stvara znatnu prepreku koja potrošača može da odvrti od ostvarivanja prava na delovornu sudsku kontrolu eventualne nepoštenosti ugovornih odredaba, kako je dodeljeno Direktivom 93/13.

II.2.3. Presuda u predmetu C- 621/17 od 3. oktobra 2019. godine¹⁵⁰

„Zahtev za prethodnu odluku – Zaštita potrošača – Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima – Direktiva 93/13/EEZ – Član 3. stav 1. – Ocena nepoštenosti ugovornih odredbi – Član 4. stav 2. – Član 5. – Obaveza jasnog i razumljivog sastavljanja ugovornih odredbi – Odredbe koje obavezuju na plaćanje naknada za neodređene usluge”

Činjenično stanje

14. Dana 16. septembra 2005., G. Kiss i dva druga lica su sa pravnim posrednikom banke zaključili ugovor o nemenskom zajmu za iznos od 16 516 evra uz godišnju kamatnu stopu od 5.4 % za period od dvadeset godina. Pored ove kamatne stope, dužnici su morali da plate i naknadu za upravljanje od 2.4 % godišnje i iznos od 40 000 mađarskih forinti (oko 125 evra) kao naknadu za isplatu (isplatnu naknadu). Efektivna kamatna stopa (EKS) ugovorena u ugovoru iznosila je 8.47 %.

15 Tužilac u glavnem postupku podneo je tužbu *Győri Törvényszéku* (Okružni sud u Győru, Mađarska), sa ciljem da se utvrdi da su odredbe o naknadi za upravljanje i naknada za isplatu nepoštene jer u ugovoru nisu konkretno navedene zauzvrat ponuđene usluge.

16 U odgovoru na tužbu, CIB je istakao da nema nikakvu obavezu konkretnog navođenja usluga za čije se pružanje plaćaju naknada za upravljanje i naknada za isplatu. On je, međutim, objasnio da se naknada za isplatu odnosi na formalne radnje koje se obavljaju pre zaključenja ugovora, dok naknada za upravljanje predstavlja protivčinidbu za formalne radnje koje se obavljaju nakon toga.

17 *Győri Törvényszék* (Okružni sud u Győru) je proglašio kao nepoštnu odredbu o naknadi za isplatu, ali je odbio deo zahteva koji se odnosi na odredbu o naknadi za upravljanje.

18 Nakon što su mu tužilac u glavnem postupku i CIB podnijeli žalbe, *Győri Ítélopábla* (Okružni žalbeni sud u Győru, Mađarska) potvrdeo je prvostepenu presudu. Kada je reč o odredbi koja se odnosi na naknadu za upravljanje, taj sud je istakao da je ona jasno i razumljivo sastavljena jer je iznos koji zajmoprimec treba da platí u tom pogledu jasno određen, a priroda protivčinidbe opštepoznata. On je dodao da navedena naknada obuhvata radnje kao što su obrada, upravljanje, evidentiranje i naplata zajma. Kada je, s druge strane, reč o naknadi za isplatu, navedeni je sud naglasio da je teško odrediti konkretne usluge za koje se ona plaća, s obzirom na to da je trošak svih opštepoznatih usluga već obuhvaćen naknadom za upravljanje.

19 Tužilac u glavnem postupku i CIB podneli su zahtev za reviziju sudu koji je uputio Zahtev.

20 Tužilac u glavnem postupku tvrdi da u ugovoru nije jasno utvrđeno za koje je usluge dužan da plati naknadu za upravljanje. On tvrdi da CIB nije dokazao tokom postupka da obrada zajma i upravljanje zajmom stvaraju troškove koji nisu unapred pokriveni kamatama.

¹⁵⁰ Presuda je na hrvatskom jeziku dostupna na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-621/17>.

21 S druge strane, CIB osporava nepoštenost odredbe o isplatnoj naknadi tvrdeći, između ostalog, da ni jedna pravna norma koja je bila na snazi u vreme zaključenja ugovora iz glavnog postupka nije obavezivala da se konkretno navedu usluge pružene u zamenu za tu naknadu.

22 Sud koji je uputio zahtev objašnjava da u vreme nastanka činjenica u glavnom postupku pojam „naknada za upravljanje“ nije bio definisan u mađarskom pravu te da u ugovorima o zajmu obično nisu navođene usluge za čije se pružanje ona plaćala. Kada je reč o toj naknadi, finansijske institucije su upotrebljavale dva različita kreditna modela, od kojih je prvi predviđao njeno plaćanje uz kamatu, dok je drugi, umesto plaćanja pomenute naknade propisivao višu kamatnu stopu kojom su se pokrivali njeni troškovi. S druge strane, iako je većina finansijskih institucija jednokratno naplaćivala isplatnu naknadu, taj sud naglašava da mađarski zakon koji je bio na snazi na datum zaključenja ugovora iz glavnog postupka nije definisao protivčinidbu za tu naknadu, koja je u članu 212. Zakona Hpt¹⁵¹ navedena kao sastavni deo ukupnog troška zajma.

23 Sud koji je uputio zahtev pita da li su odredbe o kojima je reč u glavnom postupku jasno i razumljivo sastavljene te se pita i o načinu na koji mora da oceni njihovu eventualnu nepoštenost. Nadalje, iako nacionalna sudska praksa u tom pogledu nije ujednačena, u većini slučajeva je ocenjeno kao dovoljno da je ukupni trošak zajma jasan, bez potrebe pojašnjavanja prirode svih zauzvrat pruženih usluga.

24 Međutim, iz te sudske prakse ne proizlazi jasno koje se to usluge pružaju u zamenu za naknadu za upravljanje i mogu li se one razlikovati od glavnih ugovornih činici, a to je stavljanje na raspolaganje određenog novčanog iznosa i vraćanje tog iznosa uvećenog za kamate. U svakom slučaju, budući da obuhvata i kamate i naknade, EKS omogućava upoznavanje s ukupnim troškom zajma i poređenje različitih ponuda zajma na tržištu.

25 Nasuprot tome, manji broj nacionalnih sudova smatrao je da usluge pružene u zamenu za naknadu za upravljanje treba konkretno da se navedu. Naime, prema njihovom mišljenju, za potrošače je korisna mogućnost upoređenja ne samo visine EKS-a, nego i prirode tih usluga. U tom pogledu smatraju neopravdanim razdvajanje dva sastavna dela protivčinidbe koja se pruža u zamenu za glavnu činidbu – kamate i naknade za upravljanje – imajući u vidu i to da se osnovica za obračun naknade za upravljanje razlikuje od osnovice koja se koristi za obračun kamatne stope. Na kraju, prema mišljenju tih sudova, usluge koje se pružaju u zamenu za isplatnu naknadu moraju biti poznate, kako bi se garantovalo da se ne naplaćuju dvostruko. [26-28]

Prethodna pitanja

29 U tim okolnostima *Kúria* (Vrhovni sud, Mađarska) je odlučila da prekine postupak i uputi Sudu sledeća prethodna pitanja:

„1. Treba li zahtev jasnog i razumljivog sastavljanja iz člana 4. stav 2. i člana 5. Direktive [93/13] tumačiti na način da, u okviru ugovora o potrošačkom zajmu, taj zahtev ispunjava ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori, a koja tačno utvrđuje iznos troškova, provizija i drugih naknada (u daljem tekstu, zajednički: troškovi) na teret potrošača, njihov metod obračuna i trenutak kada ih je potrebno platiti, ali koja, međutim, ne navodi za koje se konkretnе usluge plaćaju ti troškovi; ili se pak treba tumačiti na način da je i u ugovoru potrebno navesti koje su to određene usluge? U tom slučaju, da li je dovoljno da se sadržaj pružene usluge može izvesti iz naziva troška?

¹⁵¹ Zakon o kreditnim i finansijskim institucijama iz 1996. godine. Videti deo o mađarskom pravu u studiji, strana 7.

2. Treba li član 3. stav 1. Direktive [93/13] tumačiti na način da ugovorna odredba koja je u predmetnom slučaju upotrebljena u delu troškova, pri čemu, na osnovu ugovora, nije moguće nesumnjivo utvrditi koje se konkretnе usluge pružaju u zamenu za te troškove, uzrokuje na štetu potrošača, u suprotnosti sa uslovom o dobroj veri, znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka, proizašlim iz ugovora?"

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

30 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio Zahtev u suštini pita da li treba član 4. stav 2. i član 5. Direktive 93/13 tumačiti na način da zahtev prema kome ugovorna odredba treba da bude jasno i razumljivo sastavljena treba razumeti tako da nalaže da u odredbama ugovora o potrošačkom zajmu, poput onih u glavnem postupku – o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori i u kojima se tačno utvrđuju iznosi naknade za upravljanje i isplatne naknade na teret potrošača, njihova metoda obračuna i momenat u kome treba da se plate – takođe treba detaljno da se navedu sve usluge koje se pružaju u zamenu za predmetne iznose.

Rezonovanje suda

31 U skladu s članom 4. stav 2. Direktive 93/13 procena o tome da li su neke odredbe nepoštene ne odnosi se na definiciju glavnog predmeta ugovora ni na primerenost cene i naknade na jednoj strani, i isporučenih usluga i robe, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene.

32 U tom pogledu Sud je već ocenio da pod ugovornim odredbama koje su obuhvaćene pojmom „glavni predmet ugovora” u smislu navedene odredbe treba razumeti one koje utvrđuju bitne činidbe tog ugovora koje ga kao takve određuju. Suprotno tome, odredbe koje su akcesornog značaja u poređenju sa onima koje definišu samu suštinu ugovornog odnosa ne mogu da budu obuhvaćene spomenutim pojmom (presuda od 20. septembra 2017., *Andriciuc* i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 35. i 36. i navedena sudska praksa).

33 Sud koji je uputio zahtev pozvan je da oceni da li je predmetna odredba bitan deo činidbe dužnika koja se sastoji od otplate iznosa koji mu je davalac zajma stavio na raspolaganje, uzimajući u obzir prirodu, opštu strukturu i odredbe predmetnog ugovora o zajmu kao i pravni i činjenični kontekst u kome se on nalazi nalazi (presuda od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 54. i navedena sudska praksa).

34 Nadalje, iz teksta člana 4. stav 2. Direktive 93/13 proizlazi da je druga kategorija ugovornih odredbi, prema kojima se ne može primeniti provera eventualne nepoštenosti, ograničenog dometa, s obzirom na to da se odnosi samo na primerenost predviđene cene ili naknade i usluge ili robe koju treba zauzvrat isporučiti, a razlog za to izuzimanje leži u činjenici da ne postoji nikakva tablica ili kriterijum koji je pravno relevantan a koji bi mogli da daju okvir i smer proveri te primerenosti (videti u tom smislu presudu od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 55. i navedenu sudsку praksu).

35 Odredbe o protivčinidbi koju potrošač duguje davaocu zajma ili koje utiču na stvarnu cenu koju potrošač mora da plati zbog toga, načelno, nisu obuhvaćene tom drugom kategorijom odredaba, osim što se tiče pitanja da li je iznos ugovorom utanačene naknade ili cene u skladu sa uslugom koju je davalac zajma zauzvrat pružio (presuda od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13,

EU:C:2015:127, t. 56.). Međutim, u predmetnom slučaju, iz spisa kojim raspolaže Sud proizlazi – a što još mora da proveri sud koji je uputio zahtev – da se navodna nepoštenost odredbi o kojima je reč u glavnom postupku ne tiče odnosa između iznosâ naknade za upravljanje i izlazne naknade te zauzvrat pruženih usluga.

36 U svakom slučaju, bez obzira na to da li su odredbe o kojima je reč u glavnom postupku obuhvaćene članom 4. stav 2. Direktive 93/13, zahtev transparentnosti iz te odredbe postoji i u članu 5. te direktive, koji propisuje da ugovorne odredbe u pisanom obliku moraju „uvek” biti sročene jasno i razumljivo. Kao što je to Sud već ocenio, zahtevi transparentnosti iz dve navedene odredbe imaju isti obim (videti u tom smislu presudu od 30. aprila 2014., *Kásler i Káslerne Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 67. do 69.).

37 Na kraju, spomenuti zahtev transparentnosti treba razumeti tako da nalaže obavezu ne samo da konkretna odredba potrošaču bude gramatički razumljiva nego i da on može, na osnovu tačnih i razumljivih kriterijuma da proceni ekonomske posledice koje iz toga za njega proizlaze (videti u tom smislu presudu od 9. julaa 2015., *Bucura*, C-348/14, neobjavljeni, EU:C:2015:447, t. 55. i navedenu sudsку praksu).

38 U predmetnom slučaju, iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da je ugovor o zajmu iz glavnog postupka predviđao naknadu za upravljanje od 2,4 % godišnje, za period od 20 godina, koja je za prvu godinu izračunata na osnovu ukupnog troška zajma, a u narednim godinama na osnovu preostalog iznosa duga na prvi dan odnosne godine. Osim toga, u skladu s ugovorom, tužilac je bio dužan da plati iznos od 40 000 mađarskih forinti kao isplatnu naknadu.

39 Prema tome, navedene odredbe su omogućavale tužiocu u glavnom postupku da proceni ekonomske posledice koje iz toga za njega proizlaze.

40 U tom pogledu treba podsetiti da je Sud u suštini ocenio da se, kada je reč o odredbi ugovora o zajmu koja predviđa „proviziju za rizik”, za takav ugovor ne može smatrati da na transparentan način iznosi razloge koji opravdavaju naknadu koja odgovara toj proviziji, ako se osporava da je davalac zajma dužan da pruži stvarnu protivčinidbu kako bi dobio navedenu proviziju (videti u tom smislu presudu od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 77.).

41 Kada je reč o odredbi koja se, u predmetnom slučaju, tiče izlazne naknade, tačno je da tužilac u glavnom postupku osporava postojanje bilo kakve stvarne protivčinidbe u zamenu za tu naknadu. U tim okolnostima je na sudu koji je uputio zahtev da proveri da li je zainteresovano lice bilo obavešteno o razlozima koji opravdavaju njeno plaćanje.

42 Kada je reč o odredbi koja se odnosi na naknadu za upravljanje, iako se čini da tužilac u glavnom postupku tvrdi da ne postoji nikakva protivčinidba u zamenu za tu naknadu, on ipak smatra da konkretna priroda različitih usluga koje se pružaju nije transparentna.

43 Tačno je da iz sudske prakse navedene u tački 37. ove presude ne proizlazi to da je davalac zajma dužan da u ugovoru konkretno navede i prirodu svih usluga koje se pružaju u zamenu za naknade predviđene u jednoj ili više ugovornih odredbi. Međutim, s obzirom na zaštitu koju Direktiva 93/13 nastoji da pruži potrošaču a imajući u vidu da se on nalazi u podređenom položaju u odnosu na prodavca robe odnosno pružaoca usluge kada je reč o mogućnosti pregovaranja i stepen informisanosti, važno je da se priroda stvarno pruženih usluga može razumno shvatiti ili izvesti iz celokupnog ugovora. Osim toga, potrošaču mora biti moguće da proveri da li postoji preklapanje između različitih naknada ili između usluga za koje se one naplaćuju.

44 Sud koji je uputio zahtev treba da proveri da li je to slučaj u glavnom predmetu, vodeći računa o svim relevantnim činjencama slučaja, među kojima su ne samo odredbe tog ugovora, nego i oglašavanje i informacije koje je davalac zajma učinio dostupnim u okviru pregovora o zaključenju ugovora (videti u tom smislu presudu od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 75.).

45 Prema tome, na prvo pitanje treba odgovoriti tako da član 4. stav 2. i član 5. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtev prema kome ugovorna odredba treba da bude jasno i razumljivo sastavljena ne nalaže da u odredbama ugovora o potrošačkom zajmu, poput onih u glavnom postupku – o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori i u kojima se tačno utvrđuju iznosi naknade za upravljanje i isplatne naknade na teret potrošača, njihova metoda obračuna i momenat kada je potrebno da se plate – takođe treba detaljno da se navedu i sve usluge koje se pružaju u zamenu za predmetne iznose.

Drugo pitanje

46 Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtev u suštini pita da li treba član 3. stav 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da ugovorna odredba o naknadi za upravljanje zajmom, poput one u glavnom postupku – koja ne omogućava da se nesumnjivo utvrdi koje se konkretnе usluge pružaju u zamenu za te troškove – uzrokuje na štetu potrošača, u suprotnosti sa uslovom o dobroj veri, znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka proizašlim iz ugovora.

Rezonovanje suda

47 Prvo treba objasniti da je, u skladu sa ustaljenom sudske praksom, Sud na tom području nadležan za tumačenje pojma „nepoštena ugovorna odredba”, navedenog u članu 3. stav 1. Direktive 93/13, kao i za tumačenje merila koja nacionalni sudija može ili mora da primeni kada ispituje ugovornu odredbu u svetlu odredbi te direktive, pri čemu mora da odluči, uzimajući u obzir ta merila, o konkretnoj kvalifikaciji određene ugovorne odredbe zavisno od okolnosti konkretnog slučaja. Iz toga proizlazi da se Sud mora ograničiti na to da sudu koji je uputio zahtev pruži indikacije (smernice) o kojima mora voditi računa radi ocenjivanja nepoštenosti navedena odredbe (presuda od 14. marta 2013., *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, t. 66. i navedena sudska praksa).

48 S obzirom na to da se potrošač nalazi u podređenom položaju u odnosu na prodavca robe odnosno pružaoca usluga kada je reč o mogućnosti pregovaranja i stepenu informisanja, Direktiva 93/13 obavezuje države članice da propisu mehanizam koji bi osigurao da bilo koja ugovorna odredba o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo može da bude podvrgnuta ispitivanju kako bi se ocenilo da li je ona eventualno nepoštena. S tim u vezi, nacionalni sud je dužan da utvrdi, uzimajući u obzir kriterijume navedene u članu 3. stav 1. i članu 5. te direktive, da li takva odredba ispunjava, s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, zahteve savesnosti i poštenja, ravnoteže i transparentnosti, kako ih postavlja ta direktiva (videti u tom smislu presudu od 26. marta 2019., *Abanca Corporación Bancaria i Bankia*, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, t. 50. i navedenu sudsку praksu).

49 Na taj način je transparentnost ugovorne odredbe, koja se zahteva u članu 5. Direktive 93/13, jedan od elemenata o kojima treba voditi računa prilikom ocenjivanja njene nepoštenosti, što je zadatak nacionalnog suda na osnovu člana 3. stav 1. te direktive. U okviru te ocene, na pomenutom sudu je da, s obzirom na sve okolnosti slučaja, ispita, kao prvo, moguće

nepoštovanje zahteva dobre vere i kao drugo, postojanje eventualne znatnije neravnoteže na štetu potrošača, u smislu te odredbe (videti u tom smislu presudu od 20. septembra 2017., *Andriciuc* i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 56.).

50 Kada je reč o pitanju da li je poštovan zahtev dobre vere u smislu čiana 3. stav 1. Direktive, važno je napomenuti da, s obzirom na tačku 16. njene uvodne izjave, nacionalni sud mora s tim u vezi da proveri da li je prodavac robe odnosno pružalač usluge, pod uslovom da je na pošten i pravedan način poslovaо sa potrošačem, mogao razumno da očekuje da će potrošač prihvati takvu odredbu i u pojedinačnim pregovorima (presuda od 14. marta 2013., *Aziz*, C 415/11, EU:C:2013:164, t. 69.).

51 Kada je reč o ispitivanju mogućeg postojanja znatnije neravnoteže, ono se ne može ograničiti na kvantitativno ekonomsko ocenjivanje koje se zasniva na upoređenju ukupnog iznosa transakcije na koju se ugovor odnosi, s jedne strane, i troškova koji na osnovu te odredbe terete potrošača, s druge. Naime, znatnija neravnoteža može da proizlazi iz same činjenice da dovoljno ozbiljno ošteće pravni položaj u koji je na osnovu primenjivih nacionalnih odredbi stavljen potrošač kao stranka predmetnog ugovora, bilo u obliku ograničenja sadržaja prava koja prema tim odredbama ima na osnovu ugovora ili ograničenja u njihovoј upotrebi ili pak u obliku nametanja dodatne obaveze koja nije predviđena nacionalnim pravilima (presuda od 16. januara 2014., *Constructora Principado*, C-226/12, EU:C:2014:10, t. 22. i 23.).

52 Osim toga, iz člana 4. stav 1. Direktive 93/13 proizlazi da se nepoštenost ugovorne odredbe ocenjuje tako da se uzimaju u obzir priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi u vreme kada je ugovor zaključen, sve prateće okolnosti zaključenja ugovora i sve ostale odredbe tog ugovora ili nekog drugog ugovora o kojem on zavisi (povezanog ugovora).

53 Upravo je s obzirom na te kriterijume na nacionalnom суду da proveri eventualnu nepoštenost odredbi o kojima je reč u glavnom postupku.

54 U tom pogledu, kako je navedeno u tački 43. ove presude, činjenica da usluge pružene u zamenu za naknadu za upravljanje i izlaznu naknadu nisu konkretno određene ne znači da odredbe koje se na njih odnose ne odgovaraju zahtevu transparentnosti navedenom u članu 4. stav 2. i članu 5. Direktive 93/13, pod uslovom da se priroda stvarno pruženih usluga može razumno shvatiti ili izvesti iz celokupnog ugovora.

55 Kada je reč o pitanju da li odredbe o kojima je reč u glavnom postupku, suprotno uslovu dobre vere, uzrokuju znatniju neravnotežu na štetu potrošača, treba utvrditi da je – kao što to proizlazi iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje – naplaćivanje naknade za upravljanje i izlazne naknade predviđeno nacionalnim pravom. Ne čini se – što je ipak dužan da proveri sud koji je uputio zahtev – da te odredbe nepovoljno utiču na pravni položaj potrošača predviđen u nacionalnom pravu, osim ako usluge koje se pružaju u zamenu za naknade nije moguće razumno uključiti u upravljanje zajmom ili u njegovu isplatu odnosno ako su iznosi navedenih naknada stavljenih na teret potrošača nesrazmerni u odnosu na iznos zajma. Na судu je koji je uputio zahtev da pred toga vodi računa i o dejstvu drugih ugovornih odredbi kako bi utvrdio da li ona uzrokuju znatniju neravnotežu na štetu zajmoprimeca.

56 Prema tome, na drugo pitanje treba odgovoriti tako da član 3. stav 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorna odredba o naknadi za upravljanje zajmom, poput one u glavnom postupku – koja ne omogućava da se nesumnjivo utvrди koje se konkretne usluge pružaju u zamenu za te troškove – načelno ne uzrokuje na štetu potrošača, u suprotnosti sa uslovom o dobroj veri, znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka proizašlim iz ugovora.

Odluka ESP

1. Član 4. stav 2. i član 5. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. aprila 1993. o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima treba tumačiti na način da zahtev prema kome ugovorna odredba treba da bude jasno i razumljivo sastavljena ne nalaže da u odredbama ugovora o potrošačkom zajmu, poput onih u glavnom postupku – o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori i u kojima se tačno utvrđuju iznosi troškova upravljanja zajmom i isplatne naknade na teret potrošača, njihov metod obračuna i momenat kada je potrebno da se one plate – takođe treba detaljno navesti sve usluge koje se pružaju u zamjenu za predmetne iznose.
2. Član 3. stav 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorna odredba o naknadi za upravljanje zajmom, poput one u glavnom postupku – koja ne omogućava da se nesumnjivo utvrdi koje se konkretne usluge pružaju u zamenu za te troškove – načelno ne uzrokuje na štetu potrošača, suprotno uslovu o dobroj veri, znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka proizašlim iz ugovora.

II.2.4. Predmet C-383/18 od 11. septembra 2019. godine¹⁵²

Zahtev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje člana 16. stava 1. Direktive 2008/48/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju izvan snage Direktive Saveta 87/102/EEZ (SL 2008., L 133, str. 66.)

Zahtev je upućen u okviru tri spora između društva Lexitor sp. z o.o (u daljem tekstu: Lexitor), s jedne strane, i društava Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo – Kredytowa im. Franciszka Stefczyka (u daljem tekstu: SKOK), Santander Consumer Bank S. A. (u daljem tekstu: Santander Consumer Bank) i mBank S. A. (u daljem tekstu: mBank), s druge strane, u vezi sa sniženjem ukupnih troškova potrošačkih kredita zbog njihove prevremene otplate.

Činjenično stanje

11 Povod za tri spora u glavnom postupku, koje je sud koji je uputio Zahtev spojio, je zaključenje ugovora o potrošačkom kreditu između potrošača, u smislu člana 3. tačke (a) Direktive 2008/48, te Santander Consumer Banka, SKOK-a i mBanka. Svaki od ugovora o kreditu predviđao je isplatu provizije predmetnoj bankarskoj instituciji u iznosu koji ne zavisi od trajanja navedenog ugovora, odnosno 1591,35 poljskih zlota (PLN) (oko 380 evra), 4845 PLN (oko 1150 evra) i 3070,40 PLN (oko 730 evra).

Prethodno pitanje

21 Svojim pitanjem sud koji je uputio Zahtev u suštini pita treba li član 16. stav 1. Direktive 2008/48 tumačiti na način da pravo na sniženje ukupnih troškova kredita u slučaju njegove prevremene otplate uključuje i troškove koji ne zavise od trajanju ugovora.

Rezonovanje suda (izvodi)

¹⁵² Presuda je dostupna na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-383/18>.

22 Član 16. stav 1. Direktive 2008/48, u vezi sa tačkom 39 njene uvodneizjave, predviđa pravo potrošača na prevremeno ispunjenje obaveza prema ugovoru i pravo na sniženje ukupnih troškova kredita koji se sastoje od kamata i troškova za preostalo trajanje ugovora.

23 Kad je reč o pojmu „ukupni troškovi kredita”, Član 3. tačka (g) navedene direktive definiše ga na način da on znači sve troškove, uključujući i kamate, provizije, takse ili bilo koju drugu vrstu naknade koju potrošač mora da plati u vezi sa ugovorom o kreditu i koji su poznati poveriocu, osim troškova javnog beležnika. Ta definicija ne sadrži, dakle, nikakvo ograničenje u pogledu trajanja predmetnog ugovora o kreditu.

24 U tom pogledu, kao što to očigledno proizlazi iz Zahteva za prethodnu odluku i navoda koje su podneli tuženi i u glavnom postupku kao i druge zainteresovane stranke u ovom predmetu, upućivanje na „preostalo trajanje ugovora” iz člana 16. stav 1. Direktive 2008/48 može da se tumači kao da znači da su troškovi sniženja ukupnih troškova kredita ograničeni na troškove koji obektivno zavise od trajanja ugovora ili koje poverilac prikazuje kao da se odnose na određenu fazu zaključivanja ili izvršenja ugovora, ili pak kao da pokazuje to da se metoda obračuna koja treba da se upotrebi u cilju tog sniženja sastoji od uzimanja u obzir svih troškova koje snosi potrošač, a potom umanjenja iznosa tih troškova srazmerno trajanju ugovora.

25 Komparativna analiza različitih jezičnih verzija člana 16. stava 1. Direktive 2008/48 ne omogućava određivanje tačnog dometa sniženja ukupnih troškova kredita koji se njime predviđa. [.....]

26 Međutim, prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, tu odredbu treba tumačiti ne samo s obzirom na njen tekst nego i s obzirom na kontekst te ciljeve propisa čiji je deo (videti u tom smislu presudu od 10. jula 2019., *Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände*, C-649/17, EU:C:2019:576, t. 37.).

27 Kad je reč o kontekstu, treba podsetiti na to da je član 8. Direktive 87/102, koja je stavljena van snage i zamenjena Direktivom 2008/48, predviđao da je potrošač, „u skladu sa pravilima koja su donele države članice, [...] ovlašćen na pravično sniženje ukupnih troškova kredita”.

28 Zbog toga treba utvrditi da je član 16. stav 1. Direktive 2008/48 konkretizovao pravo potrošača na sniženje troškova kredita u slučaju prevremene otplate, zamenivši opšti pojam „pravično sniženje” preciznijim pojmom „sniženje ukupnih troškova kredita” i dodavši da to sniženje mora da se odnosi na „kamate i troškove”.

29 Prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, cilj Direktive 2008/48 je da se osigura visoki stepen zaštite potrošača (videti u tom smislu presudu od 6. juna 2019., *Schyns*, C-58/18, EU:C:2019:467, t. 28. i navedenu sudsku praksu). Taj sistem zaštite počiva na ideji da se potrošač nalazi u podređenom položaju u odnosu na prodavca robe ili pružaoca usluge kad je reč o mogućnosti pregovaranja i nivou informacija (videti u tom smislu presudu od 21. aprila 2016., *Radlinger i Radlingerová*, C-377/14, EU:C:2016:283, t. 63.).

30 Kako bi se obezbedila ta zaštita, članom 22. stav 3. Direktive 2008/48 se nalaže državama članicama da osiguraju da se pravila koja se donesu u cilju sprovodenja te direktive ne mogu isključiti tekstrom ugovora.

31 Delotvornost prava potrošača na smanjenje ukupnog troška kredita bila bi umanjena ako bi se smanjenje kredita moglo ograničiti na uzimanje u obzir samo troškova koje je poverilac prikazao kao zavisne od trajanju ugovora, s obzirom na to da, kao što je to naveo nezavisni advokat u tački 54. svojeg mišljenja, banka troškove i njihovu raspodelu određuje jednostrano, a da zaračunavanje troškova može da uključuje određenu profitnu maržu.¹⁵³

¹⁵³ Mišljenje nezavisnog advokata je dostupno na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-383/18>.

32 Osim toga, kao što to ističe sud koji je uputio Zahtev, ograničenje mogućnosti smanjenja ukupnog troška kredita samo na troškove izričito povezane s trajanjem ugovora dovelo bi do opasnosti da potrošaču budu nametnuta veća jednokratna plaćanja u trenutku zaključenja ugovora o kreditu jer bi poverilac mogao da dođe u iskušenja da troškove koji zavise od trajanja ugovora smanji na najmanji mogući nivo.

33 Osim toga, kao što je to istaknuo nezavisni advokat u tačkama 53. i 55. svog mišljenja, manevarski prostor kojim raspolažu kreditne institucije u pogledu izdavanja računa i svoje unutarnje organizacije u praksi znatno otežava potrošaču ili sudu utvrđivanje troškova koji su obektivno povezani s trajanjem ugovora.

34 Treba dodati kako činjenica da uključivanje troškova koji ne zavise od trajanja ugovora u smanjenje ukupnog troška kredita ne dovodi poverioca u nepovoljniji položaj. Naime, treba podsetiti na to da su njegovi interesi uzeti u obzir, s jedne strane, u članu 16. stav 2. Direktive 2008/48 – kojim se u korist poverioca predviđa pravo na kompenzaciju za moguće troškove direktno povezane s prevremenim ispunjenjem obaveza prema ugovoru – i, s druge strane, u članu 16. stav 4. te direktive, koji državama članicama daje dodatnu mogućnost da osiguraju da kompenzacija bude prilagođena uslovima kreditiranja i tržišta kako bi se zaštitili interesi poverioca.

35 Na kraju, treba istaći da, u slučaju prevremene otplate kredita, poverilac vraća unapred pozajmljeni iznos, koji je tako dostupan za zaključenje, gde je to slučaj, novog ugovora o kreditu.

36 S obzirom na sva prethodna razmatranja, na prethodno pitanje treba odgovoriti da Član 16. stav 1. Direktive 2008/48 treba tumačiti na način da pravo potrošača na sniženje ukupnog troška kredita u slučaju prevremene otplate kredita uključuje sve troškove nametnute potrošaču.

Odluka ESP

Član 16. stav 1. Direktive 2008/48/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju izvan snage Direktive Saveta 87/102/EEZ treba tumačiti na način da pravo potrošača na sniženje ukupnog troška kredita u slučaju prevremene otplate kredita uključuje sve troškove nametnute potrošaču.

II.2.5. Predmet C- 186/16 od 20. septembra 2017. godine¹⁵⁴

Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima – Član 3. stav 1. i član 4. stav 2. – Ocena nepoštenosti ugovornih odredbi – Ugovor o kreditu zaključen u stranoj valuti – Kursni rizik koji u potpunosti snosi potrošač – Znatnija neravnoteža u pravima i obavezama stranaka, proizašlim iz ugovora – Vreme u kome se ocenjuje neravnoteža – Domet pojma odredbi koje su jasno i razumljivo sastavljene’ – Stepen informisanja koji banka mora da obezbedi”

Prethodna pitanja rumunskog suda:

1. Da li treba član 3. stav 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da znatniju neravnotežu u pravima i obavezama stranaka koje proizlaze iz ugovora treba ocenjivati strogo se držeći vremena zaključenja ugovora ili treba obuhvatiti i slučaj kada je tokom izvršenja ugovora sa

¹⁵⁴ Predmet Andriciuc i dr. Presuda je dostupna je na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-186/16>.

periodičnim ili stalnim obavezama protivčinidba potrošača, u poređenju sa onom na koju je bio obavezan u vreme zaključivanja ugovora, postala preveliko opterećenje zbog velikih promena deviznog kursa?

2. Da li treba smatrati da se jasno i razumljivo sastavljenom ugovornom odredbom u smislu člana 4. stava 2. Direktive 93/13 moraju predvideti samo razlozi koji su doveli do uključivanja navedene odredbe u ugovor i njen operativni mehanizam ili se njom moraju takođe predvideti sve moguće posledice zbog kojih može varirati cena koju potrošač plaća, na primer rizik deviznog kursa, te može li se s obzirom na Direktivu 93/13 smatrati da se obaveza banke da informiše klijenta u trenutku odobravanja kredita odnosi isključivo na kreditne uslove, odnosno na kamate, troškove i jemstva na teret korisnika kredita, i da pritom u takvu obavezu ne ulazi moguća aprecijacija ili deprecijacija strane valute?

3. Da li član 4. stav 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da izrazi „glavni predmet ugovora“ i „primerenost cene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i roba, na drugoj“ obuhvataju odredbu sadržanu u ugovoru o kreditu u stranoj valuti koji je zaključen između poslovног subjekta i potrošača, koja nije bila predmet pojedinačnih pregovora i na osnovu koje se kredit mora vratiti u istoj valuti?“

Rezonovanje suda (izvodi)

21. U predmetnom slučaju, s jedne strane, treba podsetiti da, čak i uz postojanje sudske prakse Suda koja rešava predmetno pravno pitanje, nacionalni sudovi imaju potpunu slobodu da se obrate Sudu kada to smatraju svrsishodnim, a da okolnost što je odredbe čije se tumačenje traži Sud već tumačio ne sprečava da Sud o tome ponovno odlučuje (presuda od 17. jula 2014., *Torresi*, C-58/13 i C-59/13, EU:C:2014:2088, t. 32. i navedena sudska praksa).

22. S druge strane, iako je isključivo sud koji je uputio Zahtev za prethodnu odluku dužan da izrazi pravni stav u vezi sa ocenom nepoštenosti ugovornih odredbi s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, Sud je nadležan da izvede kriterijume iz odredbi Direktive 93/13, u konkretnom slučaju člana 3. stav 1. i člana 4. stav 2., koje nacionalni sud može ili mora da primeni prilikom ispitivanja ugovornih odredaba s obzirom na te odredbe (videti u tom smislu presude od 21. marta 2013., *RWE Vertrieb*, C-92/11, EU:C:2013:180, t. 48., i od 23. aprila 2015., *Van Hove*, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 28.).[23...43]

44. Kada je reč o obavezi transparentnosti ugovornih odredbi, koja proizlazi iz člana 4. stav 2. Direktive 93/13, Sud je istakao da se ta obaveza, koja je takođe istaknuta u članu 5. te direktive, ne može ograničiti isključivo na razumljivost ugovornih odredbi u formalnom i jezičkom smislu, nego da, naprotiv – s obzirom na to da sistem zaštite uspostavljen pomenutom direktivom počiva na ideji da se potrošač nalazi u slabijem položaju u odnosu na prodavca robe ili pružaoca usluge, naročito u pogledu stepena obaveštenosti – navedenu obavezu jasnog i razumljivog sastavljanja ugovornih odredbi i, shodno tome, transparentnosti koja se utvrđuje Direktivom treba shvatiti u širem smislu (videti u tom smislu presude od 30. aprila 2014., *Kásler i Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 71. i 72., i od 9. jula 2015., *Bucura*, C-348/14, neobjavljena, EU:C:2015:447, t. 52.).

45. Iz navedenog sledi da zahtev prema kome ugovorna odredba mora da bude jasno i razumljivo sastavljena podrazumeva obavezu da ugovor transparentno izloži konkretno funkcionisanje mehanizma na koji upućuje navedena odredba kao i, ako je to potrebno, odnos između tog mehanizma i mehanizma utvrđenog drugim odredbama, tako da taj potrošač na osnovu

tačnih i razumljivih kriterijuma bude u stanju da proceni ekonomske posledice koje iz toga za njega proizlaze (presude od 30. aprila 2014., *Kásler i Káslemné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 75., i od 23. aprila 2015., *Van Hove*, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 50.).

46 Sud koji je uputio Zahtev mora da ispita to pitanje s obzirom na sve relevantne elemente činjeničnog stanja, uključujući oglašavanje i obaveštenja koja je davalac kredita učinio dostupnim u toku pregovora o zaključenju ugovora o zajmu (videti u tom smislu presudu od 26. februara 2015., *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 75.).

47 Konkretnije, na nacionalnom sudu je da proveri, kada razmatra sve okolnosti zaključenja ugovora, da li su u predmetnom slučaju potrošaču bili saopšteni svi elementi koji bi mogli imati uticaj na domet njegove obaveze, a na osnovu kojih on može da oceni naročito ukupnu cenu svojega zajma. Odlučujuću ulogu u toj oceni ima, s jedne strane, pitanje jesu li odredbe sastavljene jasno i razumljivo, tako da prosečnom potrošaču, odnosno uobičajeno obaveštenom potrošaču koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, omogućavaju da proceni tu cenu i, s druge strane, okolnost povezana sa nenavođenjem u ugovoru o kreditu informacija koje se smatraju bitnim s obzirom na prirodu robe ili usluga koje su predmet tog ugovora (videti u tom smislu presudu od 9. jula 2015., *Bucura*, C-348/14, neobjavljena, EU:C:2015:447, t. 66.).

48 Osim toga, ustaljena je sudska praksa Suda da je informisanje pre zaključenja ugovora, o ugovornim uslovima i posledicama zaključivanja, od suštinske važnosti za potrošača. On naročito na osnovu te informacije donosi odluku o tome da li želi ili ne želi da bude obavezan uslovima koje su prethodno sastavili prodavac robe ili pružalač usluge (presuda od 21. marta 2013., *RWE Vertrieb*, C-92/11, EU:C:2013:180, t. 44., kao i od 21. decembra 2016., *Gutiérrez Naranjo i dr.*, C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 50.).

Odluka ESP

1. **Član 4. stav 2. Direktive Saveta 93/13/EEZ od 5. aprila 1993. o nepoštenim uslovima u potrošačkim ugovorima treba tumačiti na način da pojам „glavni predmet ugovora” u smislu te odredbe obuhvata ugovornu odredbu, poput one o kojoj je reč u glavnom postupku, sadržanu u ugovoru o zajmu u stranoj valuti, o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo i u skladu sa kojom zajam mora da se vratи u istoj stranoj valuti kao u onoj u kojoj je ugovor o zajmu zaključen s obzirom na to da se tom odredbom utvrđuje bitna obaveza koja određuje taj ugovor. Iz navedenog sledi da se ta odredba ne može smatrati nepoštenom ako je jasno i razumljivo sastavljena.**

2. **Član 4. stav 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da Zahtev prema kome ugovorna odredba mora da bude jasno i razumljivo sastavljena podrazumeva da, u slučajevima ugovora o kreditu, finansijske institucije moraju korisnicima kredita da pruže dovoljno informacija kako bi mogli da donose razborite i informisane odluke. U tom pogledu taj Zahtev znači da ugovornu odredbu prema kojoj se zajam mora vratiti u istoj valuti kao u onoj u kojoj je ugovor o zajmu zaključen potrošač mora razumeti u formalnom i u gramatičkom smislu, ali takođe i u pogledu njenog konkretnog dometa, u smislu da prosečan potrošač, koji je uredno obavešten i postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, može ne samo da zna za mogućnost aprecijacije ili deprecijacije strane valute u kojoj je ugovor o zajmu zaključen, već može i da proceni potencijalno značajne ekonomske posledice koje bi takva odredba mogla da ima za njegove finansijske obaveze. Na nacionalnom sudu je da s tim u vezi izvrši potrebne provere.**

3. Član 3. stav 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da nepoštenost ugovorne odredbe treba oceniti s obzirom na vreme zaključenja predmetnog ugovora, uzimajući u obzir sve okolnosti za koje je pružalač usluga mogao da zna u to vreme i koje su mogle da utiču na naknadno izvršenje pomenutog ugovora. Na sudu koji je uputio Zahtev je da proceni, s obzirom na sve okolnosti glavnog postupka i uzimajući u obzir naročito stručnost i znanja pružaoca usluge, u ovom slučaju banke, u vezi sa mogućim promenama kursa i rizicima svojstvenim zaključenju ugovora o zajmu u stranoj valuti, postojanje eventualne neravnoteže u smislu spomenute odredbe.

III PRAVO REPUBLIKE SRBIJE

III.1. Izvori prava:

III.1.1. Zakon o obligacionim odnosima¹⁵⁵

Određenje ugovora o kreditu:

Član 1065. (određenje ugovora o kreditu) glasi: Ugovorom o kreditu banka se obavezuje da korisniku kredita stavi na raspolaganje određeni iznos novčanih sredstava, na određeno ili neodređeno vreme, za neku namenu ili bez utvrđene namene, a korisnik se obavezuje da banchi plaća ugovorenou kamatu i dobijeni iznos novca vrati u vreme i na način kako je utvrđeno ugovorom.

Osnovna načela ZOO:

Član 10. (autonomija volje):

Strane u obligacionim odnosima su slobodne, u granicama prinudnih propisa, javnog poretku i dobrih običaja, da svoje odnose urede po svojoj volji.

Član 11. (načelo ravnopravnosti strana):

Strane u obligacionom odnosu su ravnopravne.

Član 12. (načelo savesnosti i poštenja):

U zasnivanju obligacionih odnosa i ostvarivanju prava i obaveza iz tih odnosa strane su dužne da se pridržavaju načela savesnosti i poštenja.

Član 13. (zabrana zloupotrebe prava):

Zabranjeno je vršenje prava iz obligacionih odnosa protivno cilju zbog koga je ono zakonom ustanovljeno ili priznato.

Član 15. (načelo jednake vrednosti davanja):

(1) U zasnivanju dvostranih ugovora strane polaze od načela jednake vrednosti uzajamnih davanja

(2) Zakonom se određuje u kojim slučajevima narušavanje toga načela povlači pravne posledice.

Član 16. (zabrana prouzrokovanja štete):

¹⁵⁵ Zakon o obligacionim odnosima, „Sl. Sl. list SFRJ”, br. 29/78, 39/85, 45/89 - US, 57/89, „Sl. list SRJ”, br. 31/93, 22/99 - dr. propis, 23/99 - ispravka, 35/99 - dr. propis, 44/99 - dr. propis, „Sl. glasnik RS”, broj 18/20).

Svako je dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugom prouzrokovati šteta.

Član 18. (ponašanje u izvršavanju obaveza i ostvarivanju prava):

(1) Strana u obligacionom odnosu dužna je da u izvršavanju svoje obaveze postupa sa pažnjom koja se u pravnom prometu zahteva u odgovarajućoj vrsti obligacionih odnosa (pažnja dobrog privrednika, odnosno pažnja dobrog domaćina)

(2) Strana u obligacionom odnosu dužna je da u izvršavanju obaveze iz svoje profesionalne dejavnosti postupa s povećanom pažnjom prema pravilima struke i običajima (pažnja dobrog stručnjaka)

(3) Strana u obligacionom odnosu dužna je da se u ostvarivanju svog prava uzdrži od postupka kojim bi se otežalo izvršenje obaveze druge strane.

Član 19. (rešavanje sporova na miran način):

Strane u obligacionom odnosu nastojaće da sporove rešavaju usaglašavanjem, posredovanjem ili na drugi miran način.

Član 21. (primena dobrih poslovnih običaja):

(1) Strane u obligacionoim odnosima dužne su da u pravnom prometu postupaju u skladu sa dobrim poslovnim običajima.

(2) Na obligacione odnose primenjuju se uzanse ako su strane u obligacionim odnosima ugovorile njihovu primenu ili ako iz okolnosti proizlazi da su njihovu primenu htele.

Nevažnost ugovora - ništavi ugovori

Član 103. (ništavost):

(1) Ugovor koji je protivan prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima je ništav ako cilj povredjenog pravila ne upućuje na neku drugu sankciju ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo.

(2) Ako je zaključenje određenog ugovora zabranjeno samo jednoj strani, ugovor će ostati na snazi ako u zakonu nije što drugo predviđeno za određeni slučaj, a strana koja je povredila zakonsku zabranu snosiće odgovarajuće posledice.

član 105. (delimična ništavost)

(1) Ništavost neke odredbe ugovora ne povlači ništavost i samog ugovora, ako on može opstati bez ništave odredbe, i ako ona nije bila ni uslov ugovora ni odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor zaključen.

(2) Ali će ugovor ostati na snazi čak i ako je ništava odredba bila uslov ili odlučujuća pobuda ugovora u slučaju kad je ništavost ustanovljena upravo da bi ugovor bio oslobođen te odredbe i važio bez nje.

Opšti uslovi formularnih ugovora

Član 142. (obaveznošć):

(1) Opšti uslovi odrđeni od strane jednog ugovarača, bilo da su sadržani u formularnom ugovoru, bilo da se na njih ugovor poziva, dopunjaju posebne pogodbe utvrđene među ugovaračima u istom ugovoru, i po pravilu obavezuju kao ove.

(2) Opšti uslovi moraju se objaviti na uobičajeni način.

(3) Opšti uslovi obavezuju ugovornu stranu ako su joj bili poznati ili morali biti poznati u času zaključenja ugovora.

(4) U slučaju neslaganja opštih uslova i posebnih pogodbi važe ove poslednje.

Član 143. (ništavost nekih odredbi opštih uslova):

(1) Ništave su odredbe opštih uslova koje su protivne samom cilju zaključenog ugovora ili dobrim poslovnim običajima, čak i ako su opšti uslovi koji ih sadrže odobreni od nadležnog organa.

(2) Sud može odbiti primenu pojedinih odredbi opštih uslova koje lišavaju drugu stranu prava da stavi prigovor, ili onih na osnovu kojih ona gubi prava iz ugovora ili gubi rokove, ili koje su inače nepravične ili preterano stroge prema njoj.

III.1.2. Zakon o zaštiti potrošača iz 2014 godine¹⁵⁶

Nepopravične ugovorne odredbe

Član 41 (zahtev javnosti)

Ugovorna odredba obavezuje potrošača ako je izražena jednostavnim, jasnim i razumljivim jezikom i ako bi je shvatio razuman čovek potrošačevog znanja i iskustva.

Trgovac je dužan da sa sadržajem ugovorne odredbe upozna potrošača pre zaključenja ugovora, na način koji s obzirom na upotrebljeno sredstvo komunikacije potrošaču pruža stvarnu mogućnost da se upozna sa sadržinom odredbe.

Ugovorna odredba obavezuje potrošača ako je potrošač na nju pristao.

Ugovorna odredba čiju je sadržinu odredio trgovac na način koji navodi da je potrošač pristao na nju, osim ako izričito ne naglasi da odredbu nije prihvatio, ne obavezuje potrošača.

Član 42. (tumačenje ugovornih odredaba):

Nejasne odredbe ugovora između potrošača i trgovca tumače se u korist potrošača.

Član 43 (nepopravična ugovorna odredba):

Nepopravične ugovorne odredbe su ništave.

Nepopravična ugovorna odredba je svaka odredba koja, protivno načelu savesnosti i poštenja, ima za posledicu značajnu nesrazmeru u pravima i obavezama ugovornih strana na štetu potrošača.

Kriterijumi na osnovu kojih se utvrđuje da li je određena odredba ugovora nepopravična su:

- 1) priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi;
- 2) okolnosti pod kojima je ugovor zaključen;
- 3) ostale odredbe istog ugovora ili drugog ugovora sa kojim je ugovor u vezi;
- 4) način na koji je postignuta saglasnost o sadržini ugovora i način na koji je potrošač obavešten o sadržini ugovora.

Član 44 (ugovorne odredbe koje se smatraju nepopravičnim ugovornim odredbama):

Ugovorne odredbe smatraju se nepopravičnim bez obzira na okolnosti pojedinačnog slučaja ako imaju za predmet ili posledicu:

1) isključenje ili ograničenje odgovornosti trgovca za slučaj smrti ili telesnih povreda potrošača usled činjenja ili nečinjenja trgovca;

2) ograničenje obaveze trgovca da izvrši, odnosno preuzme obaveze koje je u njegovo ime ili za njegov račun preuzeo punomoćnik, odnosno nalogoprimec ili povezivanje obaveze trgovca da izvrši, odnosno preuzme obaveze koje je u njegovo ime ili za njegov račun preuzeo punomoćnik, odnosno nalogoprimec sa uslovom čije ispunjenje zavisi isključivo od trgovca;

3) isključenje ili ograničenje prava potrošača da pokrene određeni postupak ili da upotrebi određeno pravno sredstvo za zaštitu svojih prava, a naročito nametanje obaveze potrošaču da sporove rešava pred arbitražom na način koji je u suprotnosti sa odredbama ovog zakona;

¹⁵⁶ Zakon o zaštiti potrošača, „Sl. glasnik RS” br. 62/2014, 6/2016, 44/2018. Ovaj zakon je prestao da važi 19. decembra 2021. godine, kada počinje da se primenjuje novi Zakon o zaštiti potrošača, „Sl. glasnik RS” br. 88/2021.

4) sprečavanje ili ograničavanje mogućnosti da se potrošač upozna sa dokazima ili prebacivanje tereta dokazivanja na potrošača u slučaju kada je teret dokazivanja na trgovcu, u skladu sa zakonom;

5) određivanje mesne nadležnosti suda van prebivališta, odnosno boravišta potrošača.

Nepravičnom ugovornom odredbom iz stava 1. ovog člana smatra se i ugovorna odredba na osnovu koje trgovac ima:

1) isključivo pravo da utvrdi da li su isporučena roba ili pružene usluge u skladu sa ugovorom;

2) isključivo pravo tumačenja ugovornih odredaba.

Član 45 (ugovorne odredbe za koje se prepostavlja da su nepravične ugovorne odredbe ako se ne dokaže drugačije):

Ugovorne odredbe za koje se prepostavlja da su nepravične ugovorne odredbe ako se ne dokaže drugačije su odredbe čiji je predmet ili posledica:

1) ograničenje ili isključenje prava potrošača prema trgovcu ili trećoj strani u slučaju potpunog ili delimičnog neispunjerenja bilo koje ugovorne obaveze trgovca, uključujući ograničenje ili isključenje prava potrošača da prebije potraživanje koje ima prema trgovcu sa potraživanjem koje trgovac ima prema potrošaču;

2) davanje ovlašćenja trgovcu da zadrži sve što je primio od potrošača u slučaju da potrošač povredi ugovornu obavezu ili odbije da zaključi ugovor, ako isto pravo nije garantovano potrošaču;

3) obavezivanje potrošača koji je povredio ugovornu obavezu da trgovcu plati naknadu u iznosu koji značajno premašuje iznos pretrpljene štete;

4) pravo trgovca da jednostrano raskine ugovor u bilo kom trenutku, ako isto pravo nije garantovano potrošaču;

5) pravo trgovca da jednostrano raskine ugovor zaključen na neodređeno vreme bez ostavljanja primerenog otkaznog roka, osim u slučaju ako potrošač ne izvršava svoje ugovorne obaveze;

6) prečutno produženje ugovora zaključenog na određeno vreme, ako je potrebno da potrošač izjavi da ne pristaje na produženje ugovora u roku koji je neprimereno dugačak u odnosu na rok na koji je ugovor zaključen;

7) pravo trgovca da na bilo koji način poveća ugovorenu cenu, ako nije ugovorenopravo potrošača da u tom slučaju raskine ugovor;

8) obavezivanje potrošača da izvrši sve svoje ugovorne obaveze u slučaju da trgovac ne izvrši svoje ugovorne obaveze u celosti;

9) davanje ovlašćenja trgovcu da prenese svoje ugovorne obaveze na treće lice bez saglasnosti potrošača;

10) ograničavanje prava potrošača da preprodara robu ograničavanjem prenosivosti garancije koju je dao trgovac;

11) davanje ovlašćenja trgovcu da jednostrano menja sadržinu ugovornih odredaba, uključujući obeležja robe ili usluga;

12) jednostrana izmena ugovornih odredaba koje su potrošaču saopštene na trajnom nosaču zapisa, saopštavanjem novih odredaba sa kojima se potrošač nije saglasio putem sredstava komunikacije na daljinu.

III.1.2.a) Zakon o zaštiti potrošača iz 2021. godine¹⁵⁷

Članovi 40-44. Zakona odgovaraju članovima 41-45 Zakona iz 2014. godine.

III.1.3. Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga¹⁵⁸

Član 2. (definicije)

Član 2. stav 1. tačka 10): ugovor o kreditu ima značenje utvrđeno u zakonu kojim se uređuju obligacioni odnosi;

Član 2. stav 1. tačka 21): godišnja efektivna kamatna stopa i efektivna stopa lizing naknade (u daljem tekstu: efektivna kamatna sopa) iskazuju ukupne troškove kredita i drugih finansijskih usluga koje plaća, odnosno prima korisnik tih usluga, pri čemu su ti troškovi izraženi kao procenat ukupnog iznosa ovih usluga na godišnjem nivou;

Član 2. stav 1. tačka 24): profesionalna pažnja je povećana pažnja i veština koja se u pravnom prometu osnovano očekuje od davaoca finansijske usluge u poslovanju s korisnicima, u skladu s pravilima struke, dobrim poslovnim običajima i načelom savesnosti i poštenja;

Član 4. (odnos prema drugim propisima)

Član 4. stav 1: Na pitanja zaštite korisnika koja nisu uređena ovim zakonom primenjuju se odredbe propisa kojima se uređuje poslovanje banaka, finansijski lizing i zaštita podataka o ličnosti, kao i odredbe zakona kojim se uređuju obligacioni odnosi.

Član 5. Osnovna načela zaštite korisnika, u smislu ovog zakona, jesu sledeća: 1) pravo na ravnopravni odnos s davaocem finansijske usluge, 2) pravo na zaštitu od diskriminacije, 3) pravo na informisanje, 4) pravo na određenost ili odredivost ugovorne obaveze, 5) pravo na zaštitu prava i interesa.

Član 6. (oglašavanje): finansijske usluge moraju se oglašavati na jasan i razumljiv način, a oglašavanje ne može sadržati netačne informacije, odnosno informacije koje mogu stvoriti potrešnu predstavu o uslovima pod kojima korisnik koristi ove usluge.

Narodna banka Srbije može propisati bliže uslove oglašavanja finansijskih usluga.¹⁵⁹

Članovi 9-10. (opšti uslovi poslovanja)

Član 9. glasi: Opštim uslovima poslovanja davalaca finansijskih usluga, u smislu ovog zakona, smatraju se uslovi poslovanja koji se primenjuju na korisnike, uslovi za uspostavljanje odnosa između korisnika i davaoca finansijske usluge i postupak komunikacije između njih, kao i uslovi za obavljanje poslovanja između korisnika i davaoca ove usluge.

Opštim uslovima poslovanja davalac finansijske usluge je dužan da obezbedi primenu dobrih poslovnih običaja, dobru poslovnu praksu i fer odnos prema korisniku, kao i usklađenost ovih uslova s propisima.

Opšti uslovi poslovanja obuhvataju i akte kojima se utvrđuju naknade i drugi troškovi koje davalac finansijskih usluga naplaćuje korisnicima (npr. tarifa naknade).

Član 10. glasi: Davalac finansijske usluge dužan je da na vidnom mestu u poslovnim prostorijama u kojima nudi usluge korisnicima i na Internet stranici obezbedi da se korisnik upozna

¹⁵⁷ Zakon o zaštiti potrošača, „Sl. glasnik RS“ br. 88/2021. Zakon je počeo da se primenjuje 19. decembra 2021. godine, osim pravila o vanudskskom rešavanju sporova (čl. 149-169) koje stupaju na snagu 19. marta 2022. godine.

¹⁵⁸ Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga, „Sl. glasnik RS“ br. 36/2011 i 39/2014.

¹⁵⁹ Narodna banka Srbije je donela Odluku o bližim uslovima oglašavanja finansijskih usluga, koja je objavljena u „Sl. glasnik RS“ br. 15/2019.

sa opštim uslovima poslovanja na srpskom jeziku i to najkasnije 15 dana pre početka njihove primene.

Davalac finansijske usluge dužan je da korisniku pruži odgovarajuća objašnjenja i instrukcije koji se odnose na primenu opštih uslova poslovanja u vezi sa određenom finansijskom uslugom kao i da mu, na njegov zahtev, u pismenoj formi ili na drugom trajnom nosaču podataka, dostavi te uslove bez odlaganja.

Član 11. (godišnja efektivna kamatna stopa): Efektivna kamatna stopa je diskontna stopa koja izjednačava, na godišnjoj osnovi, sadašnje vrednosti svih novčanih tokova, odnosno sadašnje vrednosti svih novčanih primanja sa sadašnjim vrednostima svih novčanih izdataka po osnovu korišćenja finansijskih usluga a koji su poznati u momentu iskazivanja ove stope.

Novčani tokovi iz stava 1. ovog člana uključuju:

- sve otplate i isplate kredita /lizinga/ depozita;
- troškove koje korisnik finansijskih usluga plaća (npr. kamate, naknade, porezi i sl) odnosno pogodnosti koje prima (kamate i druge bezuslovne pogodnosti);
- troškove u vezi sa sporednim uslugama koje predstavljaju uslov za korišćenje finansijske usluge, odnosno za njen korišćenje na određeni način (npr. troškovi osiguranja čivota, imovina i lica i dr.)

- Ako je uslov za korišćenje finansijske usluge otvaranje računa, u novčane tokove iz stava 1. ovog člana uključuju se i troškovi otvaranja i vođenja tog računa, ako i svi troškovi u vezi sa izvršenjem tih novčanih tokova.

U novčane tokove iz stava 1. ovog člana ne uključuju se:

- troškovi nastali zbog nepoštovanja ugovornih odredaba;
- troškovi u vezi s kupovinom robe nastali nezavisno od toga da li se plaćanje vrši gotovinski ili na drugi način.

Obračun efektivne kamatne stope zasniva se na sledećim pretpostavkama:

- da će ugovor o finansijskoj usluzi ostati na snazi tokom ugovorenog perioda;
- da će ugovorne strane ispuniti svoje ugovorne obaveze i da će to učiniti u rokovima navedenim u ugovoru;
- da će nominalna kamatna sopa i ostali troškovi ostati nepromenjeni do kraja trajanja ugovora.

Banka i davalac lizinga su dužni da efektivnu kamatnu stopu obračunavaju na jedinstven, propisani način radi poređenja istovrsnih ponuda različitih davalaca finansijskih usluga.

Narodna banka Srbije bliže utvrđuje uslove i način obračuna efektivne kamatne stope.¹⁶⁰

Član 17. (obaveštavanje korisnika u predugovornoj fazi)

Član 17. stav 4. tačka 8) glasi: efektivnu kamatnu stopu i ukupan iznos koji korisnik treba da plati, odnosno koji treba da mu se isplati a prikazan je na reprezentativnom primeru u kome su naznačeni svi elementi na osnovu kojih je taj iznos obračunat;

Član 17. stav 4. tačka 10) glasi: vrstu i visinu svih naknada i drugih troškova koji padaju na teret korisnika kredita, uz određenje da li su fiksni ili promenljivi, a ako su promenljivi - periode u kojima će se menjati i način izmene;[.....]

Član 19 (sadržaj ugovora o kreditu)

Član 19. stav 1. tačka 12) glasi: vrstu i visinu svih naknada koje padaju na teret korisnika kredita uz određenje da li su fiksne ili promenljive, a ako su promenljive - periode u kojima će ih banka menjati, kao i vrstu i visinu drugih troškova (porezi, naknade nadležnim organima i dr.);

¹⁶⁰ Odluka o uslovima i načinim obračuna efektivne kamatne stope i izgledu i sadržini obrazaca koji se uručuju korisniku, „Sl. glasnik RS”, br. 65/2011 i 62/2018.

Član 19. stav 3. glasi: **Kod ugovora o kreditu - kamatna stopa, naknade i drugi troškovi, ako su promenljivi, moraju zavisiti od ugovornih elemenata koji se zvanično objavljaju** (referentna kamatna stopa, indeks potrošačkih cena i dr.) i **čija je priroda takva da na promenu njihove vrednosti ne može uticati jednostrana volja nijedne od ugovornih strana.**

Član 25. (obrazac plana otplate i pregleda obaveznih elemenata) glasi: Narodna banka Srbije propisuje formu i sadržinu obrasca plana otplate kredita/lizinga/isplate depozita i pregleda obaveznih elemenata kredita/lizinga/isplate depozita.¹⁶¹

III 2. Propisi kojima se uređuje računovodstveno-finansijsko poslovanje

U računovodstvenoj praksi Republike Srbije troškovi obrade kredita su sastavi deo efektivne kamatne stope. Kao takvi, oni predstavljaju prihod od kamate ako se naplaćuju unapred. Vremenski se ovi prihodi razgraničavaju na računu 493 u skladu sa Odlukom o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za banke¹⁶² i relevantnim međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MSFI 7), a predstavljaju odbitnu stavku kredita i potraživanja u aktivi.¹⁶³ Unapred uplaćeni iznos se računovodstveno tretira kao prihod od kamate i evidentira se kao i nominalna kamatna stopa u okviru istog računa grupe 700.¹⁶⁴

U praksi, efektivna kamatna stopa se ne vidi u anuitetnom planu otplate, dok se samo u ugovoru (ili predugovoru) vidi kao trošak obrade kredita. U anuitetnom planu se iskazuje samo nominalna kamatna stopa, dok banka smanjuje svoje obaveze sukcesivno, a što prati plan otplate kredita. To znači da se troškovi obrade kredita evidentiraju kao prihod od kamate zajedno sa nominalnom kamatnom stopom.

U situaciji kada banka unapred naplati troškove obrade kredita ona ih raspodeljuje (razgraničava) na vreme u kome treba da se opredeli prema svom stvarnom nastanku (dospeću). U računovodstveno-finansijskoj praksi banaka se, stoga, unapred naplaćeni prihod umanjuje postepeno sa periodom kada dospeva za plaćanje i realna kamata (nominalna) i glavnica, pa banke svoju obavezu smanjuju sukcesivno u toku vremena (obaveza banke može biti npr. održavanje računa).

Imajući u vidu navedeno, a da bi se izbegli problemi koji se mogu javiti u praksi, na primer, kod prevremene otplate kredita, banka bi trebalo da ima specifikaciju troškova kredita sa kojima zadužuje klijenta. Pod tim se ne podrazumeva njihovo dokazivanje, već potreba da banka u svakom trenutku zna o kojim se troškovima radi kako bi mogla da zaduži klijenta.

U praksi (kako kod nas tako i u inostranstvu) naknade troškova kredita se određuju kako u nominalnom tako i u procenualnom iznosu. U prvom slučaju svaki trošak ima svoju vrednost i

¹⁶¹ Odluka o uslovima i načinom obračuna efektivne kamatne stope i izgledu i sadržini obrazaca koji se uručuju korisniku, „Sl. glasnik RS”, br. 65/2011 i 62/2018.

¹⁶² „Službeni glasnik RS”, broj 93/2020. Isti princip u pogledu vremenskog razgraničenja je primenjivan i u prethodnom periodu u skladu sa Odlukom o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za banke (“Službeni glasnik RS”, broj 71/2014, 135/2015, 101/2017 i 13/2019).

¹⁶³ Članom 24. Zakona o računovodstvu (“Službeni glasnik RS”, broj 73/2019 i 44/2021-dr. zakon) definisano je da za priznavanje, vrednovanje, prezentaciju i obelodanjivanje pozicija u finansijskim izveštajima velika pravna lica, pravna lica koja imaju obavezu sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja (matična pravna lica), javna društva, odnosno društva koja se pripremaju da postanu javna, u skladu sa zakonom kojim se uređuje tržište kapitala, nezavisno od veličine primenjuju MSFI. Tekst standarda dostupan je na internet stranici: https://www.mfin.gov.rs/upload/media/dSWffw_6015e6a2a7975.pdf, 26.12.2021.

¹⁶⁴ Grupa računa na kojima se prema Odluci o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za banke vode prihodi od kamata po osnovu kredita.

bio bi vidljiv u specifikaciji naknade troškova¹⁶⁵ (npr. trošak za održavanje računa). Prema predlogu nove Direktive o potrošačkim kreditima koju je Evropska komisija usvojila u junu mesecu 2021. godine, zemlje članice bi trebale da taj trošak ograniče svojim propisima na neki najviši nivo.¹⁶⁶

III. 3. Odabrani stavovi pravne nauke o relevantnim načelima Zakona o obligacionim odnosima

Načelne norme, pre svih načelo autonomije volje, načelo ravnopravnosti strana ugovornica, načelo savesnosti i poštenja kao i načelo jednakе vrednosti davanja imaju izuzetan značaj u ugovornom pravu. Njihova je uloga naročito važna u rešavanju spornih situacija u ugovornim odnosima zato što daju mogućnost sudiji da reši sporni odnos ne pozivanjem na konkretnе zakonske norme, već pozivanjem na načelna i osnovna, temeljna načela ugovornog prava. U najvećem broju slučajeva sud se poziva na načelne norme u situacijama kada želi da zaštitи osnovne vrednosti društva, određena Ustavom zajemčena prava građana koja mogu biti povredena u ugovornim odnosima pozivanjem na načelo autonomije volje i slobode ugovaranja (tzv. negativna sloboda ugovaranja).

Načelo autonomije volje je u Zakonu o obligacionim odnosima (dalje: ZOO) ograničeno prinudnim propisima, javnim poretkom i dobrim običajima.

Ograničenje prinudnim propisima: Kad zakon propisuje načelo slobodnog uređenja obligacionih odnosa koji ne smeju da budu suprotni prinudnim propisima, profesor profesor Vizner navodi da s tim u vezi treba imati u vidu sledeće:

prvo - da se pod prinudnim propisima ne podrazumevaju samo imperativni propisi iz oblasti građanskog, krivičnog, privrednog, upravnog i drugih grana prava u slučaju da oni izričito zabranjuju zaključenje određenih ugovora, zbog zaštite određenih opštedoruštvenih interesa;¹⁶⁷

drugo - da se kao prinudni propisi smatraju i oni koji, doduše, ne predviđaju zabranu zaključenja određenih ugovora svojim izričitim propisivanjem, već se ta zabrana ugovaranja može uvideti iz same svrhe, samog smisla koji je zakonodavac imao u vidu kao smernicu pri njegovom donošenju;¹⁶⁸

treće - da pri odlučivanju o imperativnosti ili dispozitivnosti prirode nekog pravnog propisa nije odlučujuće da je uz propisanu zabranu ugovaranja istovremeno predviđena i sankcija ništavosti ili samo zabrana ugovaranja bez sankcije.¹⁶⁹

Ovako shvaćena suprotnost „prinudnim propisima”, navodi Vizner, je pravna nedozvoljenost (*contra legem*) za razliku od moralne nedozvoljenosti (*contra bonos mores*), koja se sastoji u suprotnosti sa pravilima morala datog društva.¹⁷⁰

Kada je o pravnoj nedozvoljenosti reč, tada se ima u vidu, na primer, zabrana sticanja prava svojine na stvarima koje su van prometa; sticanje prava svojine na stvarima koje su u ograničenom prometu zbog ograničenja u pogledu subjekata ugovaranja; zabrana ugovaranja izvršenja

¹⁶⁵ Kao primer dobre prakse navodimo Specifikaciju cena i usluga Dojče banke, dostupno na: <https://www.deutsche-bank.de/dam/deutschebank/de/shared/pdf/List-of-Prices-and-Services-Deutsche-Bank-AG.pdf>

¹⁶⁶ Tekst Predloga Direktive o potrošačkim kreditima dostupan je na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2021%3A347%3AFIN>.

¹⁶⁷ B. Vizner, Komentar člana 10. Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb, 1978. godine, Knjiga prva, str. 54.

¹⁶⁸ B. Vizner, str. 54-55.

¹⁶⁹ B. Vizner, str. 55.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

krivičnog dela itd. Za razliku od ovih zabrana koje su konkretnе prirode, zabrana ugovaranja suprotnо dobrim običajima je apstraktne prirode i ima u vidу ugovaranja koja su protivna pravilima moraša.

Ograničenje pravilima mora: Pod moralnim normama, kako navodi profesor Vizner, podrazumevaju se takva pravila o poštenim i kreponim¹⁷¹ odnosima koji su utvrđeni tradicijom, koja nije neko propisao već ih spoznajemo po svojoj prirodnoj intuiciji, instiktivnoj spoznaji, te ih priznajemo nezavisno od bilo koga, zbog čega ova pravila nisu prinudnog karaktera kao što su to pravne norme, već njihova povreda podleže samo moralnoj sankciji. Nama je, naime, poznato i svesni smo toga da je u smislu neke moralne (ili konvencionalne) norme potrebno da učinimo to i to, odnosno da to i to propustimo da učinimo, ali se ovo činjenje ili nečinjenje temelji samo na nekoj unutrašnjoj dužnosti, na našoj savesti, pa od naše dobre volje zavisi hoćemo li to učiniti ili propustiti ili nećemo, da bi se zatim podvrgli društvenoj kritici, osudi, koja može ali ne mora na nas da utiče pozitivno.¹⁷² Dalje, navodi Vizner, moralne i pravne norme nisu sasvim odvojene, međusobno izolovane društvene norme koje nastaju, održavaju se i prestaju bez ikakvog međusobnog uticaja, već konkretno društvo, stvarajući pravne norme, i te kako prihvata i sankcioniše i one moralne norme koje su u skladu sa njegovim ciljevima i interesima.

Iz toga proizlazi da se pod moralnim zahtevom ili moralnom dužnošću podrazumeva zahtev da se pojedinac ponaša savesno i osećajno kako bi, u konkretnom slučaju i po postojećem shvatanju datog društva, bilo pošteno, nesebično i pravedno. Pri tom, važno je da se ima u vidu da se ovakvo vanpravno ocenjivanje konkretnog slučaja ne odnosi na neki sadržaj pojedinog zakonskog pravnog propisa, jer na taj sadržaj moral nema nikakav uticaj, već na njegovu primenu, odnosno, bolje rečeno, na kontrolu posledica koje nastaju primenom određenog propisa.¹⁷³

Moralne norme, etičko postupanje je od bitnog značaja za obligacione odnose, pa tako i za ugovore, jer zahtevi morala i poštenja (naročito načelo savesnosti i poštenja) suzbijaju formalizam primene propisa.¹⁷⁴ Naime, pravilna primena pravnih pravila na pravne odnose parničnih stranaka zavisi od potpunog i pravilno utvrđenog činjeničnog stanja u sporu. Odluku o tužbi odnosno o tužbenom zahtevu sud donosi tako što izvodi sudske silogizam - on subsumira relevantne činjenice pod dispoziciju merodavnog prava i to onu na čiju se pravnu posledicu tužilac u tužbenom zahtevu poziva. Drugim rečima, sud subsumira *premissu minor* (činjenično stanje) pod *premissu mayor* (merodavno pravo - materijalno građansko pravo ili parnično procesno pravo).¹⁷⁵ Reč je o deduktivnom zaključivanju, koje samo po sebi spada u područje formalne logike gde deluju unapred određeni zakoni mišljenja. Tako se događa da se konkretni činjenični sklopovi rešavaju po unapred postaljenim shemama, a to može u krajnjem slučaju da deluje tako da se više vodi računa o pravilnosti zaključivanja nego istinitosti i opravdanosti događanja u konkretnom predmetu.¹⁷⁶

¹⁷¹ Prema Rečniku Matice srpske reč „krepost“ ima značenje: 1.a) visoka moralnost, časnost, duhovna i moralna snaga, duhovna i moralna postojanost, nepokolebljivost, odlučnost; b) pozitivna osobina, vrlina; 2. fizička snaga, fizička čvrstina, jedrina; 3. oslonac, potpora. *Rečnik srpskog jezika*, Matica srpska, Novi Sad, 2007, str. 589.

¹⁷² B. Vizner, str. 56.

¹⁷³ *Ibidem*. V. Bogišić u Opštem imovinskom zakoniku za Crnu Goru iz 1888. godine o ovom pitanju - moralu i poštenju, koje označava kao blagonaravlje i poštenje, u čl. 785. navodi da se to odnosi na „ona pravila ljkukote i pravičnosti na pokoravanje kojima Vlast i uopšte ne može svagda da prinudi, ali zato narodna svest osuđuje one koji ta pravila prestupaju.“

¹⁷⁴ M. Vuković, *Obvezno pravo*, Knjiga II, Školska knjiga, Zagreb 1964. str. 66.

¹⁷⁵ J. Čizmović, „Dokazno pravo kao sistem i naučna disciplina“, *Pravni život* br. 12/96, navedeno prema. V. Dabetić-Trogrić, M. Tomić, *Pravna dijagnoza*, Beograd, 2020, str. 17.

¹⁷⁶ Opširnije: M. Vuković, str. 66.

Ograničenje javnim poretkom: Javni poredak je pojam varijabilne prirode; reč je o apstraktnoj, elastičnoj i vremenski promenljivoj normi.

Načelo ravnopravnosti strana ugovornica: Načelo autonomije volje, međutim, ne bi bilo moguće dosledno primeniti ako između konkretnih ugovornih strana, učesnika robnog prometa, ne postoji odnos ravnopravnosti. Upravo to je smisao pravnog načela ravnopravnosti učesnika u obligacionom odnosu, koje izričito nalaže da su učesnici u obligacionom odnosu ravnopravnji.¹⁷⁷

To znači, dalje navodi Vizner, da u vreme zasnivanja obligacionopravnog odnosa jedna ugovorna strana ne sme da ima potčinjeni položaj u odnosu na drugu jer ako je to slučaj onda bi potčinjena strana bila u situaciji da joj se protiv njene volje nametne unošenje neželjenog sadržaja obligacionog ugovora kao i da ona na to pristane, što znači da mu se nametnu i obaveze koje iz sadržine tako zaključenog ugovora proizlaze.¹⁷⁸ Ravnopravnost strana ugovornica se u kontekstu ovog načela posmatra pre svega u materijalno-pravnom aspektu, dok se faktička, ekomska neravnopravnost ne može izbeći.¹⁷⁹ Upravo zbog toga se ova, neminovna neravnopravnost, ublažava zakonskim normama koje pružaju posebnu zaštitu ekonomski slabijoj strani u obligacionom odnosu. Tako, na primer, zabrana zloupotrebe prava (član 13. ZOO), načelo jednakе vrednosti prestacija (član 15. ZOO), posebna pravila tumačenja formularnih ugovora (član 100 ZOO), institut prekomernog oštećenja (čl. 139. ZOO), zelenički ugovor (čl. 141. ZOO) itd. U ovom smislu naročiti značaj imaju i posebni propisi o zaštiti potrošača.

Načelo savesnosti i poštenja: Savesnost i poštenje su osobine koje se vezuju za časnog, čestitog čoveka.¹⁸⁰ Načelo savesnosti i poštenja podrazumeva da strane kada zaključuju ugovor nastupaju iskreno, otvoreno i pouzdano. One istovremeno izražavaju spremnost da valjano i potpuno ispune obaveze koje ugovorom preuzimaju.¹⁸¹ Ovo se načelo, navodi Vizner, temelji na međusobnim moralnim obavezama ugovornih strana; svaka strana ugovornica je spremna da sa svoje strane opravda ukazano poverenje koje joj je poverila druga strana ugovornica, što se ispoljava kao spremnost da se pridržava svega što je preuzela kao svoju ugovornu obavezu. Na taj način se strana ugovornica pokazuje kao savesna u obligacionom odnosu (ugovoru) i to ne samo prilikom ispunjenja svoje ugovorne obaveze, već i kada zahteva od druge ugovorne strane da ispuni svoju ugovornu obavezu.¹⁸²

Načelo savesnosti i poštenja je načelna tj. opšta pravna norma koja sudu pruža kriterijum, ali i uputstvo kako treba da u konkretnom slučaju utvrdi da li je ponašanje ugovornih strana bilo u skladu sa tim načelom ili ne. To, dalje navodi Vizner, nije neka čisto subjektivna i slobodna ocena suda apstraktним pozivanjem suda na ovo načelo, već odlučivanje po određenom, postojećem i objektivnom kriterijumu, shvatajući načelo savesnosti i poštenja kao pravni standard čija se sadržina menja prema postojećim datim okolnostima konkretnog slučaja, sa zahtevom da se ugovorne strane moraju, odnosno da bi one trebalo da se ponašaju onako kako bi se u istoj situaciji ponašao svaki drugi, prosečan čovek, odnosno dobar privrednik ili dobar domaćin, a ako je u pitanju profesionalna delatnost onda kao dobar stručnjak.¹⁸³

¹⁷⁷ Vizner, Komentar člana 11. ZOO, op. cit, str. 66.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁹ Vizner, str. 68.

¹⁸⁰ Videti odrednicu „poštenje” u *Rečniku Matice srpske*, str. 993

¹⁸¹ Vizner, Komentar člana 12. ZOO.

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ Vizner, str. 71.

Načelo jednake vrednosti davanja je, kao i načelo savesnosti i poštenja, prožeto duhom pravičnosti¹⁸⁴ i ravnopravnosti učesnika u obligacionom odnosu. Kao takvo, načelo jednake vrednosti ugovornih davanja ima za cilj moralizaciju i humanizaciju obligacionog prava, kako bi se u obligacionopravnim odnosima onemogućila međusobna eksploracija ugovornih strana.¹⁸⁵ Ovo načelo, poznato i kao načelo ekvivalentnosti, poziva na objektivnu srazmeru između dobara različite upotrebe vrednosti, koje se razmenjuju prometom roba i usluga. Sa ekvivalentnošću kao pojmom se izjednačava pojam pravda i to najčešće pojam *komutativna pravda*, čija se sadržina sastoji u vraćanju istom merom, tačnije, vraćanju istovrednom merom, merom iste, jednake vrednosti.¹⁸⁶ Komutativna pravda, odnosno načelo jednake vrednosti davanja, sastoji se u jednakosti položaja stvarno nejednakih ljudi i jednakosti rezultata koji proizlaze iz njihovih međusobnih odnosa.¹⁸⁷ Ovo načelo i načelo savesnosti i poštenja tesno su povezani u obligacionom pravu i oni utiču na poimanje prava i obaveza u obligacionom odnosu, na osnovu čega se potom odmeravaju obaveze.¹⁸⁸ Kroz sužavanje i proširivanje prava i obaveza uzimanjem u obzir moralnih kategorija istovremeno se u obligacionopravne odnose uvodi i *distributivna pravda* - davanje svakome prema zasluzi.¹⁸⁹

Ostvarivanje ekvivalentnosti u oblasti obligacionog prava kao celini prepušteno je uglavnom subjektivma obligacionopravnih odnosa. Ona se uglavnom ostvaruje redovno i dobrovoljno, a prinudno kada subjekti u obligacionim odnosima nisu u stanju da je sami uspostave ili u slučajevima u kojima javni interes ne dopušta neekvivalentnost (na primer, zelenički ugovor). Društvo se uvek brinulo o ostvarenju ekvivalentnosti u obligacionom odnosu jer je neekvivalentnost, u načelu, suprotna ne samo interesima subjekata, već i javnom poretku.¹⁹⁰ Pozivanje na ekvivalentnost u regulisanju obligacionopravnih odnosa, navodi profesor Đorđević, predstavlja sredstvo zaštite objektivne srazmere između dobara u prometu.¹⁹¹

Ugovaranje srazmre između predmeta prestacija u ugovornim odnosima može da se posmatra sa stanovišta izjavljene i stvarne volje.¹⁹² Prednost bi trebalo da ima poštovanje stvarne volje, koja treba da bude svesna i slobodna. To je neophodno da bi se u ugovornim odnosima onemogućila međusobna eksploracija ugovornih strana.

¹⁸⁴ Pojam pravičnosti (*aeqitas*) je prilično komplikovan i apstraktan, kao što je i pojam „pravda” u odnosu na pojam „pravo”. Ipak, moglo bi se reći da se prosuđivanje po zahtevu pravičnosti odnosi na izuzetna odstupanja od prosuđivanja nekog slučaja kroz odgovarajuću i potpunu primenu postojećih pozitivnih propisa, jer konkretno postojeće okolnosti datog slučaja upućuju na zaključak i zauzimanja stava da bi redovna primena tih propisa bila u suprotnosti sa postojećim shvatanjem društva o pravdi i pravičnosti, a zakon dopušta i predviđa mogućnost ovakvog presuđivanja (npr. odgovornost za naknadu štete po pravičnosti). Vid. B. Vizner, Komentar člana 169. ZOO, op. cit. str. 713. i dalje.

¹⁸⁵ B. Vizner, Komentar člana 15. ZOO, op. cit, str. 88.

¹⁸⁶ Ž. Đorđević, *Ekvivalentnost u obligacionom pravu*, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1956. godine, str. 13-14.

¹⁸⁷ Ž. Đorđević, op. cit, str. 33.

¹⁸⁸ Ž. Đorđević, op. cit, str. 38.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ Ž. Đorđević, op. cit, str. 41.

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² Ž. Đorđević, op. cit, str. 50.